

TÉBE KÖNYVTÁR
65.

CASSEL GUSZTÁV

A TŐKE
ÉS
HALADÁS

FORDÍTOTTA:
NEUBAUER FERENC

TÉBE KIADÓVÁLLALATA M. SZ.
BUDAPEST.

TARTALOM

1. Előszó	5
2. A tőke és haladás (1921)	7
3. A munkanélküliség ellenszere (1925. IX. 30.)	25
4. Elmélet és valóság (1926. II. 26.)	27
5. Utólagosan, vagy előzetesen (1926. VI. 5.)	30
6. Mit lehet a munkanélküliség ellen tenni (1926. IX. 24.)	33
7. Gazdasági babonahit (1926. XI. 23.)	36
8. Demokrácia és tőkeképzés (1928. II. 14.)	39
9. Magántulajdon és adóztatás (1928. III. 16.)	43
10. A tulajdonjog és ellenségei (1928. VIII. 23.)	46
11. Küzdelem a tőkéért (1928. VIII. 31.)	49
12. Meg kell védeni a magánvállalkozást (1928. IX. 3.)	52
13. A jövedelem és annak megoszlása (1928. IX. 9.)	55
14. Szocializmus, vagy haladás	58
15. A pénzürték állandósítása mint világprobléma.	65

1928

KALOCSA
NYOMATOTT AZ ÁRPÁD RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KÖNYVNYOMDAJÁBAN

FSZEK Központi Könyvtár

A fordító előssava.

Cassel Gusztávnak, a közgazdaságtan nagy svéd művelőjének ez az első munkája, amely magyar nyelven megjelenik.

A fordítás szemelvényeket közöl a „Szocializmus vagy haladás” címen megjelent értekezés- és hírlapi-cikkgyűjteményből, melynek magyar szempontból kevésbé a szocializmus és tőke közötti harc, mint inkább a tőkeszegénység, tőkeképzés és közkiadások alakulása közötti összefüggés ad jelentőséget. Különösen a bevezető értekezés: „Tőke és haladás” kiváló egyszerűséggel és világossággal megírt rajza a tőkeképződés és takarékoság reánk nézve is annyira fontos kérdéseinek. Ami őt ennek a megírására indította 1920-ban, az van éppen jelenleg nálunk az érdeklődés középpontjában, amikor a gazdasági nehézségek a közterhek és tőkeképződés kérdései körül viharoznak.

A gazdaság annyiféle nehézségével küzdő magyar közvélemény, melyet jellemmez az a mások által is már megállapított tény, hogy borzasztó tájékozatlanság uralkodik a közgazdaság elemi igazságai körül is, talán fog találni némi felismerést és okulást ezeken az oldalakon és így nekünk is segítségünkre fog jönni Cassel Gusztáv éles elmemunkája a bennünket érintő legfontosabb gazdasági kérdések felől való tájékozódásban.

A fordítás anyagának kiválasztásánál arra fektettem a súlyt, hogy minden bennünket is közelről érintő kérdéssel foglalkozó cikkel lefordítsak, csupán azokat mellőzve, melyek vagy kizárólag svéd vonatkozásúak, vagy pedig a szocializmus és munkakereslet közötti olyan összefüggésekkel foglalkoznak, melyek a mi viszonyainktól jóformán eltérőek. Ellenben bevettem az eredeti gyűjteménynek nevet adó „Szocializmus vagy haladás” című közleményt egyenesen a szerző kifejezett kívánságára. A mi érdeklődésünk ugyan elsősorban a tőkével kapcsolatos kérdések felé irányul, azonban, még ha ez irányban szétágazóbbak is lehetnek a vélemények, felette tanulságos megismerni Cassel Gusztávnak erre vonatkozó véleményét is melynek megismerésére, úgy látszik, súlyt helyez.

Végül bevettem a TEBE vezetőségének, mely oly készséggel vállalta a fordítás közreadását, kívánságára a fordítás anyagába a szerzőnek az 1927. évi bochumi német bankargyűlésen tartott előadását a pénzrendszerek stabilizálásának kérdéséről, mint a mely a szerzőnek a legsajátosabb és az egész világgazdaságra nézve legnagyobb hatást gyakorolt tevékenységét mutatja be a maga lényegében. Hiszen éppen Cassel Gusztáv volt az, aki úgy a brüsszeli, mint a genfi világgazdasági konferenciákon elfoglalt álláspontjával irányt szabott a világ összes, zavarba jutott állami pénzrendszereinek mikénti rendbehozásánál és a gyakorlatban is bebizonyította véleményének helyességét szemben a tisztán elméleti elgondoláson alapuló nézeteket képviselő, egyébként szintén kiváló Keynes-féle állásponttal szemben. Így vált ő a pénz-kérdésnek a művelt világban ezidőszerinti legjelentékenyebb tekinté-

lyévé, akinek véleménye ismét és ismét felhangzik a bennünket is érdeklő nemzetközi pénzügyi kérdésekben, nem legutolsó helyen a jövőtetelekkel kapcsolatban is, oly határozottsággal, hogy ebből a szempontból is érdekünk gondolatmenetének alapvető megismerése.

Mint említettem, Cassel Gusztáv már több ízben szolgált szakvéleménnyel a Népszövetségnek pénzügyi kérdésekben és külön a német kormány is hozzá fordult ilyenért 1922-ben, amidőn a legnehezebb gazdasági és pénzügyi kérdések megoldása előtt állott. A jövőtétel kérdésében mindig a leghatározottabb álláspontot foglalta el. Nemcsak hogy az úgynevezett Dawes-tervezetnek hangoztatta nyíltan (Telegraaf, Amsterdam, 1926. VI. 1.) keresztülvihetlenségét, hanem a Young-tervezetet is a legszigorúbb bírálatban (Svenska Dagbladet, 1929. VI. 18.) részesítette. Rámutatott arra, hogy a nemzetközi áruforgalmi kiegyenlítés (transfer) kérdésének elintézése teljesen homályos és kijelentette, hogy a Young-tervezet sem fog érvényben maradni. A jövőtételi bank tekintetében pedig teljesen egy véleményen van Schacht H.-val, az egyetlen férfival, aki az ebből való konzekvenciát is levonta magára nézve. Cassel teljesen keresztül lát azon a fátylonon, melyet a bank alapításával a jövőtételi kérdés elintézésére borítani akarnak. Határozott véleményének hírlapi közlése a tőzsdékre is befolyást gyakorolt.

Cassel Gusztáv egyébként 1866. október 20-án született Stockholmban, tanulmányainak elvégzése után már 1892-ben tanársegéd lett a stockholmi egyetem matematikai tanszéke mellett, 1895-ben pedig ennek a szaknak tanára. 1898-ban egyszerre csak lemondott állásáról és a közgazdaságtan tanulmányozásának szentelte magát. Több évet töltött e célból Németországban és Angliában, és nagy utazásokat tett. 1904-ben azután ismét Stockholmba tért vissza, mint a közgazdaságtan magántanára. Hamarosan rendes tanár lett és a háborús idők alatt a világ egyik legnagyobb tekintélyévé nőtte ki magát ebben a szakban. Gyakorlati irányú működésének leglényegesebb részét már fentebb vázoltam, elméleti szempontból legfontosabb munkája elméleti közgazdaságtanja, amelyben a legnagyobb újítás az, hogy szakit az „érték” bizonytalan fogalmával és elméletét egy igen világos és a valóságban alapuló áralakulási elméletre építi fel. Elméleti állásfoglalásával még nem érte el azt a hatást, mely pénzügyrendszerbeli tevékenységéhez fűződik, de az is terjedőben van és bizonyosra vehető, hogy a közgazdasági elméletek jelenlegi, úgyszólván kaotikus tengeréből az általa megjelölt út felhasználásával fog a tudomány egy határozott irányban kibontakozni.

Cassel Gusztáv tiszteletbeli doktora a kölni, müncheni, innsbrucki és stockholmi egyetemeknek.

Mint aki már évek óta a legnagyobb megbecsüléssel és szeretettel foglalkozom a szerzőnek a világháborút követő pénzügyi bajok tisztázására és rendezésére irányuló munkássága tanulmányozásával, igaz örömmre szolgált a nagy tudós hozzájárulását kieszközölni ehhez a fordításhoz. Ő az engedélyt ehhez készséggel megadta, amiért fogadjam úgy a magam, mint az érdeklődő magyar közönség és a kiadó testület részéről hálás köszönetünket.

Kaposvár, 1930. június hó.

Neubauer Ferenc.

1) Tőke és haladás.

A gazdagság lényege.

A gazdagság valódi lényegéről általában igen zavaros képzetek vannak elterjedve. Sajátságos, hogy ezek a képzetek a gazdasági fejlődés előrehaladásával párhuzamosan lettek mind elvontabbak és távolodtak el mindinkább a valóságtól. Régen azt tartották gazdag embernek, akinek terjedelmes és jókarban tartott földbirtokai voltak. A gazdagság fogalmának akkor reális tartalma volt. Szorosan összekapcsolódott a közfelfogásban a javak termelésének és előállításának képzetével, vagyis avval, amit ma termelési folyamatnak nevezünk.

Most ahhoz vagyunk szokva, hogy mindent pénzben számolunk és minél jobban elterjedt ez a szokás, annál inkább elfelejtett a közvélemény arról konkrét fogalmat alkotni, hogy a gazdagság a valóságban micsoda. Azt tartjuk a gazdag ember olyan ember, akinek sok a pénze. „Milliomos”-ról beszélünk, vagyis olyan emberről, akinek egy milliója van. De hogy ez mit jelent, azt közelebbről nem vizsgáljuk meg, megelégszünk tisztán a számmal. Így a különböző gazdagságok egész skáláját építjük fel: ennek százezre van, a másiknak egy fél milliója, a harmadiknak két milliója stb. De mit jelentenek ezek a számok? Természetesen márkát vagy koronát, amivel épen számolunk. Ennek megfelelően ezeknek az embereknek annyi meg annyi márkájuknak vagy koronájuknak kell lenniük. Evvel úgy véljük, el van intézve a dolog és a továbbiakra nem vagyunk kíváncsiak.

De vajjon komolyan hisszük-e, hogy egy milliomosnak egy millió márkája van a pénzeszekrényében és úgy vehet ki belőle, ahogy neki tesz? Egy millió márkája ezüstben, aranyban, vagy bankjegyekben? Aligha akad felnőtt ember, aki elismerné, hogy a gazdagság természetéről ennyire gyerekes képzetei lennének. Es kétségbevonhatatlanul mégis ilyenformák azok a képzetek, amelyekből a gazdagságról való beszélgetéseinkben, a gazdagság felhasználására vonatkozó kívánságainkban és a gazdagokkal szemben emelt követeléseinkben kiindulunk. Elítéljük a gazdag embert, mert mind több és több pénzt halmoz fel, holott máris többje van, mint amennyire szüksége van és hogy magától is sajnálja azt az örömet, amit a pénz nyújt. Ehhez a mindennapi szólamhoz az a kép való, ahogy a zsugori boltíves kamrájában görnyedve félhomályban számolgatja pénzeszsákjainak tartalmát. Jómódú emberekkel szemben gyakran hajlunk arra a szemrehányásra, hogy pénzüket nem hozzák forgalomba, pedig ezáltal sok szegény munkás keresethez juthatna.

Iparosok és kereskedők panaszkodnak, hogy miért ülnek pénzükön a gazdag emberek és miért dugják el, ahelyett, hogy megrendeléseket adnának és bevásárolnának. E panaszok mögött egészen világosan látszik a felhasználatlanul, elzártan heverő nagy pénzüsszegek kezdetleges képzele. És éppen nemcsak tájékozatlan emberek azok, akiknek a gazdagságról ilyen forma képzeleik vannak; minden társadalmi osztályban találhatók ilyenek.

A gazdasági kérdésekkel kapcsolatos politikai megállapítások is legnagyobb részben azon alapulnak, hogy a gazdagságot pénztömegnek tekintik, mely bármilyen kívánt célra felhasználható. Ha valaki százezer márkát hátrahagy, a közvélemény szerint az állam ennek az „összegnek” kisebb vagy nagyobb részét elveheti és saját kiadásaira fordíthatja. Arra nem gondol senki, hogy a tulajdonosra nézve nehézséggel járhat ennek az örökösödési illetéknek megfizetése. Itt tehát egészen világosan megnyilvánul, hogy a hátrahagyott vagyont pénzüsszegnek tartjuk, tehát az, aki öröklí, könnyen adhat belőle: ha száz darab ezer márkást leolvas, nagyon jól megelégedhetik nyolcvannal, a többi huszat átengedheti a köznek. És ha az állam ilyen módon húsz ezer márkát kap, azt csinálhat vele, amit akar. Esetleg még arra is gondolhatunk, hogy miután ez a pénz eddig vagyon volt, az államnak is úgy kellene azt felhasználnia, hogy vagyonát növelje vele, tehát p. o. vasutak építésére, vagy erőművek létesítésére. Azt hisszük ez a nemzeti vagyon fenntartása iránt tanúsított érzékünk jele s egyúttal szentül hisszük, hogy nagyfontosságú nemzetgazdasági bölcsességről is tetünk tanúságot. Csakhogy végül is mindig annak a kezdetleges képzetnek vagyunk a rabja, hogy a hátrahagyott örökség százezer márka készpénzből állott. Mert ha tényleg tisztában lennének azzal, hogy gazdasági szempontból nézve végeredményben minden vagyon csak természeti javakból állhat, tehát földből, épületekből vasutakból, gyárakból és hasonló dolgokból, akkor nem juthatnánk arra a különös gondolatra, hogy ennek a vagyonnak hirtelen másra való felhasználását kívánjuk ahelyett, amire szolgál, vagy azt kívánjuk, hogy azt valamivé mássá változtassák át, mint ami.

Ha a vállalatok nagy nyereségeit látjuk, azt hisszük, hogy tőlük adóban egyáltalán akkora összegeket vehetünk el, amelyekről csak akarunk. Nem gondolunk arra, hogy az a vállalat, amelyik az idén milliós nyereséget ért el, a jövőre nehézségek közé kerülne, ha egy félmilliót kellene adóra fizetnie. Ez a felfogás is nyilván azon alapul, hogy azt gondoljuk, a nyereség készpénzből áll. De ha a megújuló nyereségeket mindig ismét a gyárak fejlesztésére és új munkálakások létesítésére kell fordítani és hogyha ennek folytán a nyereség abban van meg, hogy ezek az épületek a könyvekben nagyobb értékkel szerepelnek, hogy állunk szemben e problémával. Úgy hiszem e sorok legtöbb olvasója be fogja ismerni, hogy ezt a pontot bizony még soha helyesen végig nem gondolta.

A gazdagság természetére nézve elterjedt zavar aggályos és sok vonatkozásban veszedelmes kijelentésekhez vezetett a háború alatt és talán még nagyobb mértékben az azt követő békés munka idejében. A háború kezdetekor statisztikai úton kiszámítottuk az abban résztvevő

különböző országok nemzeti vagyonát és úgy képzeltük, hogy ezek a számok határozzák meg azoknak a háború viselésére rendelkezésre álló gazdasági erejét. Itt ismét előtérbe lép az a képzet, hogy a vagyon meghatározott számú márkából áll, amellyel azt csinálunk, amit akarunk és így azt a háború céljaira is felhasználhatjuk. Azonban a háborús esztendők lassanként az egész világnak bebizonyították, hogy egy nép sem összegyűjtött vagyonából él, hanem abból, amit nap mint nap termel és hogy lényegileg a háború költségeit is a nemzetek folyamatos munkájának eredményeiből kell megfizetni, már amennyiben nem kapható segítség más országoktól, amelyek készek folyó termelésük gyümölcseinek egy részét átengedni. Valóban, végül azután éppen ez a segítség döntötte el a háborút.

Ezután felmerült a hadikárpótlás kérdése. A szövetségesek a maguk részéről jóformán fantasztikus képzeteket alkottak maguknak arról, hogy Németország valójában mit fizethetne meg. Nyilván ennek a kérdésnek a megítélésére is ugyanaz a felfogásbeli hiba volt befolyással, amellyel itt foglalkozunk. Észert Németország, amelynek nemzeti vagyona a háború előtti becslés szerint háromszáz milliárd márkát tett, száz, vagy talán néhány száz milliárd márkát is fizethetett volna hadikárpótláskép. De hogy ez a fizetés a valóságban miképpen fog végbe-menni, hogy Németország tulajdonképpen mivel fizetne, arról senkisémmel alkotott helyes fogalmat magának. Néhány hajót, mozdonyt és állatot vagy éfelét mindenestre el lehet venni Németországtól, de azután? Pénzt? Igen, ez volt Németországban bőven. De ez mind papiros volt, amelynek a szövetségesek részére nem volt értéke. Hát hol volt Németország nagy nemzeti vagyona? A hadikárpótlások felett megindult vita lassan világot vetett erre a kérdésre is. A válasz világosan megmutatja a gazdagság lényegének problémáit, amelyekkel mi most itt foglalkozunk. Németország nemzeti vagyona lényegében maga Németország volt: a német föld és mindaz, ami vetésben, közlekedési eszközben és hasonló javakban rajta volt, valamint a földön levő épületek mindennel együtt, amit gépekben és anyagban, bútorkban és házfelszerelésben magukban foglaltak. Ebből nem lehet a külföldnek fizetni. A hadikárpótlást a német közgazdaság háború utáni folyamatos munkájának termékeiből kellett kiegyenlíteni. Evvel az egész kárpótlási kérdés nyilvánvalóan új alapokra került. A kárpótlás megfizetésére való képesség ekként kizárólag és egyedül azon alapult, hogy tartják fenn a német termelőerőt. Ha a kárpótlást követelő országok ezt a termelő erőt szertelen követelésekkel és mindenféle elképzelhető kényszereszközzel annyira lenyomják, hogy az illető nép csak azt tudja termelni, amire saját igényei szempontjából szüksége van, úgy egyáltalán nem számíthat kártérítésre. Ha ellenben mindent megtettek volna, ami lehetséges arra, hogy a német termelőerő a legmagasabbra fokoztassék, akkor az idők során kétségtelenül igen jelentékeny hadikárpótláshoz juthattak volna. Bebizonyosodott tehát, hogy a gazdagság természetének helyes felismerése ez esetben igen nagymértékben gyakorlati jelentőségű és az alapvető tételnek az a téves megítélés, mely kétségtelenül érvényesült, máris igen nagy mértékben idézett elő végzetes és részben többé jóvá nem is tehető hatásokat.

Ez tanulságos dolog. Meg kellene belőle értenünk, hogy az egész közgazdaságot érintő kérdésekben óvakodnunk kell a döntéstől, mielőtt még tisztáztuk volna a szóbanforgó közgazdaságban a tőke helyzetét és feladatait és egyáltalán e gazdaság folyamatának és fejlődésének feltételeit. Az e téren még most is uralkodó általános tájékozatlanság a háborút követő első években nemcsak a jóvátételi kérdés kezelésénél mutatta meg aggodalmat keltő hatásait, hanem meglehetősen általánossággal jelentkezett a különböző országok államháztartásainak újból való rendbehozatalával kapcsolatban is. Az a népszerű elképzelés, hogy a háború alatt felgyülemlett állami adósságokat a vagyonok egyszeri megadóztatásával ki lehet fizetni, nagyrésztben tényleg épen abban az itt tárgyalt téves felfogásban gyökerezik, hogy ezek a vagyonok összegyűjtött pénztömegekből állanak. De még nagyobb mértékben áll ez végig nem gondolt gazdasági kérdéseknek arra a tömegére, amelyeket a mi radikális emberiség-boldogítóink szakadatlanul ismételnek: ha a társadalom egész, felgyülemlett vagyona valóban egyetlen rendelkezésre álló pénztömeg, akkor igazán nincs mit csodálkozni azon, hogy ezekkel az eszközökkel valamit el is szeretnénk érni; és ha van, aki úgy látja, hogy ennek a magántulajdonon kívül mi sem áll útjában, az ezt egyszerűen félreteszi és azt hiszi, hogy evvel most már e vagyontömegek kihasználása minden elképzelhető célra szabaddá vált. Ha az ilyen emberi sorsjavítók csak egyszer áldoznának 24 órát arra, hogy igazán tisztába jöjjenek azzal, miből is áll tulajdonképpen ez a vagyon, akkor igen érdekes felfedezésekre jutnának. Azt látnák ugyanis, hogy a nemzeti vagyonnak, ha azt egészében nézzük, megvan már az a határozott rendeltetése, melyen nem lehet csak úgy változtatni és hogy ez a rendeltetés társadalmi szempontból nézve igen hasznos is, ha természetesen nem is az elképzelhető legelőnyösebb minden részletében.

Az a szokás, hogy mindent pénzben értékelünk, azt idézi elő, hogy ugyanolyan mértéket alkalmazunk vagyonra és jövedelemre. Ennek megint az a következménye, hogy nehéz észrevenni a vagyon és a jövedelem között a különbséget. Az egyik épen úgy pénz, mint a másik. Ebből folyik az, hogy sehogysem tudjuk megérteni miért kell kiadásainkat jövedelmükhöz szabni és hogy miért nem lehet a meglévő pénzből elvenni valamit, még hogy ha ennek egy részét vagyonnak nevezik is. Természetesen a legtöbb ember nagyon jól megérti ezt a különbséget akkor, amidőn az ő saját magángazdaságáról van szó. De bezzeg másként alakul ez a belátás, mihelyt a nemzeti gazdaságról van szó. A magángazdasági felfogás is egyenesen félrevezet, mert hiszen a magános ember, ha rászorul kiadásainak fedezésére, igénybe veheti vagyonának egy részét és az állam a gazdag emberektől akkora adót szedhet, hogy azok azt a magángazdaság szempontjából, csak vagyonukból tudják megfizetni. Ez azután arra a feltevésre vezet, hogy a valóságban is lehetséges a vagyon felhasználása és hogy ez a közgazdaság egyeteme szempontjából is megtörténhetik, sőt ebből a szempontból előnyös is lehet. Ez a nézet jelentkezik például a magas örökösödési adóra vonatkozó radikális követelések formájában. Nagyrésztben minden vagyon kisajátításának és felosztásának hasznos voltába vetett hit is arra a képzetre támaszkodik, hogy ezt a vagyont ezáltal a fogyasztás céljaira lehetne hozzáférhetővé tenni.

Általában úgy látszik, nehéz tiszta képet alkotnunk arról, hogy valamely nép a maga egészében kénytelen-e jövedelméből, vagyis természetesen hozadékából élni. Különösen megfélemből itt az a lehetőség, hogy a külföldtől pénz lehet kölcsönözni; az ilyen kölcsönöknek ugyanis az a feltételük, hogy e célra más népek bocsássák rendelkezésre jövedelmük egy részét és ezáltal tegyék lehetővé a kölcsönvevő népnek azt, hogy az a jövedelmen túl menő életet folytathasson. Ez természetesen csak rövid ideig tarthat, mert az a nép, mely a kölcsönkapott anyagi erőt ily célra használja fel, természetesen mind szegényebb és szegényebb lesz, elzalogosítja a külföldnek saját vagyonát és sok és hosszú év tartamára kamatfizetőjévé válik a külföldnek. Ennek következtében kénytelen lesz ez alatt az idő alatt megfelelően korlátozni fogyasztását. Azelőtt tényleg csak igen kéteshírű államok estek bele a könnyelmű gazdálkodás eme hibájába. De ebben a pillanatban (1920.) csaknem egész Európa erre az útra tért és azt hiszi, hogy lehet keveset dolgozni, de jól élni, megengedve Amerikának, hogy a hiányt pótolja. Ez azonban mint ahogy azt alább látni fogjuk, nem folytatható sokáig. A viszonyok hatalmasan hamarosan arra a belátásra fogja Európát kényszeríteni, hogy a háború alatt éppen úgy, mint a háborút követő legelső években, illuzióban ringatta magát és hogy az a megélhetési és munkás-standard, melyről azt hitte, hogy fenntarthatja, tényleg lehetetlen.

Ily körülmények között nyilvánvalóan sürgősen szükséges, hogy a tőke természetéről és annak a nemzeti jövedelem és gazdasági haladás szempontjából való jelentőségéről tisztább fogalmakhoz jussunk. Mindaddig, míg erről nincsenek részletesebb ismereteink, nyilván ki vagyunk téve annak a veszedelemnek, hogy igen fontos kérdéseket teljesen tévesen ítélünk meg, holott pedig azok oly általános jelentőségűek, hogy nem kerülhetjük el a velük való foglalkozást és nem lehetünk meg anélkül, hogy róluk véleményt ne alkotnánk. Kényszerítve vagyunk tehát arra, hogy részletesebben foglalkozzunk a közgazdaság legfontosabb alaptételeivel. Am e téren sem számíthat senki arra, hogy a maga komoly elmemunkája nélkül megfelelő megismerésre juthasson. Az itt következő fejtegetések mindössze arra szolgálnak, hogy útmutatást nyújtsanak azoknak, akik ily munkával igyekeznek helyes véleményt alkotni a tőke és a tőkeképződés jelentőségéről közgazdasági életünkben.

Általános közgazdasági alapfogalmak.

Szükségleteink kielégítéséhez tömegesen kell olyan árúkat termelnünk, amelyeket azután elfogyasztunk; ilyen az élelmiszer, ruhanemű stb. Ezenkívül épületeinknek, telepeinknek, hajóinknak és más hasonló dolgainknak kell lenni, amelyek rendeltetése a lakásra, utazásra, telefonálásra, vagy szindarabok megnézésére irányuló szükségleteink kielégítése. Vannak olyan szükségleteink is, amelyeket közvetlenül egymásnak teljesített szolgálatok elégítenek ki; például oktatás, orvosi kezelés, vagy takarítás. *Termelés* alatt e szó legáltalánosabb értelmében véve mindazt az emberi tevékenységet értjük, amely a szükségletkielé-

gítés lehetővé tételére irányul, akár árúk útján, akár ilyen vagy amolyan szolgálat útján történjék is az.

Miután a szükséglet kielégítésének állandóan folynia kell, nyilvánvaló, hogy a termelésnek is szüntelenül tartó folyamatnak kell lennie. A legegyszerűbb eset az, ha ez a folyamat állandóan változatlan terjedelmű. Ekkor folytonosan új nyersanyagból kell gondoskodnunk és azt különböző tökéletességi fokon álló félégyártmányokká, végül pedig oly termékeké kell nemesíteni, amelyek a fogyasztás kielégítésére szolgálnak. A késztermékek kiválnak a termelési folyamatból és a fogyasztó birtokába mennek át. De helyüket állandóan új nyersanyag foglalja el a termelési folyamatban. Ez teszi lehetővé a termelési folyamat szakadatlan haladását. A termelési folyamaton belül tehát mindig bizonyos mennyiségű nyersanyagot és a megmunkálás különböző fokozatain álló termékeket találhatunk. És ennek így is kell lenni, ha azt akarjuk, hogy a termelés állandóan és egyenletesen folytattassék és készárúkat bocsásson rendelkezésre. Ahhoz, hogy legyenek kész eladó ruhák, a termelési folyamaton belül szöveteknek kell lenniök a ruhák elkészítésére, fonálnak új szövetek szövéséhez és gyapjúnak, gyapotnak, vagy ehhez hasonlóknak a fonáshoz. Hogy asztalunkra naponta hús kerülhessen, húsrakományoknak kell lenniök a boltokban és szállítás közben, kellenek kész érett sertések, továbbá olyanok, melyek most nőnek fel, azután tengeri és hasonló tápanyagok, melyek hozzánk (Svédország) a tengerentúlról kerülnek.

A javak ama tömegét, mely eszerint a termelési folyamaton belül állandóan a magasabb kimunkálás felé halad, „forgótőkének” nevezzük, azaz ha különösen ki akarjuk azt emelni, hogy itt nem a javak pénzértéke a fontos, hanem maguk a jószágok, akkor „forgó dologi tőkének.”

A termelési folyamat megvalósításához azonban szükségünk van bizonyos mennyiségű „dologi állótökére” azaz valóságos termelési eszközökre is, melyek ugyan nem mennek keresztül változáson, tehát nem tárgyai a termelésnek, azonban ahhoz mégis feltétlenül szükségesek. Ide tartozik mindenféle szállítási eszköz, gyárépület, villamos és gáz-mű és éfélék, mezőgazdasági épületek, talajjavítások, igavonó és tejelő állatok stb. Az álló dologi tőkéhez kell sorolnunk lakóházainkat is, amelyek fogyasztó-bérlőknek évhosszat lakásokat bocsátanak rendelkezésükre.

Közös elnevezéssel mindezt az álló és forgó dologi tőkét egyszerűen dologi-tőkének szoktuk nevezni. Mindenki megértheti, hogy ennek létezése a termelés folytatásának, valamint szükségleteink szakadatlan kielégítésének szükséges feltétele. Amde ez esetben nyilvánvaló az is, hogy a dologi tőkét folyton és állandóan fenn kell tartani és meg kell újítani, hogy változatlanul megőrizhessük. Termelőmunkánknak egy részét tehát folytonosan ennek a felújításnak folyamatára kell fordítani. A forgó dologi-tőke szempontjából ez a termelés természetéből szükségszerűen következik. Azonban az álló dologi tőke is megköveteli a felújítást. Folytonos elhasználódásnak van kitéve, karban kell tartani és javítani kell. Végül a gépek is teljesen elhasználódnak és újakkal kell őket pótolni és ugyanígy áll a dolog az épületekkel. Ha tehát ter-

melőerőink egy részét erre az állandó felújítási munkára kell fordítanunk, ez csak a termelés szakadatlan folytatásának egyik természetes feltétele. Amit a termelési folyamat ezen felül létrehoz az a „*dologi jövedelem*.” Ez esetben az kész termékekből, árúkból és szolgálatokból áll, melyek a fogyasztónak jutnak.

Eddig azonban úgy gondoltuk, mintha a termelési folyamat változatlanul folynék le, amivel valóságban sohasem elégedhetünk meg. Fejlődést, előhaladást követelünk. Már a lakosság szaporodása is szükségessé teszi ezt. Ha a lakosság évenként 1%-kal növekszik, akkor ugyanannyival a százalékkal kell szaporodniok a lakásoknak, szállítási eszközöknek, termőterületeknek, gyáraknak és gépeknek is, ha nem akarjuk, hogy a fogyasztók ellátása rosszabbodjék. Ahhoz pedig, hogy valódi haladás következék be, ezenfelül a dologi tőke összegének az emelkedése is szükséges. Alig van életviszonyainknak olyan megjavítása, mely ne jelentene kiterjedt új igényeket a dologi tőkével szemben. A technika haladásának iránya a legutóbbi 100 év alatt a szükségletek kielégítéséhez mind több és több dologi tőkét kívánt meg. Legjobb példája ennek a vasút, de ugyanúgy a modern hajózás is hajóival és kikötőivel, a világítási üzemek, gáz és villamos műveikkel, a nagy energia termelő telepek távvezetékeikkel és nem utolsósorban az egész nagyipar, mindezek megannyi óriási méretű dologi tőkét jelentenek és pedig olyan dologi tőkét, amelyet folytonosan nagyobbítanunk kell, hogyha lépést akarunk tartani az általános haladással. A jelenlegi nyugateurópai viszonyoknak az a rendes arány felel meg, hogyha a közgazdaság tényleges tőkéjének összessége évente mintegy 3%-kal szaporodik. Minden ország közzgazdaságának ilyen emelkedésben kell részt vennie, ha nem akar a fejlődés mögött elmaradni.

A dologi tőke azonban csak akkor szaporítható, ha a termelőerők megfelelő mértékben erre a célra irányulnak. Termelő erőink egy részét tehát állandóan új dologi tőke előállítására, vagyis a szó valódi értelmében: *tőkeképzésre* kell fordítanunk. Ez szükségszerűleg csökkenteni a termelő erők ama mennyiségét, amelyet egyébként folyó szükségleteink kielégítésére használhatnánk fel. A fogyasztást tehát meg kell szorítani, hogy ezzel a tőkeképzést lehetővé tegyünk. A tényleges jövedelem most tehát két részre oszlik és ebből az egyik annak felel meg, amit elfogyasztunk; a másik ellenben az új dologi tőkének. Ez utóbbi rész rendszerint mintegy az egész jövedelem 1/3-e, az előbbi pedig 2/3. A dologi jövedelem elmetén megosztása szükséges oly gazdaság részére, amely nem akar elmaradni kora mögött.

A pénzgazdaság.

Amit eddig elmondtunk, általános érvényű, ép úgy vonatkozik a gazdára, aki tanyáján ült és úgyszólván a külvilággal való minden összeköttetés nélkül gondoskodott önmagáról, mint a mai társadalomra, melyben minden egyes háztartás csak az egésznek egy tagja. Mi azonban ezúttal főképpen a mai háztartási viszonyokra gondolunk. Hiszen, amint mondani szokás: pénzháztartásban élünk. A munkamegosztás, a munkának a különböző hivatásokra való felosztása oly előhaladott,

hogy az emberiség túlnyomó része vagy egyáltalán nem, vagy csak igen csekély mértékben *termeli* vagy szolgáltatja azt, amire magának szüksége van, hanem ellenkezőleg többnyire egész más javakat vagy *szolgáltatásokat*. A termelők a termeléshez való hozzájárulásukért pénzt kapnak és ezért a pénzt vásárolják meg azt, amit szükségleteik kielégítése céljából kívánnak. Az egyes ember jövedelme tehát pénzüsszégként jelentkezik. Ennek folytán az emberek jövedelmét is évente ennyi meg ennyi márkának számítjuk. De tulajdonképpen mindenkinek dologi jövedelme abból áll, amit ezért a pénztért vásárol, tehát bizonyos mennyiségű áruból és szolgáltatásból. Ha a pénzjövdelemeket mind egybe rakjuk, akkor pénzüsszégben kifejezve megkapjuk a nemzeti jövedelem összegét. Ezzel a pénzbeli jövedelemmel vásároljuk meg a dologi nemzeti jövedelmet.

Ebből az egyszerű megállapításból mindenekelőtt a következő igen fontos következtetést vonhatjuk le: Semmi értelme sem lehet annak, hogy a pénzjövdelemet emeljük, ha avval egyúttal a dologi nemzeti jövedelem nem emelkedik. Ha ezt megkísérelnők, csak azt érnök el vele, hogy márkájáért mindenki kevesebbet kapna, mint azelőtt. Pont ez történt az utóbbi évek alatt. A pénzjövdelem szerfelett megnövekedett, azonban a pénz vásárlóereje ugyanolyan mértékben csökkent és általában véve nem voltunk jobb helyzetben, mint azelőtt. Hiszen nyilvánvalóan világos az is, hogy egyetlen nép sem vásárolhat pénzjövdelemével többet dologi jövedelménél, azaz termelő munkájának egész eredményénél. A jövedelemnek valóságos emelése tehát csak azon módon lehetséges, hogy a nép termelésének eredményét emelje.

De menjünk tovább. Az egyén nem mindig fogyasztja el pénzjövdelemét egészen, hanem annak egy részét megtakarítja. Mi történik evvel a résszel? Oly kérdés ez, amellyel általában nehéz tisztába jönni. De hogyha a dolgot úgy fogjuk meg, mint ahogy most tettük, akkor könnyű a kérdésre a választ megadni. A pénzjövdelem el nem fogyasztott részét az újonnan képződött dologi tőke megvásárlására fordítjuk, ugyanazon a módon, mint a hogy a pénzjövdelem elfogyasztott részét a dologi jövedelem fogyasztására rendelt részének vásárlására. Egészen véve ezen a módon a pénzjövdelemet az egész dologi jövedelem megvásárlására fordítjuk és így sohasem maradhat felhasználatlanul pénz. Ennélfogva tehát teljesen téves az a népies felfogás, amely szerint a gazdag emberek jövedelmeiket elrejtik és vonakodnak pénzükért akár mit is vásárolni, holott e helyett kötelesek lennének azt forgalomba hozni, hogy ezzel a szegények keresethez jussanak. A jövedelem ama része, amelyet megtakarítunk az újonnan képződött dologi tőke megvásárlására használódik, tehát új lakóházakra, új gépjárművekre, új vasutakra és hajókra stb. adják azt ki. Mert hiszen olyanoknak is kell lenniök, akik ezeket a termékeket is megvásárolják, mert különben azok, akik ezeket termelik, sohasem kapnának fizetést. A megtakarításoknak ekképen a dologi tőke megvásárlására való fordítása szakadatlanul folyik. Nem szükséges, hogy az építő munkások egy házat egészen felépítsenek és teljesen elkészítsenek, mielőtt munkájuk bérét megkapnák. Rendszeresen fizetik őket, aszerint, amint a munka előre haladt. Ez azt jelenti, hogy az épületnek azokat a részeit, ame-

lyek éppen munkában vannak a megtakarításokból fizetjük ki. A jövedelem megtakarított része tehát éppen úgy, mint elfogyasztott része arra szolgál, hogy a lakoságnak munkája legyen és munkájáért fizetést kapjon.

Közbe lehetne azonban vetni, hogy senkisésem tartozik jövedelmének megtakarított részét feltétlenül valamely építkezési vállalkozásba, vagy bármi más termelésbe fektetni, hanem egyszerűen elhelyezheti valamely bankban. Helyes, ámde mit csinál valójában a bank evvel a pénzzel? Kölcsönadja például építési hitelképen valamely építetőnek, aki éppen házat készül építeni, de nem rendelkezik az ehhez szükséges saját eszközökkel. Ezen vagy a lehetőség ezer más módján, amelyeket a mai gazdasági élet nyújt, a megtakarítások tehát mégis végeredményben újonnan termelt tőke vásárlására szolgálnak. Valamely nagy vállalkozás kénytelen üzemét kiterjeszteni, vagy új munkáslakásokat építeni. A vállalkozást irányító társaság kötvénykölcsonnt vesz fel. Az eszközöket tehát az építkezéshez a takarékoskodó nagyközönség bocsátja rendelkezésre, amely a kötvényeket megveszi. Lehet, hogy egy életbiztosító társaság veszi át a kötvények egy részét. A megtakarítások ekkor a biztosítottaktól erednek, akik díjaik fizetésének céljaira apró összegeket tettek félre. Vagy pedig új részvényeket bocsát ki e társaság. A megtakarításokat akkor azoknak kell előteremteniök, akik az új részvényeket jegyzik. Lehetséges, hogy ezt sajátjukból teljesen fedezni nem tudják, hanem kénytelenek részvényeiket bankban elzálogosítani. Akkor megint a bank betevői azok, akik megtakarításaikkal hozzájárulnak ahhoz, hogy az illető vállalkozás építkezéséhez szükséges összegek rendelkezésre álljanak. Alapjában véve tehát mindig ezekből a különböző oldalról felgyülemlő megtakarításokból fizetik meg a vállalkozás építőmunkásainak béreit, avagy az építőanyagokat, gépeket, vezetőkeket és hasonló dolgokat, amelyek a megnagyobbitáshoz szükségesek.

Pontosan ugyanilyen módon kap a mezőgazda az államtól talajjavítási hitelt. Nem az állam teremti ezt a pénzt, hanem kölcsönt vesz fel kötvények kibocsátása útján. Ennek feltétele, hogy legyenek megtakarítások, amelyekből ezek a kötvények megvásárolhatók és a valóságban éppen ilyen megtakarításokat bocsátanak a mezőgazda rendelkezésére.

Láttuk már, hogy a dologi tőkeképződés minden haladásnak szükséges feltétele. Folyton és állandóan több és jobb lakást kell építeni, új gyárakat, utakat, erővezetőket, hajókat, vasúttakat és így tovább a végtelenségig. Ámde akkor lenniök kell eszközöknek is arra, hogy mindezt megfizethessük. Ezért *szükséges a takarékoság*. Kell, hogy akadjanak emberek, akik fogyasztásukat jövedelmük egy részére korlátozzák, illetve akiknek jövedelmük nagyobb, mint amilyenre fogyasztásuk céljára szükségük van aszerint, amely nézőpontból a dolgot nézzük. Akik jövedelmük egy részét megtakarítják, ezzel vagyonukat szaporítják. Ez természetesen nem a köz érdekében cselekszik. Teszik családjáik vagy maguk, vagy ama vállalkozás érdekében, amelynek életüket szentelték. Az indokok különböző természetűek lehetnek. Az eredmény azonban az, hogy ennek következtében a közösség számára

rendelkezésre állanak a szükséges megtakarítások. A lényeges pedig ez. Ezek nélkül a megtakarítások nélkül minden pihenne. Semmiféle téren a tőkéletesítésre irányuló egyetlen követelés sem volna teljesíthető. A takarékoskodók tehát teljesen nélkülözhetetlen társadalmi funkciót teljesítenek.

Miután az újonnan alakuló dologi tőkét lassanként a megtakarításokból vásároljuk meg, a társadalom egész dologi tőkéje közvetlenül vagy közvetve az összes megtakarítások birtokába jut. Aki takarékoskodik „pénztőkét” kap. A valóságban azonban ez megfelel a társadalom egész dologi tőkéjének. Ha azonban a talajt eredeti természeti állapotában, annak pénzértékével együtt akarnánk számba venni, akkor „vagyonról” kell beszélnünk, ami tehát a „tőke” fogalmánál valamivel szélesebb körű fogalom. Azonban a pénzvagyon és dologi vagyon között ugyancsak teljes megegyezés van.

Bizonyos vagyon, bizonyos összegben kifejezve, tehát mindig bizonyos dologi vagyonnak felel meg. Minden vagyon pedig minden adott pillanatban bizonyos módon el van helyezve. Az elhelyezésem természetesen lehet változtatni, ha például a tulajdonos elad egy házat és hájt vásárol helyette. Ez végeredményben természetesen nem más, mint a vagyontárgyak kicserélése, különböző birtokosok között. Ezenkívül magángazdasági szempontból bárkinek módjában van vagyonát el is fogyasztani oly módon, hogy egy részét feléli. Azonban ez is úgy történik, hogy új megtakarítások jelentkeznek és azok vásárolják meg a megfelelő dologi vagyonát. Ha például valamely részvénytulajdonos fel akarja élni vagyona egy részét, akkor eladhat néhány részvényt, azonban akadnia kell valakinek, aki azokat megtakarításával megvásárolja. Egy háztulajdonos vagy földbirtokos is elpazarolhatja vagyona egy részét, ha birtokára új jelzálogkölcsönt vesz fel, azonban itt is új megtakarítások kellene, amelyek hajlandók a jelzálogkölcsönkötvényt átvenni. A valóságban tehát aki tőkét fogyaszt, mindig mások megtakarításaiból él. Az összesség dologi vagyonában ezáltal semminemű változás sem áll be. Csak a birtoklási viszonyok változnak. Megtakarítások elfogyasztása azonban nemzetgazdasági szempontból mégis káros azért, mert ez megakadályozza ezeknek a megtakarításoknak tulajdonképeni tőkeképzésre való fordítását, tehát csökkenti annak a lehetőségét, hogy új dologi tőke jöjjön létre.

Jövedelmünkből kell élnünk.

Ugyanez az eredmény, ha az állam támaszt igényeket az egyesek vagyonával szemben. Midőn ezeket az állam a megadóztatás valamely módjának segítségével arra kényszeríti, hogy vagyonuk egy részét átengedjék és ahogy mindig szokott lenni, az adónak pénzben való megfizetését követeli, akkor ez csak azt jelenti, hogy az adófizetők kénytelenek dologi vagyonuknak egy részét eladni, vagy azt megterhelni és hogy e célból igénybeveszik azokat a megtakarításokat, amelyeket mások épen folyó jövedelmeikből gyűjtöttek. Az állam tehát valójában ezeket a megtakarításokat veszi igénybe. Midőn azután az állam a hozzá befolyó összegeket folyó kiadásaira felhasználja, akkor evvel

megfelelő mértékben megakadályozta az országban a tőkeképződést, azaz oly összegeket használt fel, amelyek különben az új épületekben, ipartelepekben stb. megnyilvánuló szükséglet kielégítésére, tehát egyszerűen új dologi tőke alakítására szolgáltak volna. Ha azonban az állam ezeket az összegeket vasúti hálózatának kiterjesztésére, vagy egy új távbeszélő vezetékek építésére fordítaná, akkor az igénybe vett megtakarítások tényleg a dologi tőke szaporítására szolgálnának, mondhatni ugyanolyan módon, mint hogyha az állam nem is avatkozott volna bele. Azonban az állam ezáltal az adóztatás által semmiféle új eszközt sem teremtett a dologi tőkeszükséglet további kielégítésére.

Ez a megállapítás azért fontos, mert jóformán eltávolítja utunkból azokat a téves képzeteket, amelyek e téren érvényesülni szoktak. Sokan például azt hiszik, hogy az állam a lakáskérdés megoldásában hatékonyan közreműködhetik egy százmilliósi hitel megszavazásával, amelyet a nagy tőkék külön megadóztatásával fedez. Valójában az állam ily módon egyáltalán nem teremthet elő új összegeket. A kérdéses százmillió a folyó megtakarításokból vonatnék le. Lehetséges, hogy azok különben is az építési tevékenységre fordítottak volna. Ez esetben a rendszabályok még azt sem érik el, hogy ilyen módon több ház épüljön, mint az az állam beavatkozása nélkül történt volna. Azonban az is lehetséges, hogy a kérdéses megtakarításoknak csak egy részét fordították volna lakásépítésre, más részük azonban a mezőgazdaság fejlesztésére vagy a gyárak megnagyobbítására szolgált volna. Ha az állam beavatkozásával azt kényszerítené ki, hogy az egész összeg lakásépítésre fordíttassék, akkor nyilván ezáltal bizonyos élelmiszertermelés maradna el, vagy csökkenne az a lehetőség, hogy ipari munkásokat foglalkoztassunk. A lakáskérdés bizonyára igen fontos, azonban nyilván az is fontos, hogy megfelelően táplálkozhasunk és ne maradjunk munka nélkül. Ha valamely téren politikai beavatkozásra kerül a sor, csak erre az egyre gondolunk és elfelejtjük, hogy a megoldásra figyelembejövő anyagi erőt más céloktól vonjuk el. Holott a közgazdasági ügyekkel való foglalkozásnál elsősorban az a fontos, hogy az egészet áttekintsük.

Miután, kimutattuk, a vagyonnak mindenkor meg van már a meghatározott felhasználása, tehát rá vagyunk utalva arra, hogy folyó jövedelmünkből éljünk. Ezzel azért rendelkezhetünk szabadon, mert a folyó termelésnek, melynek hozamát jövedelmünkkel meg kell fizetnünk, olyan irányt szabhatunk, amint tetszik. Azonban a jövedelemnek fedeznie kell fogyasztásunk mellett a tőke képződését és a magánháztartások, az állam és a község szükségleteire egyformán elegendőnek kell lennie. Ha az állam a jövedelmet megadóztatja, kevesebb marad a magánosok számára. Ezeknek tehát valami módon össze kell húzódnok. Ez azután vagy a takarékoskodásnál vagy a fogyasztásnál történhetik meg. Az első esetben csökken ama megtakarítások összege, amelyek a társadalom gazdasági fejlődésének céljaira rendelkezésre állanak és így ennek következtében ez a fejlődés marad hátra. Ezért kell óvakodnunk az olyan megadóztatástól, amely a takarékoskodást túlságosan megnehezíti. Ha az állam és a községek fogyasztani akarnak ez szükségszerűleg a magánosok fogyasztásának bizonyos korlátozásá-

hoz vezet. Mert különben a társadalom együttes fogyasztása duzzadna túl. Ha a jövedelem nem növeltetnék, ennek önkéntelenül a tőkeképződés csökkenése lenne a következménye, tehát kevesebb gondoskodást jelentene a haladásról és ezzel csökkenne annak a lehetősége, hogy termelésünket kiterjesszük és lakásra, valamint fogyasztási javakra irányuló szükségletünket kielégítsük. Az állami és községi gazdálkodást tehát úgy kell irányítani, hogy a társadalom tőkeképződését lényegesen ne hátráltassák.

Igen hasznos lenne, ha szélesebb körökben elterjedne annak a belátása, hogy a közkiadások az egyesek kiadásainak megfelelő megszorításával járnak. Így lehetővé válnék, hogy legalább bizonyos mértékben korlátozzuk azokat a gyakorta teljesen értelmetlen igényeket, amelyeket a közösséggel szemben támasztunk. Másrészt akkor mindenki megértene azt is, hogy a közkiadások az egyes háztartások többé, vagy kevesé szükséges kiadásainak a korlátozását tételezik fel.

Mi következik ebből az adókra nézve?

Gyakran el szokták képzelni, hogy mily szép lenne, ha minden adó a gazdagokat terhelné. Most már megítélhetjük, hogy ez a felfogás mire vezet. Elsősorban ezeknek az adóknak nem szabad megtámadniuk a vagyont, mert annak, miként láttuk, már megvan a maga határozott rendeltetése a közgazdaság szolgálatában. Másrészt teljesen céljávészített lenne, ha az adókat nagyobb mértékben fedeznék a gazdagok megtakarításaiból, mert ez a tőkeképződésnek és evvel a gazdasági haladásnak általános megszorítására vezetne. Mert ha egy gazdag embernek évi egymillió márka jövedelme van és ebből a maga részére száz-ezer márkát fogyaszt el és a többi adófizetésre és tőkeképzésre fordítja, ezt adóinak emelése minden valószínűség szerint nem fogyasztásának korlátozására indítja, hanem csak azzal a hatással jár, hogy tőkeképzését csökkenti megfelelő mértékben. A nagy jövedelmek megadóztatása tehát könnyen a tőkeképzés terhére való adóztatássá válik és ezáltal társadalmilag nagy mértékben káros lesz. Akik ilyen adókat követelnek, természetesen azért teszik ezt, mert a kisjövedelműeket tehermentesíteni akarják és mert azt hiszik felesleges, hogy némely embernek akkora jövedelme legyen, a nagy többségnek pedig sokkalta kevesebb. Igaz, ilyen megadóztatás révén a lakosság szélesebb rétegei valamivel kevesebbel menekülnének, mint különben, azonban ezt az előnyt fölösen kiegyenlíti az a nagy károsodás, amelyet ugyanazok a néprétegek a megcsökkentett tőkeképződés folytán beálló ama veszteség következtében szenvednének, hogy ezáltal lehetetlenné válnék az ország gazdasági haladásának előmozdítása. Azt a felfogást, hogy egyesek igen nagy jövedelmei igazolatlanok és károsak, nagymértékben lehetne enyhíteni azáltal, ha megértenők, hogy ezek a nagy jövedelmek túlnyomó részükben tőkeképzés formájában az összesség érdekét szolgálják. Az olyan gazdagok, akik ennek a feladatuknak nem felelnek meg és jövedelmüket felesleges módon, tüntető fényűzés formájában fogyasztják el, igen nagy károkat okoznak már azáltal is, hogy jövedelmüket elfogyasztják, holott a tőkeképzésre lenne fordítható és volna

fordítandó, és méginkább azáltal, hogy a rosszabb helyzetben levők irigységének tápot nyújtanak. Gazdagoknak és szegényeknek meg kell gondolniuk, hogy a közgazdasági tudós egyáltalán nem valamilyen személyes, a gazdagokra vonatkozó figyelemből int óva minden olyan kísérlettől, hogy az állam a megadóztatás útján a gazdagok jövedelmét használja fel. Csak az a tény, hogy ezek a jövedelmek oly jelentékeny részükben szükségesek a társadalom tőkeképződésére, hogy óvakodnunk kell attól a hittől, mintha e jövedelmek bármilyen kiadás céljaira rendelkezésre állhatnának, amelyet állam vagy községek kívánnak.

Miután minden jövedelem tőkeképzésre, illetve fogyasztásra szolgál és miután minden adót a lakosság jövedelméből kell szedni, következik, hogy minden adót vagy a tőkeképződés vagy pedig a fogyasztás fizeti meg. Ez az alapvető igazság, amelyből minden adókérdés megvitatásánál ki kell indulni. Amde láttuk, hogy a tőkeképződés rovására minden magasabb adófizetés kísérlete káros a nemzetgazdaságra nézve. Amiből következik, hogy az adózásnak lényegileg a fogyasztás terhére kell esnie. Ami tulajdonképpen csak annyit jelent, mintha azt mondanók, hogy a közületek fogyasztásának kiterjesztése mindig szükségképpen a magánosok fogyasztásának megfelelő korlátozása árán történhetik.

Mivel pedig feltétlenül kívánatos, hogy a fogyasztás legszükségesebb része lehetőleg kimélve legyen, tehát arra az eredményre jutunk, hogy a megadóztatásnak legmegfelelőbb tárgyai a kevésbé szükséges fogyasztás és a tiszta fényűzési fogyasztás. Az ilyen adók azonban csodálatosképpen egyáltalán nem népszerűek azok előtt a politikai körök előtt, amelyek azt tartják magukról, hogy elsősorban ők képviselik a szélesebb néprétegek érdekeit. Erről az oldalról szívós és csaknem leküzdhetetlen ellentállásra talál a fényűzési adónak bármilyen formája. Ez nyilvánvalóan azokkal a zavaros képzetekkel függ össze, hogy van elég pénz, amelyre az állam ráteheti a kezét anélkül, hogy a fogyasztásba kénytelen lenne bele avatkozni. Kimutattuk itt, hogy ezek a képzetek teljességgel helytelenek. Ha a nép egyáltalában még a nem feltétlenül szükséges fogyasztást sem akarja korlátozni, akkor az adónak a tőkeképződést kell sújtani. Az ebből eredő következményeket csakhamar világosan érezhetné a nép, mert megakadna a gazdaság bármily irányú fejlődése és lehetetlenné válna a javítás és fejlesztés iránt való legégyszerűbb kívánságok teljesítése is. Vegyük azonban azt is figyelembe, hogy normális viszonyok között a tőkeképződés a jövedelem mintegy egyötödének felel meg. Ha valamely nép megkísérelné, hogy egész adóterhét a jövedelemnek erre a részére hárítsa, beáll az a veszély, hogy az erre a célra teljesen vagy túlnyomó részében felhasználhatnák és így tőkeképződés részére jóformán semmi sem maradna. Az ilyen gazdálkodás nagyon hamar végzetesen elhibázottnak bizonyulna.

Tőke és ember.

Gyakran, mikor a tőkének és a tőke képződésének a nemzeti gazdaságra vonatkozó fontosságára akarunk rámutatni, azzal az ellenvetéssel találkozunk, hogy a tőkénél fontosabbak az emberek és hogy az,

amit arra fordítunk, hogy derék és egészséges embereket neveljünk, tisztán gazdasági szempontból tekintve is nagyobb jelentőséggel bír, mint anyagi jólétünk emelése. E felfogás mellett oly sok az érv, hogy könnyen megzavarhatja az ítéletet. Annál lényegesebb tehát, hogy ezt a pontot teljesen megvilágosítsuk. Végeredményben egész termelőmunkánknak az a feladata, hogy az egészséges és gazdag élet feltételeit előteremtse. Tisztán és kizárólag anyagi javak felhalmozása céljából fáradni értelmetlen lenne, azonban tőke hiányában nem emelhetjük az emberek gazdasági életszínvonalát. Csak a lakáskérdésre gondoljunk. Általánosan elismert dolog, hogy kielégítő lakásviszonyok nélkül szám-bavehető társadalmi haladásról nem lehet szó. De hogy lakásokat építhessünk, ahhoz a szükséges költségeknek megfelelő tőkeképződésre van szükségünk. Ugyancsak nagy megtakarításokat kell mezőgazdaságunk fejlesztésére fordítani, hogyha lehetővé kívánjuk tenni a népek élelmiszerekkel való bővebb ellátását. Ha ehelyett a külföldről akarunk több élelmiszert hoztatni, akkor azokért több ipari termékkel kell megfizetni, amelyeket nem tudunk termelni anélkül, hogy új gyárakba és telepekbe tőkét ne fektetnénk bele. Ezenkívül pedig szükségünk van tőkére a hajók számára is, amelyekkel az árukat elszállíthatjuk. Alig nevezhetünk meg tehát oly tevékenységet, amelynél jelentékeny haladás volna elérhető nagy tőkeszükséglet nélkül. Még hogyha inkább szellemi térre vonatkozó területet választunk, például a népnevelést, mindenki tudomása szerint ennek is bármily irányú fejlesztéséhez a legkülönbözőbb épületekre van szükségünk. Tehát teljesen téves a tőkeképzésről való gondoskodásnak az emberekről való gondoskodást elébe helyezni oly módon, mint hogyha a kettő egymással ellentétben állana, vagy egymással versenyző érdek lenne. A valóság e tekintetben az, hogy az emberről való gondoskodás túlnyomó részében a tőkeképzésen keresztül érvényesíthető és így elsősorban erre irányuló gondoskodást jelent. Egyoldalúan tőkeszükségletet jelentő kívánságokkal előállani anélkül, hogy avval törődnénk, vajjon ezek a szükségletek miképpen elégíthetők ki, nem nagy okosságról tanúskodik és ha az ilyen irányú politika arra hivatkozik, hogy az emberek és az élet tekintetében megértő, úgy vagy tudatlan vagy rosszhiszemű.

A tőkeszükséglet és a külföld.

Annak a szükségességét, hogy egy nép saját tőkeszükségletéről gondoskodjék, gyakran elhomályosítja annak lehetősége, hogy a külföldtől kölcsön vehet tőkét. Ez valójában annyit jelent, hogy valamely más népek engedjük át a szükséges takarékoskodást, azaz megengedjük, hogy az dolgozzon többet és fogyasszon kevesebbet azért, hogy így bizonyos jövedelemfelesleg álljon elő, mely az előbbi népek rendelkezésre bocsátható legyen tőkeszükségletének fedezése céljából. De hogyha ily módon egy nép egész gazdaságát külföldi kölcsönökre építi fel, akkor a távolabbi jövőre nézve gyengíti helyzetét és később kénytelen lesz nemzeti jövedelme jelentékeny részét a külföldnek átengedni a kamatok megfizetése céljából. Oly országra nézve, melynek nagyok a természeti kincsei, erdői, bányái és vízesései, amelyeknek hasznosí-

tására sok tőkére lenne szükség, bizonyára előnyös lehet az adósságcsinálás ama tőke beszerzése céljából, amelyet az ország saját megtakarításaiból nem tud előteremteni. Amde akkor az ország egész gazdaságának arra kell készen lennie, hogy a külföldtől való függőségtől mielőbb felszabadítsa magát és további tőkeszükségletéről maga gondoskodjék. A svéd nemzetgazdaságnak ebben az állapotban kellene ezidőszert lennie. Svédország az utóbbi félszázad alatt sok tőkét vett kölcsön a külföldtől vasutainak, csatornáinak és erőműveinek építéséhez, hogy ezáltal abba a helyzetbe kerüljön, hogy nagy természeti kincseit kihasználhassa. Ezen az úton jövedelmünket ma már annyira emeltük, hogy ennek meg kellene adnia a lehetőséget tőkeállományunk fenntartására és új tőkeszükségletünk biztosítására is.

Egyébként arra is kell gondolnunk, hogy külföldi tőke nem mindig áll rendelkezésünkre. Hogyan is kívánhatnók azt, hogy egyes népek mindig készen álljanak nemcsak saját tőkeszükségletüknek, hanem a másokénak ellátására is, mialatt ezek a többi népek még saját szükségletükről sem gondoskodtak. A jelenlegi világpiaci helyzet is mutatja, hogy erre a feltevésre nem lehet támaszkodni. Európa, egységként fogva fel, ezidőszert (1920.) nincs abban a helyzetben, hogy tőkeszükségletéről maga gondoskodjék és Amerika segítségével nélkül nem haladhat előre. Az amerikaiak néhány éven keresztül nagy erőfeszítéseket tettek, hogy termelésüket a lehető legnagyobb mértékben kifejlesszék és ugyanakkor erősen korlátozták fogyasztásukat. Ezáltal szert tettek bizonyos jövedelmi feleslegre, amelyet Európa rendelkezésére bocsátottak. Európa Amerikának ezt a segítségét nem pusztán tőkeképzésre használja fel, hanem részben arra, hogy fogyasztását magasabb színvonalon tarthassa, mint az az európai termelésnek megfelelné. Európában ugyanis arra jöttek rá, hogy itt az ideje a kevesebb munkának és ugyanakkor magasabb életigényeknek. Ennek megvalósításához az lenne a szükséges gazdasági feltétel, hogy lényegesen emeljék az európai munka hozamát. Amde ez az emelkedés egyáltalán nem következett be és Európa egyáltalán nem engedheti meg magának, hogy úgy éljen, ahogy ezt most teszi. Egyes országokban ez egy ideig talán még keresztülvihetőnek látszik. Ez azonban lényegileg azon alapul, hogy ezek külföldi követeléseikből élnek, vagy kölcsönökből, amelyeket Amerikából kaptak. Ez így tovább nem mehet. Tehát az európai gazdaság sem vihető ily módon tovább. Ami különösképen saját országunkat illeti, nemcsak többet kell dolgoznunk, hanem fogyasztásunkat is meg kell szorítani. Saját termelésünk útján kell nemcsak fogyasztásunkról, hanem tőkeszükségletünkről is gondoskodni. A jelenlegi viszonyok között semmi jogcímünk sincs arra, hogy a külföldhöz forduljunk és segítségét kérjük tőkeképzésünk érdekében. Midőn Európa nagyrésze a legszörnyűbb szűkségben szenved, mind az a tőke, ami a világon összekaparható, ezeknek az országoknak az újjáépítéséhez és termelőképességük helyreállításához használandó fel. Valódi szűkség lenne, ha ilyen időkben oly ország, mint a miénk, még igényt támasztana a világon rendelkezésre álló tőkére. Ellenkezően teljes erővel meg kellene magunkat feszítenünk, hogy dolgozzunk és takarékoskodjunk abból a célból, hogy nemcsak saját tőkeszükségletünk számára jussunk

megfelelő megtakarításokhoz, hanem hogy lehetőleg hozzájáruljunk mi is az igazán szükségben szenvedő országok tőkeszükségletének fedezéséhez.

Egyébként igen üdvös reán knézve, ha egyszer arra kényszerülünk, hogy magunkról gondoskodjunk. Oly soká fedeztük külföldi kölcsönökből tőkeszükségletünket, hogy elvesztettük érzékünket aziránt, mit jelent tulajdonképpen ennek a tőkének létrehozása, valamint annak a megértését is, ami minden gazdaságra nézve lényeges tény, hogy a *rendelkezésre álló tőke pontosan ki van mérve*. Hogy egy népet gazdasági értelemre és gazdasági erkölcsre neveljünk, feltétlenül szükséges, hogy magán próbálja ki, miképen hozhatja létre munkájával és fogyasztásának korlátozásával azokat a megtakarításokat, melyekre tőkeszükségletének kielégítése szempontjából szüksége van. Oly könnyű volt megszavazni egy milliót valamely drága iskolaépületre, vagy tíz milliót valamely nem is szükséges vasúti vonalra, míg francia földművesek, vagy kispolgárok a mi fogalmaink szerint túlságba vitt takarékosággal a kellő eszközöket erre a célra rendelkezésünkre bocsátották. Ha azonban arra vagyunk utalva, hogy ezeket magunk teremtsük elő, akkor bizonyára lassan ki fognak nyílni a szemek ama alapvető gazdasági igazság számára, mely szerint minden új kiadást más oldalon végrehajtott megszorítással vagy nagyobb munkateher által kell fedezni.

A tőkére vonatkozó magántulajdon.

Miután most már betekintést nyertünk a tőkének és a tőkeképzésnek a közgazdaságban betöltött szerepébe, hátra van még annak megvizsgálása, hogy mily jelentőséggel bír erre vonatkozóan a magántulajdon. Elképzelhető ugyanis, hogy azt mondja most valaki: megértem, hogy a tőkének határozott feladatai vannak a közgazdaságban és megértem azt is, hogy szükség van bizonyos tőkeképzésre, hogy megfelelhessünk a haladás követelményeinek a tőke állandó szaporításával kapcsolatos igényei tekintetében. Amde miért volna emellett szükséges, hogy ez a tőke egyesek tulajdona legyen, illetve, hogy egyes embereknek akkora legyen a jövedelmük, amelynek folytán abba a helyzetbe jutnak, hogy magánvagyonukat állandóan szaporítsák, mialatt jövedelmük egy részének megtakarításával a társadalom tőkeképzés iránti szükségletét elégitik ki.

Erre a válasz egyszerűen úgy hangzik, miszerint megállapítást nyert, hogy a magánosok tulajdonjoga rendkívül magas mértékben előmozdítja az emberek érdeklődését a munka és a takarékoskodás iránt. A magántulajdon intézménye nélkül megközelítően sem érhetnők el ugyanezt a munkakészséget és még kevésbé a takarékoskodásnak ugyanezt a mértéket. Az egyes embert az a bizonyosság karkalja erre az igyekezetre, hogy igyekvésének gyümölcsét megtarthatja. Éppen ez fokozza az emberiség gazdasági életét folytonosan magasabb intenzivitásra. A vállalkozót saját gazdasági érdeke indítja mindig ismét új kezdeményezésre és arra, hogy mindig újra gondoskodjék vállalkozásának helyes vezetéséről. Ugyanez az indító ok hozza magával szakadatlanul a műszaki tökéletesítéseket a feltaláló és vállalkozó együttműködés

dása útján. És kétségbevonhatatlanul ez az indok az, mely a termelő munka legnagyobb részére irányuló érdeket ébren tartja. Csupán a magánosok gazdasági érdeke folytán jutnak a népek abba a helyzetbe, hogy a fogyasztásukat mélyebb szinten tartásuk annál a mértéknél, melyet jövedelmük megengedne. És éppen csak ez által válik a tőkeképzés lehetővé.

Az emberi társadalom már most egyáltalán nem juthat ezeknek a lényeges és valóban nélkülözhetetlen előnyöknek élvezetéhez a magántulajdon biztosítása nélkül. Ezt meg kell érteni és erre kell gondolni mielőtt mindjárt megakarnók szüntetni a magántulajdont, mihelyt úgy találjuk, hogy ilyen vagy amolyan hibával bír, vagy pedig esetleg valamely irányban kevésbé jó következményeket von maga után. Hiszen nincs olyan emberi intézmény, mely tökéletes lenne és hogy ha mindent a fejetetejére akarnánk állítani azért, mert vannak hibái, akkor csakhamar lehetnélné volna az, hogy ebben a társadalomban éljünk. Gondoljunk például csak a választójogra és a népképviselőre. Kétségbevonhatatlanul egész csomó igen kártékony hatásuk van, amint azt naponta átéljük. Mégis egészen bizonyosan igen könnyelműek lennénk, hogyha emiatt az egész népképviselői alkotmányunk megszüntetésére határoznók el magunkat. Ez még fokozottabb mértékben érvényes a magántulajdonjogra nézve is. Sokkalta régebbs, kapcsolata az emberi természet leglényegesebb vonatkozásaival még sokkalta mélyebb.

Az a szocialista társadalom, mely a magántulajdonjogot megszüntetné, hamarosan rájönne, hogy ezzel elvágta a társadalmi élet gyökereit és így gyors hervadásra is volna ítélve. Ezt a közgazdaságtudomány szakadatlanul megjósolta. Azonban nem akarták neki elhinni. Most Európa tele van bizonyítékokkal. Aki saját szemeivel kíván meggyőződni annak következményeiről, amikor a magántulajdonjogot lábba tiporják, annak most van elég alkalm arra, hogy meggyőződni. Teljes feloszlás ott, ahol azelőtt jólét volt és bizalom; a munka reménytelen ellanyhulása ott, ahol azelőtt igyekezettel és kitartással folytatták. A következmények valóban oly rémületesek, hogy elfordulunk tőlük és nem is akarjuk őket látni. Keresik ugyan ennek a nyomornak magyarázatát, okait és vannak is más okok, amelyek ehhez hozzájárulnak. Azonban a fő ok mégis kétségtelenül az, hogy megszűnt a bizalom abban, hogy megőrizhetjük, amit megszerztünk és hogy szabad élveztünk saját munkánk és erőfeszítésünk gyümölcsseit.

A biztos alapon nyugvó tulajdonjog gazdasági életünknek tényleg nélkülözhetetlen előfeltétele. Ezért kell hozzá ragaszkodnunk. Ott, ahol az egyik vagy másik irányban visszaélésekre vezet és károkat okoz, arra kell törekednünk, hogy ezek megszüntetésére eszközöket találjunk. Azonban semmi esetre sem szabad kétséget engednünk a tulajdonjog biztonságára nézve. A tulajdonjog fennállásával szemben minden komolyabb gyűlölet, a tulajdonjog törvényes kezelésben minden önkény alkalmas arra, hogy nyomban csökkentse a vállalkozási kedvet és gátolja a gazdasági haladást, idézvé ezáltal elő munkanélküliséget és a lakosság ellátásának rosszabbodását. Talán nincsenek sokan, akik ily esetben az összefüggést valóban tisztán felismerik, azonban a következményeket senki el nem kerülheti. Az elmúlt időknek úgynevezett

inséghárító intézkedései jó példával szolgálnak ezek felől a kihatások felől. Mindig akkor nyilvánultak meg a leghatározottabban, midőn önkényes beavatkozással megfosztották a gazdát annak a bizonyosságától, hogy munkája gyümölcseit szabadon értékesítheti. A mezőgazdasági termények egyszerűen eltűntek a piacról és a lakosság ellátása sokkalta rosszabbá vált, mint amelyennek lennie kellett volna. Elég drágán jutottunk e tanulságok birtokába ahhoz, hogy belőlük okulni tudjunk. Azonban ezeknek az egészen friss tapasztalatoknak dacára még mindig akadnak olyanok, akik szerte járnak és a magántulajdon megszüntetését hirdetik. Nem tudják, hogy mit cselekszenek.

A takarékoskodás érdeke.

Ha a tőkének és a tőkeképződésnek az általunk vázolt alapvető fontossága van a gazdaság szempontjából, akkor természetesen épp oly fontos az is, hogy a tőke birtokához és szaporításához erős érdek fűződjék. Gazdasági életünk a birtokláshoz fűződő eme tiszta érdek nélkül egyáltalán nem működhetnék. Pedig ez az érdek, legalább nálunk Svédországban, a közvélemény előtt igen csekély megbecsülésben áll. Ellenben fogyasztani és minél jobban élni, azt mindenki szeretne. Szeretnék pedig ezt anélkül, hogy egyáltalán gondolnának arra, hogy szükségleteinknek ilyen bőséges ellátása lehetetlen oly tőkeképzés nélkül, melyet a vagyonszerzésre irányuló erős érdek mozdít elő. Ennek érdekét széles körökben ellenségnek nézik, amely ellen küzdeni kell. Más oldalról viszont ezt olyan erkölcsi sülyedésnek mniősítik, melyen felül kellene emelkedni. Nem egyéb ez tiszta farizeuskodásnál, melyet csupán a gazdasági ismeretek durva hiánya menthet, hogyha ez manapság egyáltalán mentségnek mondható. A kolduló barát álláspontját meg lehet érteni: az lemond a világról. Azonban annak, aki ezt nem teszi meg, akinek komoly igénye van bizonyos életszínvonalra, akinek szellemi élete számára bizonyos egyáltalán nem jelentéktelen gazdasági alapra van szüksége, annak nem áll jogában megvetéssel beszélni a vagyonszerzés örömeiről. Mert ha ezt egyesek nem végeznék el, illetve ha teljes erejükkel ezen nem munkálkodnának, sohasem jönne létre az a tőke, amelyre a közgazdaságnak szüksége van ahhoz, hogy az emberek szükségletei kielégíthetők legyenek.

Ahelyett, hogy a vagyonszerzéshez fűződő érdeket bírálgatnók, arra kellene törekednünk, hogy ezt az érdeket minél szélesebb társadalmi rétegekre kiterjesszük. Sem a vagyonnak, sem a jövedelemnek egyenletesebb megosztása nem képzelhető el ennek az érdeknek általános elterjedése nélkül. Mert hiszen a vagyonszerzés érdeke nélkül felélnők egész jövedelmünket és így sohasem következne be a társadalmi tőkének bármilyen növekedése. Egyenlő vagyoneelosztás mellett a jövedelem általában igen alacsony lenne és akkor igazán nagyon erős és általánosan érvényesülő vagyonszerző vágyra lenne szükség, hogy a közgazdaságban csak némileg megfelelő tőkeképződés jöjjön létre. A vagyonnak egyenlő elosztása mellett még ezenfelül abba a veszedelembe is jutnánk, hogy sokan elfogyasztanák vagyonukat is, ami, amint láthattuk, nem következhetik be másképen, mint mások folyó megtaka-

rításainak elfogyasztása útján. Így végeredményben valószínűen egyáltalán nem állana rendelkezésre a gazdasági haladás számára semilyen új tőke. Tehát a vagyon részére és a takarékosagra vonatkozó érdeknek általános elterjedése elkerülhetetlen feltétele a jövedelem és vagyon minden demokratikus megosztásának.

2. A munkanélküliség ellenszere.

Volt egyszer egy gazdag földbirtokos, aki nagylábon élt, nagy társadalmi életet, és sok szolgálója volt. Az országra azonban rossz idők következtek be és lakóhelyén is nem egy férfi maradt munkanélkül. Akkor történt, hogy egy napon egy szociális gondolkozású ember felkereste a gazdag földbirtokost és azt mondta neki: „Te gazdag ember, te bőségben élsz és tűröd, hogy községed lakói munkanélkül maradjanak. Valóban korlátozhatnád ezt a bőséget és ennek helyében szükségmunkákat kezdeményezhetnél.” „Megteszem,” válaszolta a gazdag, mert jó szive volt és szívesen vette a tanácsot. Korlátozta társadalmi érintkezését és elbocsátott 5 szolgálója közül kettőt. Ehelyett pénzét útjavításra fordította, amelynél két munkanélkülit tudott foglalkoztatni. Pár nap múlva ismét megjelent a szociális ember és megnézte, mit csinált a gazdag. „Rosszul cselekedtél” — mondotta — „elbocsátottad ezekben a nehéz időkben két szolgálódat és most azok munkanélkül maradtak. Nem kellett volna így cselekedned. Jövedelmed elég nagy ahhoz, hogy maradjon pénzed, akkor is, hogy ha nem takarékoskodol így.” „Az ám” — válaszolta a gazdag — „megpróbálok úgy cselekedni, ahogy te mondd.” Erre visszavette a két szolgálót és tovább folytatta szokott életmódját. Minthogy azonban a szükségmunkát is folytatni akarta, nem maradt most már pénze ahoz az erőtelephez, amelyet évi megtakarításaiból építeni szándékozott. Ennek az erőtelepnek az előkészítő munkálataival már foglalkoztatott néhány embert és most ezeket volt kénytelen elbocsátani. Egy idő múlva a szociális ember ismét megjelent és azt mondta: „Rosszul cselekedtél, mikor erőteleped munkásait elbocsátottad” mire azt válaszolta a gazdag földbirtokos: „Megfogadtam minden tanácsodat, mégsem tudtalak kielégíteni, sem jó eredményre jutni. Abbahagyom ezeket a kísérletezéseket és ehelyett csupán birtokommal fogok foglalkozni.”

Ez az igaz történet, melyet minden gazdasági a-b-c-be be kellene venni, igen tanulságos. Azt mutatja, hogy nem olyan könnyű a munkanélküliségen új munkák fogantatásával segíteni, mint sokan gondolják. A „szociális érzékű” politikus szívesen ringatja magát abban a hitben, hogy hathatós lépést tett a munkanélküliség megszüntetése irányában, ha sikerül neki tíz milliót megszavaztatni új munkák fogantatására. Jól tenné, ha utána nézne és közelebbről megvizsgálná, hogy honnan lehet ezt a tíz milliót venni és hogy ha van honnan, vajjon el lehet-e venni anélkül, hogy új munkanélküliség keletkezne annak a helyébe, amelyen segíteni kellene. Ez a kérdés a munkanélküliség problémájának igazi magva.

Hiszen a munkanélküliségnek nem lehet az az oka, hogy nincs mit

tenni. Mint mindenki tudja, az emberi szükségletek távolról sincsenek kielégítve. Bőven kellene tehát munkának rendelkezésre állni minden munkás részére, hogyha azok jöhelyre lennének állítva. A munkanélküliség okának tehát mindig annak kell lennie, hogy a társadalmi termelés nem igazodik helyesen a társadalom szükségleteihez. A munkanélküliség egyetlen igazi ellenszere tehát csak a termelésnek megfelelő átalakítása és a munkások olyan megfelelő elosztása lehet, mint azt a körülmények követelik.

A kereslet nagyarányú átalakulásai esetében ez az alkalmazkodás elkerülhetetlenül nehéz. Erős gazdasági nyomásra van ahhoz szükség, hogy a termelő erőket új kereseti ágakhoz csoportosítsuk át azoktól az alkalmazásoktól, amelyekhez szokva vannak, de amelyek immár nem jövedelmezők. Szükségképpen meg kell engednünk, hogy ily nyomásköpen hasson a munkanélküliség, ha csak valamennyire meg akarjuk gyorsítani a termelő erők helyes átcsoportosulását. Mindazok a rendszabályok, amelyeknek célja az, hogy a munkanélküliség gazdasági nyomását többé, vagy kevésbé kikapcsolják, csupán arra vezetnek, hogy meghosszabbítják és állandó jelenséggé teszik a munkanélküliséget.

Azt azonban nem lehet megengedni, hogy a munkanélküliség útján jelentkező nyomás tetszésszerű erővel érvényesüljön. Vannak esetek, midőn ennek súlyos következményei lennének. Amennyire lehetséges, arra kell törekedni, hogy ne pusztuljon el a munkaerő és a munkások ne süllyedjenek alacsonyabb szociális színvonalra azért, hogy ha egy hosszantartó munkanélküliség alatt teljesen támasz nélkül hagyjuk őket. Tenni kell tehát valamit, hogy a munkanélkülieket átsegítsük a legnagyobb nehézségeken. Amde ennek a valaminek nem szabad annyira lennie, hogy ezáltal a munkaerőknek új foglalkozásokba való átcsoportosulását lényegesen késleltesse. Ellenkezően, arra kell törekedni, hogy a munkaerőknek és természetesen a többi termelési tényezőknél is akkora mozgékonytságot tartsunk fenn, amekkora az új helyzethez való szükséges alkalmazkodást a legnagyobb mértékben megkönnyíti.

Valóban ez a mértéke minden ésszerű politikának, amely a munkanélküliség ellen irányul. Egyáltalában nem az a fontos, hogy mennyit költünk a munkanélküliség megszüntetésére, mert amit az egyik oldalon nyújtunk, azt, miként láttuk, a másik oldalról kell elvonnunk és nem bizonyos, hogy ily módon mennyire érhetjük el a munkanélküliség igazi enyhítését. Inkább az a fő, hogy az egész társadalomban fenntartsuk a lehető legnagyobb alkalmazkodási képességet a változott gazdasági viszonyokkal szemben. Ezt kell szem előtt tartanunk, midőn a különböző országok munkanélküliségi politikáját egymással összehasonlítjuk. Szociális érdeklődésű, de gazdaságilag tájékozatlan emberek, miként már máskor is rámutattam, idegen országokban való utazásaik alkalmával mindig túllótnak méltányolják azokat a kiadásokat, amelyeket ott „szociális célokra” fordítanak. A napokban láttuk a példáját annak, hogy a kormánynak egyik megbízottja, aki Angliában volt tanulmányúton, arról tudott beszélni, mennyire el van maradva Angliával szemben Svédország a munkanélküliekről való gondoskodásban.

Igazán aggályos lenne, ha a svéd kormány oly rosszul volna tájékozotva, hogy ilyen, vagy ehhez hasonló kijelentések félrevezethetnék. A valóságban, minden hiánya mellett is, sokkal inkább szolgálhatna például a svéd munkanélküliségi politika az angol számára és Angliára nézve bizonyosan hasznos lenne, hogyha szakértőket küldene hozzáuk munkanélküli politikánk tanulmányozása céljából.

A „Svensk Tidskrift” egy kis cikke „Az angol munkanélküliségi segélyről” különösen szemléltető képét adta az angol munkanélküliségi politikának és hiányainak. Ebből látható, hogy Angliában az volt az alapvető hiba, hogy nem akartak a valóságos, új gazdasági helyzethez igazodni, hanem ahelyett kiegészítő rendszabályokhoz folyamodtak, óriási összegeket fordítva azokra, anélkül, hogy a munkanélküliek ezek által jobb helyzetbe jutotak volna, mint amilyenben már évek sora óta voltak. Egyáltalán, minden vonatkozásban avval kezdték Angliában, hogy saját erejük helyett a köztámogatásra bízták magukat. Ezáltal a nemzet régi ruganyossága és alkalmazkodási képessége veszedelmes mértékben meggyengült. Nem könnyű megmondani, miképpen lehet az így előállott bajt ismét jóvátenni. Am ez angol kérdés, még pedig Angliára nézve valóban létkérdés. Reánk az tartozik, hogy világosan lássuk mi történik, hogy ebből a tanulságokat levonjuk és hogy ne hagyjuk magunkat azok által az áldozatok által elkápráztatni, amelyek Angliában és szomszéd országainkban, Norvégiában és Dániában, minden igazi haszon nélkül — tényleg azonban az egyetemesség mélyreható kárára — a „szociális” segélyezési tevékenység oltárán feláldoztattak.

A szociális munka központi szövetsége a munkanélküliség okai és leküzdése tárgyában értekezletet tart. A program egész sorát foglalja magában oly előadásoknak, amelyek a problémának igen sokoldalú megvilágítását ígérik. Jó lenne, ha az értekezlet a kérdés részletes tárgyalásánál mindig szem előtt tartaná, hogy annak gyökere abban a tényben rejlik, hogy a munkanélküliségen nem lehet olyan eszközökkel segíteni, amelyeket mégis mindig máshonnan kell elvenni, hanem csak az egész gazdaságnak az új viszonyokhoz való minél gyorsabb és hatékonyabb alkalmazkodása hozhat megoldást.

3) Elmélet és valóság.

Mi a magyarázata annak, hogy a szocialisták többnyire olyan szerecséttlen kézzel nyúlnak a szociális kérdésekhez, hogy oly kevésbé látják meg a valóságot, amellyel reform-törekvéseiknél szembetalálkoznak? Gondoljunk csak a legközelebb fekvő és talán legaktuálisabb szociális kérdésre, a munkanélküliségre. Vajon a mi szociáldemokrata kormányunk tanulmányozta valójában a munkanélküliség fajait úgy, ahogy az orvos a betegséget megvizsgálja, annak természetét boncolgatja, okát és ezen a réven a megelőzés lehetőségeit megtalálni igyekszik, vagy oly eszközöket keres gyógyítására, amelyek tényleg a baj gyökerét érik? A szociáldemokraták törekvéseinek a munkanélküliség terén a legjobb akarattal sem lehet ezt a bizonyítványt kiállítani. A szociáldemokrácia alapfelfogása a munkanélküliség kérdésében előre

még van határozva: Marx megmondta. Ők a munkanélküliség problémáját elsősorban ebből az így előre meghatározott elméleti szempontból itélik meg. Ez természetesen a betegség hibás kezeléséhez vezet. Amde ez még nem elég. A nézőpontnak ilyen formán való elzöretes, önkényes korlátozása akadályává válik a legfontosabb gazdasági események természetes felfogásának, amelyeket a munkanélküliséggel kapcsolatban figyelembe kellene venni.

A szociáldemokratáknak ez az önkényes és megkövesedett elmélethez való kötöttsége megnehezíti a társadalomgazdasági kérdésekbe való bensőbb elmélyedésüket és ez teszi a szociáldemokráciát a társadalomnak azzá a folyton fenyegető veszedelmévé, amellyé tényleg vált. Ez a veszedelem sehol sem jelentkezik oly világosan, mint épen a munkanélküliség kérdésénél. Persze épen ennél a kérdésnél van a szociáldemokraták nézete hozzákötve a szociálista elmélet legsajátosabb részéhez, mégpedig a kapitalista-társadalom rendszertelenségéről és túltermeléséről szóló tanhoz. Hiszen szent könyveik szerint az uralkodó társadalmi rend legfőbb hibája épen ez a rendszertelenség. Itt nincs olyan legfőbb vezetősége a társadalomnak, mint a szociálistáknál, amely arról gondoskodna, hogy a termelő erők állandóan és mindenütt helyesen használtságuk fel. A termelés rendje, ahogy kifejezni szeretik, „anarchikus” és ennek következtében uralkodik állandóan bizonyos hiány a munkaerő-kínálat és a termékek iránt való kereslet között, tehát azért uralkodik váltakozva áruhiány és munkanélküliség. Ennél a kezdetleges elemzésnél a szocializmus figyelmen kívül hagyja azt a világtörténeti eredményt, amellyel a társadalom gazdaságát a liberálisizmus gazdagította, azáltal, hogy bebizonyította, hogy arra az autoritativ vezetésre, amelybe a merkantilizmus helyezte bizalmát, nincsen szükség, és hogy az a reábizott feladatnak sohasem is képes megfelelni. Ellenkezőleg, ezt a lehető legelőnyösebben pótolja az egyes vállalkozó egyéni érdeke, amely mindenkor egybeesik a termelésnek a fogyasztás kívánságaihoz való lehető legököltebb alkalmazásával. Hogy ezt az elméleti tudósok figyelmen kívül hagyták, akkor, amidőn majd egy századdal ezelőtt a szociálista tanokat megalkották, megbocsátható lehetett. De valóban nem lehet ezt megbocsátani most, miután egy század tanított meg bennünket arra, mit ért el az egyéni kezdeményezés és egyéni érdek az alkalmazkodás gyorsasága tekintetében azalatt a gazdaságilag legmozgalmasabb időszak alatt, melyet az emberiség átélt. Az a szociálista tan, mely szerint a kapitalista társadalom állandó töképezése valahogyan helytelen módon gátolja a fogyasztást és ezáltal többé, vagy kevésbé állandó többletermelést és munkanélküliséget idéz elő, eredettől fogva téves volt, de ennek ellenére azt máig sem küszöbölték ki teljesen a szociálista elméletből és így még mindig befolyást gyakorol a szociáldemokráciának a gyakorlati társadalomgazdasági kérdésekre vonatkozó ítéletére.

Ha a munkanélküliség csak a kapitalista társadalom rosszóságán alapul, akkor a szociálistákra nézve természetes a követelés, hogy ez a társadalom fizesse meg azt a kárt is, amelyet okoz. Tényleg a szociáldemokrata munkanélküliségi politikára nézve a munkanélküliek fenntartásához való hozzájárulás követelésének megokolásánál ez a

döntő érv. Ehhez kapcsolódik azután az a szakszervezetekben kialakult felfogás, hogy minden szervezett munkásnak joga van a szakjának megfelelő munkához. Eszerint a társadalom kötelezve lenne arra, hogy a munkásnak munkaalkalmat, vagy megélhetésre való közvetlen támogatást biztosítson azon a helyen, amelyen egyszer elhelyezkedett. Elvben ez azt jelenti, hogy biztosítékot nyújtunk bárminő állásváltotással szemben, biztosítékát a mozdulatlanságnak avagy, ahogy a biztosítási hatóságok ezt kifejezik, hivatási biztosítást. Holott a foglalkozáshoz kötöttségnek ez a védelme egyenesen diametrális ellentétben áll avval, amit a munkanélküliségi kérdés igazi megoldása követel. A gazdasági életnek minden józan és előítéletmentes szemlélője előtt teljesen nyilvánvaló ugyanis, hogy valamennyi munkaerő számára bőven lennie kell munkának, legalább addig, amíg oly végtelenül sokféle emberi szükséglet várja kielégítését, amint most. A munkanélküliség tehát csupán olyan jelenség lehet, amely a hiányos alkalmazkodáson alapszik. Ezt az álláspontot erősíti meg az is, hogy a munkanélküliség mindig a rendkívüli átalakulások korszakaiban a legnagyobb, amikor tehát a legnehezebb elérni a megfelelő alkalmazkodást. A munkanélküliség kérdésének megoldása ilyen módon a leghorribabban összefügg a munkaerőnek a helyzetváltozáshoz és a kihasználásához való lehető legnagyobb alkalmazkodásával. A világon uralkodó viszonyok egyszerű megfigyelése is ezt igazolja. A munkanélküliség ugyanis azokban az országokban a legkisebb, amelyekben a legjobban sikerült a lehető legnagyobb mozgékonytságot fenntartani. Azok az országok ellenben, amelyek jóakarátú segélypolitikájukkal mindent elkövettek arra, hogy gazdasági életüket meglévő helyzetében megtartsák, szükségképpen mindent elborító munkanélküliségbe ütköztek. Szociálistáinknak azonban eszükbe sem jut, hogy a munkanélküliség kérdésben a természettudományos módon ilyen induktív tanulmányokat végezzenek. Megvan egyszer adott elméleti felfogásuk és azt hiszik, hogy a tényleges élettől mit sem tanulhatnak. Hű közönségük előtt folyton ismétlik elcsépelet frázisaikat, oly eréllyel és gondolatszegénységgel, amely vakhitű emberek rözsafüzér imádságainak a ledarálásához hasonlít legjobban.

Aki nálunk, Svédországban a munkanélküliség kérdésének valódi helyzetéről dogmatikus elfogultság nélkül véleményt kíván alkotni, annak elsősorban azt kell tudnia, hogy az a mód, amellyel mi eddig a világháború utáni idők munkanélküliségét intéztük, aránylag minden jel szerint megfelelő volt; hogy e tekintetben nincs ok messze kiható változásokra, legkevésbé pedig olyan országok példája alapján, amelyekben még sokkal rosszabbul jártak el, mint mi. Ha azonban a valótságot nyíltan és őszintén ítéljük meg, világos az is, hogy a svéd munkanélküliségi politika ezidőszert két igen aktuális kérdéssel áll szemben, amelyek a józan emberek osztatlan figyelmét érdemlik meg. A viszonyok sulya folytán két legfontosabb iparágunk jutott abba a helyzetbe, hogy pusztulás fenyegeti őket. Egyrészt vasiparunk ez, másrészt cukoriparunk és az ezzel összefüggő répatermelés. A nehézségek oka tulajdonképpen mindkét esetben a piaci helyzet átalakulása, amely külföldi viszonyokra vezethető vissza; ezeknek nem tudunk parancsolni és általánosabb szempontokból semmiesetre sem lett volna

kívánatos, hogy ezeket legyőzhessük, miután kiterjedt termelési lehetőségeket képviselnek olcsóbb árakon. Hogy állja itt meg a helyét a szocialista dogmatika? Micsoda vonatkozásban tehető felelőssé a svéd közgazdaság „rendszerelensége” azért, hogy a nádcukrot oly országokban, mint Kuba, most nagyobb mennyiségben és olcsóbban lehet előállítani, mint azelőtt, vagy azért, hogy a külföldi vasipar műszaki fejlődése viszonylag függetlenebbé vált a svéd minőségi ércről, mint volt azelőtt? Feltehető-e, hogy a svéd vasipar és a svéd cukoripar jobb helyzetben lenne most, hogyha valamilyen szocialista uralom alapján volna megszervezve, amely kizárná a rendszerelenséget és felsőbb vezetése útján a lehető legnagyobb bölcsességet tanúsítaná? Erről szó sem lehet. Ellenkezően, ezeknek az iparoknak a mozgékonyasága bizonyosan sokkal csekélyebb lenne, ha ilyen formában szocializálva lennének. Az egész szocialista dogmatika a gazdasági élet konkrét kérdéseivel való első érintkezésénél önmagában semmisül meg.

Olyan kormánynak, amely nyitott szemmel nézi a munkanélküliségi probléma terén mutatkozó igazi feladatait, pillanatnyi helyzetében semmit sem volna szabad elpazarolni kétes értékű általános megoldásokra, hanem egész figyelmét arra kellene összpontosítani, hogy mi volna a teendőnk eme két valóban aktuális munkanélküliségi kérdéssel, a vasipar és a cukoripar problémájával szemben. Tudvalévő, hogy a kormány a vasiparon belül meglehetősen sokat foglalkozott bizonyos részleges szervezési kérdésekkel és az is feltehető, hogy a cukorkérdésre nézve is mélyrehatóbb tanulmányokat készített, mint az az országgyűlés cukorvitájában tanúsított igen sovány állásfoglalásából felismerhető. Mégis teljes nyugtalansággal kell kérdeznünk, hogy vajjon a kormány igazán kimerítően megvizsgálta-e a kérdéses iparágak tényleges helyzetét és jövőbeli kilátásait, azok lehetőségeit, elgondolható feltételeiket és további fenntartásuk mérvét, valamint azokat a rendszabályokat, amelyek alkalmazhatók arra, hogy a felszabaduló munkaerők adandó alkalommal a lehető mértékben minél könnyebben átvitessenek más foglalkozásokba. Sajnos, nincs minden alap nélkül az a feltevésünk, hogy a kormány e reálgazdasági munkánál többre becsüli azt az üres frázispolitikát, amelyhez szocialista felfogásánál fogva hagyományainak megfelelően kötve volt. Azonban semminek sem örülhetnénk jobban, mint hogyha ennek az ellenkezőjéről győződhetnénk meg.

4 Utólagosan, vagy előzetesen.

Az egyik ember megművel egy darab földet, akkor jön a másik és elviszi a termést, mihelyt az aratásra. A földműves talán mégégyeszer elvégzi ezt a hiábavaló munkát, de tartósan semmiesetre. A föld állandó megművelésének magától értetődően feltétele a művelőre nézve az a bizonyosság, hogy élvezni fogja munkája gyümölcsseit. Ennek folytán ki kell fejlődnie a tulajdonhoz való jognak, amely a föld megművelésének megfelel. Elképzelhetetlen, hogy olyan nép, amelynek a földművelés a főfoglalkozása, fennmaradhasson a tulajdonjog

szilárdságának legalább arra kiterjedő bizonyossága nélkül, amit termel. A technika haladásával párhuzamosan bekövetkezik a földnek hosszabb időre szánt megművelése, ami a munka távolabbi jövőben bekövetkező eredményeihez való biztos jogot tételezi fel. A lakóházak tartósabbak lesznek, tehát a felállításukra fordított munka bérének ugyancsak a távolabbi jövőre nézve biztosítottnak kell lennie. Evvel a fejlődéssel párhuzamosan kialakul a föld és a házak teljes tulajdonjoga s abban a mértékben, amint arra lehet számítani, hogy a teljesítmények a későbbi nemzedékek javára is szolgálnak, létrejön az örökösödési jog. Az így kialakuló tulajdonjog tehát nem önkényes tulajomány, hanem szükséges feltétele a távolabbi időkre számított munkának, amely minden magasabb kultúrának alapja.

Ugyanez áll a gazdasági élet más részeire nézve is. Végeredményben minden gazdasági haladás egyenlő a távolabbi jövőben fekvő célok figyelembevételével, tehát oly tulajdonjogot tételez fel, amely mind hosszabb időre látszik biztosítottnak. Az így teremtett biztonságot nem lehet önkényesen megcsontítani. A biztonságnak ez a szükséglete, melyen minden fejlődés alapul, mindig fennáll. Csak a rövidlátónak tűnik fel úgy, mintha utólagosan igénybe lehetne venni az eredmények egy részét, amely a távolabbi célokra irányított termelés által létesült. Ha ez a munka megkezdése, vagy a gazdasági befektetés eszközlése előtt történt volna, akkor azt az eredményt nem lehetett volna létrehozni. Az ilyen bizonytalanság, amelyet önkényes elvétel idéz elő, egymagában elegendő a termelés megakadályozására.

Az egész modern gazdasági élet a munkás, a földműves, a vállalkozó és a tőkepezés biztonságán nyugszik, amellyel az a maga hozzájárulásának gyümölcsseire számít; ezt ugyanis azoknak a feltételeknek megfelelően tette meg, amelyek az ő bekapcsolódása idején érvényben voltak és amelyeket nagyjában állandóknak kellett itélnie ahhoz, hogy ez a hozzájárulás egyáltalában létrejöhesse. Ami természetesen nem jelenti azt, hogy a gazdasági élet a gazdasági befektetés gyümölcsének élvezésére nézve a feltételek teljes változhatatlanságából indulna ki. Ilyesmi nyilvánvalóan lehetetlen, azonban a feltételekben beálló lassú átalakulásnak oly határok közt kell maradnia, hogy az új feltételek a termelő munka folytatását lehetővé tegyék. A társadalmi szervezet gazdasági életét tehát mindig bizonyos konzervativizmusnak kell vezetnie, amely szüntelenül vigyáz a gazdasági befektetés feltételeinek olyan alakulására, hogy ezen az alapon a befektetések mindig a szükséges mértékben rendelkezésre is fognak állani.

A radikálizmus főhibája épen ebben rejlik. A radikális demokrácia mindig hajlamos rá, hogy a maga részére igénybe vegye azt, ami pillanatnyilag lehetségesnek látszik, tekintet nélkül arra, hogy a gazdasági befektetés feltételeinek alakulása útján miképpen befolyásolja a termelést és tekintet nélkül arra, hogy mennyiben lehet azt a feltételek mellett a távolabbi jövőben is fenntartani. A radikális követelések rendszerint a kérdések rendkívüli leegyszerűsítésén alapulnak, ami végeredményben gondolatsegregyén matematikai játékká válik. Különös előszeretettel lépnek fel az ilyen követelések az „igazságosság” jelszava alatt. A közgazdasz határozott ellentétben evvel az alapjában véve ön-

kényes felfogással, a termelési lehetőségek mindennemű átalakulását távolabbi gazdasági kihatásainak megfelelően igyekezni megítélni. Ebben áll a lényeges különbség a racionálisan és távolabbi időkre számítottan dolgozó közgazdaság és az esetleges előnyök és önkényesen leegyszerűsített igazságossági szempontok által meghatározott követeléseken alapuló politikai radikalizmus között.

Az ellentét talán legszembetűnőbbben az adópolitikánál mutatkozik. Itt nyilván könnyű utólagosan, azaz a gazdasági befektetés megtörténte után igénybevenni azt ami előzetesen nem lett volna elvehető. Már fennálló vállalkozásokat meg lehet önkényesen adóztatni, azonban egyáltalában nem bizonyos, vajjon ilyen adófeltételek mellett keletkeznek-e újabb vállalkozások, hogy terjeszkednek-e a már meglévők, vagy továbbra is fenn lehet-e azokat tartani korábbi terjedelmükben. Akadhatnak különösen kedvező feltételeken alapuló vállalkozások, amelyek a keményebb új megadóztatás ellenére is fenn tudnak maradni. Ez azonban nem elég. A közgazdaság követelménye, hogy a vállalkozási szellem minél magasabb fokon tartassék. Ha bizonyosságot akarunk elérni arra nézve, hogy ez hosszabb időre így marad, akkor egészen más korlátok közé kell szorítani a vállalkozások megadóztatását, mintha csak arra tekintünk, hogy melyek a pillanatnyi lehetőségek abban a tekintetben, hogy miként lehet belőlük valamit kivenni.

Ami áll a vállalkozóra nézve, az vonatkozik a takarékosagra is. Nem művészet megtakarításokat utólag megadóztatni, azaz, amikor már azok rendelkezésre állanak. Okos gazdasági irányítás az adóztatásnak előre meglegelő biztonságga meghatározott mértékre való korlátozását követeli, hogy ez a takarékoságot helytelen módon ne csökkentse. Az örökösödési adónak tehát szintén nem kellene a radikális szempontoknak megfelelőleg azt követelni, ami pillanatnyilag lehetséges, hanem azokat a hatásokat is figyelembe kellene venni, amelyeket az hosszabb idő folyamán a tőkeképződésre való hajlamra gyakorolt. Minthogy az egyéni tőkeképzés legerősebb indítóereje a szülők természetes gondoskodása a gyermekeikről, az örökösödési adónak elsősorban arra kellene tekintettel lennie, hogy a közgazdaság egyetemességének szempontjából mily befolyást gyakorol ennek a hajtóerőnek gyengítésére.

A munka-piacra is vonatkozik ugyanez a különbség, hogy t. i. mit lehet tenni utólagosan és mit nem lehet előzetesen. Könnyűnek látszik megnehezíteni utólagosan a munkafeltételeket, midőn a tőke már belebocsátkozott a vállalkozásba. Azonban ez az utólagosság egyszerűsmint előzetesség is a vállalatba történő későbbi befektetések tekintetében és így tisztában kell lenni azzal, hogy túlmagasra emelt követelések a vállalkozási tevékenység folytatását lehetetlenné tehetik. A munkásság szervezetei örömezt próbálkoznak azzal, hogy a munkabéreket a végsőkig felemeltessék, a munkaidőt megrövidítsék és általában a munkásság életszínvonalát emeljék. Eközben sikerül néha kisajátítani a befektetett tőke nagyobb, vagy kisebb részét, amely oly szilárdul van a vállalathoz kötve, hogy abból vissza nem vonható. De hosszabb időre az ilyen munkás életszínvonal természetesen fenn nem tartható. Kérdés, vajjon nálunk, Svédországban nem léptük-e már túl a gazdasági-

lag lehetséges munkás-életszínvonalat, legalább bizonyos esetekben. Tudjuk, hogy vasműveink és középsvédországi bányavállalataink túlnyomórésze már értéktelenné vált, vagy pedig legalább a bennük elhelyezett tőke nagyobb része elveszett, mert az ezidőszerűt magas munkás életszínvonal mellett nem kamatozik. Azt lehetne mondani, hogy ennek az a különösen rossz konjunktúra az oka, amely a vasiparban uralkodik. Azonban ugyanez a helyzet sok más iparunkban, amelyek ugyancsak nem fizetődnek ki és csak azért tartatnak fenn, hogy a munkásoknak legyen foglalkozásuk és amennyiben lehetséges megmenthető legyen a beléjük helyezett tőke rendes kamatozásának kis töredéke. Lehetetlen, hogy az ilyen iparok fenntartására, vagy fejlesztésére hosszabb időre tőke álljon rendelkezésre. Tudjuk azt is, hogy a mezőgazdálkodás sem fizetődik ki, hogy a föld műveléséhez, vagy az ehhez szükséges épületek felállításához igénybevett tőkének nem lehet kilátása megfelelő kamatozásra. Teljesen bizonyos tehát, hogy a felemelt munkás életszínvonal már is a befektett tőke egyrésztének igénybevételével és csak azáltal tartható fenn, hogy ez a tőke nem vonható ki az illető vállalkozásokból. Ez a helyzet egészségtelen és hosszabb időre fenn nem tartható.

Természetesen sohasem kerülhető el, hogy egyes vállalkozások életképtelenségük folytán ki ne selejteztesse, ha a munkás életszínvonal fokozatosan emelkedik. Azonban a termelési feltételeinek mégis mindig olyanoknak kell lenniök, hogy a termelés olyan terjedelemben legyen tovább folytatható, amelyben az egész lakosságnak toglalkozást nyújt. Csak az az igazi haladás, amely erre tekintettel van. Ennél többre irányuló kísérletek próbálkozásoknak felelnek meg, amelyek hamis módon pillanatnyilag igénybeveszik azt, ami a további időben nem lesz igénybevehető.

A radikális törekvések túlnyomó része, amelyek a politikai életben és a munkapiacra érvényesülnek, nem egyebek lényegükben, olyan kísérleteknél, amelyeknek az a célja, hogy a gazdasági befektetés arányában utólagosan igénybevegyék azt, amit előzetesen nem lehetett volna igénybevenni és amit állandóan sem lehet, ha egyáltalán fenn akarjuk tartani a gazdasági fejlődést. A radikalizmus és az egészséges nemzetgazdaság között a különbség sokkal nagyobb mértékben, mint ahogy elhinni hajlandók vagyunk, valójában a gazdasági problémák szemléleti módjának különbsége: utólagosan és előzetesen, gazdasági hozzájáruulás teljesítése után és azelőtt.

6. Mit lehet a munkanélküliség ellen tenni.

A legtöbb európai állam ezidőszerűt nagy erőfeszítéseket tesz, hogy takarékoskodjék, egyidejűleg azonban igen jelentékeny összegeket fordít a munkanélküliség leküzdésére. Holott nyilvánvaló, hogy minden közdologban való takarékoskodás munkaerő felszabadulásával jár és méltán kérdezhetjük, hogy mi az értelme valójában a takarékoskodásnak, hogy ha utóbb a munkanélküliség leküzdésére ugyanannyit adunk ki, vagy talán még a többszörösét annak, amit megtakarítottunk. Erre a kérdésre eddig még senkisémm adott kielégítő választ. A közdol-

gokban való takarékoskodás és a munkanélküliek segélyezése így szembeállítva a legnagyobb ellentmondása a modern állami életnek, amint az a háború után lassankint kialakult. Általában fel kell tennünk a kérdést, vajjon rendelkezik-e az állam valamilyen eszközzel a munkanélküliség leküzdésére és hogy mennyiben képes bizonyos összegeknek szükségmunka céljaira való engedélyezése útján valamilyen befolyást gyakorolni a munkapiac megjavítására.

Azt meg lehet bocsátani, hogy a háború után az első időben nem merültek el kellően ezeknek a kérdéseknek mélyébe és hogy azok a váratlan nehézségek, amelyek úgyszólván elárasztották őket, olyan eszközök megragadására vezettek, amelyek egyelőre a legközvetlenebb hatásúaknak látszottak. Most azonban már nem lehet erre a mentségre hivatkozni. Több európai államban, mégpedig éppen nem a legkevésbé olyanokban, amelyekben a munkanélküliség úgynevezett leküzdésére a legkevesebbet áldoztak, a munkanélküliség immár mindinkább állandó természetű jelenséggé lett. A jó és rossz időknek periodikus változása, ami a háború előtt oly nagymértékben befolyásolta a közgazdaság alakulását, jelenleg alig érvényesül valamennyire is észrevehető módon. Meg van tehát minden feltétel arra, hogy a jelenlegi munkanélküliséget pontos vizsgálat alá vegyék. Nem vállalható a felelősség azért, hogy tovább is pénzt dobjunk ki leküzdésére, anélkül, hogy tudnók mit érünk el vele.

A munkanélküliség oka nyilvánvalóan mindig az, hogy a meglévő munkaerőnek hiányzik a termelési lehetőségekhez való alkalmazkodása. Ha a munkaerő teljes mozgékonyaság mellett mindenkor az adott piaci helyzethez alkalmazkodna, akkor bizonyára mindig mindenki számára lenne megfelelő foglalkozás. Világos tehát, hogy minden akadály, amely a munkaerő mozgékonyaságának útjában áll, újabb előidézője a munkanélküliségnek. Racionálisan úgy lehet leküzdeni a munkanélküliséget, hogy ha elsősorban eltávolítjuk a munkaerő mozgékonyaságának minden akadályát, ezek között elsősorban a szakszervezetek monopolsztikus politikáját. Nem véletlen, hogy az állandó munkanélküliségre a legnagyobb hajlam azokban az országokban jelentkezik, melyekben a zárt szakszervezeti politika legtökéletesebb hatalmi kifejlődését elérte.

Tekintve a munkaerő tényleg meglévő mozgékonyaságának korlátolt voltát, magától értetődően az a kívánatos, hogy a gazdasági fejlődés minél kevesebb surlódással folyjék le és minden esetben elkerültesse az olyan megzavarások, amelyek a belső gazdasági életbe való önkényes állami beavatkozásnak és a változó és kiszámíthatatlan kölcsönös elzárkózási politikának a következményei.

De még hogyha a jelenlegi viszonyoknál sokkal jobbak lennének a feltételek, akkor is kedvezőtlen helyzetbe kerülhet a munkapiac, tehát hiányos mozgékonyaság mellett bekövetkezhetik a munkanélküliség, ha t. i. a munkaerő szaporodása nincs kellő arányban a termelési tényezők szaporodásával. E tekintetben ezidőszerint a legfontosabb, hogy felhívjuk a figyelmet annak nyilvánvaló szükségességére, hogy a közgazdaságnak állandóan legyen olyan tőkeszaporulata, amely az új munkaerő állandó szaporodásának teljesen megfelel. Ebben a vonatko-

zásban az európai államokban mostanában többnyire igen rossz a helyzet. A demokrácia a maga tudatlanságában nem árult el hajlandóságot arra, hogy a tőkének kellő jelentőséget tulajdonítson a tőkeképződés szempontjából, sőt azzal szemben ellenséges magatartást tanúsított és főleg az adórendszert oly irányban fejlesztette, amely rendkívül akadályozza a tőkeképzést és inkább még a jövedelemnek gyorsabb elpazarlására biztat. Ennek következtében a tőkeszegénység igen kirívó akadályává vált a vállalkozási szellem oly fejlődésének, amely új munkalehetőségeket teremthetett volna. Ha azután ennek folytán munkanélküliség áll elő, akkor ennek az állam ellene igyekszik dolgozni és e célból tőkét vesz igénybe. Pedig így a gazdasági élettől megint csak elveszik a rendelkezésére álló tőke egy részét, és feltehető a kérdés, vajjon ez nem okoz-e ugyanannyi munkanélküliséget, mint amennyit az állam megakadályoz azáltal, hogy tőkét vesz igénybe munkanélküliség elleni rendszabályaihoz. Ez a kérdés valóban gyökere egész munkanélküliségi politikánknak és nyilvánvalóan teljesen céltalan ennek a politikának folytatása, ha erre a kérdésre kielégítő választ adni nem tudunk.

Amidőn az állam szükségmunkaként vasutak építkezésébe bocsátkozik, és e célra költségvetéséből egy másik vasút építésre vonatkozó tételt kitoról, mindenki minden további nélkül látja, hogy a tőke rendeltetésének ilyen megváltoztatása egymagában a munkanélküliség csökkentésére semmiféle befolyással nem lehet. Ebben az irányban csak úgy érhető el eredmény, hogyha a szükségmunkát alacsonyabb munkabér mellett végzik el. Csak hogy a munkabéreknek a tényleges piaci helyzet szerint való tőkéletes szabályozása által minden munkanélküliséget mindenkor meg lehetne szüntetni.

Hogyha az állam semmiféle más munkát be nem szüntet, hanem az általános tőkepiac igénybevételével teremti elő a szükségmunkákra valót, akkor is tőkét vesz el olyan felhasználásaitól, amelyek különben munkaalkalmakat jelentenének és még mindig teljesen kétséges, hogy ezáltal tényleg elér-e valamit az állam a munkanélküliség leküzdésére. Nem feltűnő-e például, hogy Németország a munkanélküliség elleni küzdelemhez a gazdasági élet súlyos megterhelésével szerzi meg az eszközöket, jelentékenyen megnehezítve ezáltal ezt a küzdelmet? Ezzel talán azt lehetne szembevetni, hogy az állam ezzel a megadóztatással a gazdagok felesleges jövedelmére teszi rá a kezét. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az ilyen adót — és túlnyomórészt ez a valószínű, — a gazdagok tőkeképzésétől vonjuk el, ami által csökken a gazdasági élet tőkeszaporodása, vagy pedig a gazdagok fogyasztóerejétől, ami által az azok fogyasztásának korlátozása következtében való munkanélküliség áll elő.

Feltehető azonban az is, hogy megfelelő tőkebeosztással munkaerők kiterjedt alkalmazása érhető el és ez által ellene lehet dolgozni a munkanélküliségnek. A különböző termelési ágak ugyanis különböző mértékű tőkét igényelnek. És hogyha a termelést a legkevesebb tőkét megkívánt termelési ágakra irányítjuk, akkor talán lehetséges a rendelkezésre álló tőkeforrásokkal a munkaerők kiterjedtebb foglalkoztatását elérni. E célból a szükségmunkáknak úgy kellene beosztva lenniök,

hogyan a lehető legrövidebb idő alatt eladásra kész fogyasztási cikkeket termeljenek; ez módot nyújtana arra, hogy ismét új, hasonló munkákat végezzenek, anélkül, hogy újból igényekkel lépjünk fel a tőkepiaccal szemben. A mindennapi kereskedelmi szempont szerint ez magától értetődő dolog. Az uralkodó munkanélküliségi politika azonban úgy lát-szik többnyire épen az ellenkező irányt tartja be. A munkaerőt oly munkákra fordítjuk, amelyek vagy egyáltalán nem nyújtanak hozadékot, vagy csak lassanként, a távolabbi jövőben. Ily esetben tényleg ugyanaz történik, mint hogyha valamely sok tőkét megkívánó befektetés céljaira engedélyeznek összegeket, például valamely vasúti vonal vagy csatorna részére. Ily módon azonban a közösség tőkéjét beláthatatlan időre lekötik és a tőke felhasználásának ilyen befolyásolása által a munkanélküliség megszüntetésére semmit elérni nem lehet.

Természetesen nem könnyű oly munkákat találni, amelyek a befektetett költségeket gyorsan ismét visszatérítik. Hogyha a felesleges munkaerőket a mezőgazdaságban a belterjesebb termelés céljaira használhatnók fel, akkor a megnövekedett terméseredmények formájában gyorsabb eredményre lehetne számítani. De az ilyen munkáért a mezőgazdaság csak igen alacsony béreket tudna fizetni, jelentékenyen alacsonyabbakat, mint amelyeket az iparban fizetnek. Egyáltalán, a munkanélküliség titkának nem jelentéktelen része ott van, abban a különbségben, amelyet a mi modern társadalmunkban többé vagy kevésbé mesterségesen a mezőgazdaság és az ipar bérszínvonala között fenn-tartanak.

Nem kell sokat gondolkozni e kérdéseken, hogy megértsük, mily nehéz az államnak szükségmunkák elrendelésével bármely módon is a munkanélküliség igazi megkönnyebbülését elérni. Minden esetben világosan kiderül, hogy ez nem történhetik meg oly szükségmunkák fogantatásával, amelyek megakadályozzák a felesleges munkaerőnek a mezőgazdaságba való természetes visszavándorlását, sőt egyenesen elterelik a munkaerőt a mezőgazdaságtól.

Minél jobban tisztába jövünk avval, hogy az állam beavatkozása-nak hasznossága a munkanélküliség közvetlen enyhítésénél lehetőségekben mennyire korlátozott, annál fontosabbnak kell tekintenünk, hogy az általános gazdasági politika feladata a munkaerő lehető legnagyobb fokú mozgékonyosságának és annak a piaci helyzethez való alkalmazkodásának biztosítása, ami a munkanélküliség bekövetkeztét megakadályozza. Akkor nyilvánvalóvá lesz az is, hogy a kapitalizmus előmozdítása milyen nagy hatást tud gyakorolni a munkanélküliség jelentkezésére és hogy milyen rendkívül rövidlátó a demokrácia akkor, midőn azáltal, hogy a tőkeképzést minden eszközzel megnehezíti, alá-ássa a növekvő néptömegeknek hasznos munka elérésére kínáló lehetőségeit.

Gazdasági babonahit.

Röviddel ezelőtt e helyen észrevételeket közöltünk a munkanélküliségről és arról, hogy mennyiben lehet azon szükségmunkákkal segíteni. Célunk az volt, hogy gondolkodásra készítsünk. Úgy a munkanélküli-

ség, mint a munkanélküliek segélyezésére vonatkozó állami kísérletek sok államban oly rettenetes kiterjedésűekké és annyira tartós jellegűvé váltak, hogy immár nem lehet a dolgoknak tovább szabad folyást engedni. Főleg az szükséges, hogy azokat, akik ezzel a segélyezési politikával elsősorban foglalkoznak, rábírnjuk arra, hogy keressék a választ arra a kérdésre, vajjon mennyit tudtak módszereikkel valóban elérni. Aki ugyanis valamely körülhatárolt irányban dolgozik, könnyen ki van téve annak a kísértésnek, hogy ezt az irányzatot egy egészen külön világnak tekintse. Ezzel szemben annál könnyebb arra eszmélni, hogy a közigazdaság oszthatatlan egész és hogy a legdurvább hibákat kockáztatjuk meg, ha a társadalmi gazdasági összefüggések felismerését, elmulasztjuk és avval elégszünk meg, hogy a gazdasági összefüggő mechanizmusnak tetszesszerint kiragadott részét vesszük tekintetbe. Miként kimutattam, nagy a veszélye annak, hogy ilyen súlyos hibák történnek most azokkal a törekvésekkel kapcsolatban, amelyek arra céloznak, hogy az állam segítségével győzzük le a munkanélküliséget.

Sajnos ez a helyes megismerésre vonatkozó figyelmeztetés a jelek szerint több ellenállást vált ki, mint meggondolást. Különösen Németországban a munkanélküliségi kérdés specialistái jó egynehány mélyreható megjegyzést tettek velem szemben, amikor a szakszervezeti mozgalmakon belül érvényesülő monopolisztikus célatokról, mint a munkanélküliség természetes kiegyensúlyozásának akadályáról beszéltem, s azt úgy értelmezték, mintha én a szakszervezeti mozgalmat a maga egészében tettem volna a munkanélküliségért felelőssé. Mint mindenki tudja, a szakszervezeti mozgalmakon belül két egymással ellenkező irányzat létezik, a zárt és a nyílt szakszervezeti politika. Az előbbi kifejezetten monopolisztikus és tudvalévően a természetes viszonyok által védett belföldi iparokban uralkodik. Ama iparokban viszont, amelyek a kivétel számára dolgoznak és amelyeknek a világgpiaci verseny teljes nyomását el kell szenvedniök, általában nem érvényesül ez a monopolizmus. Ezeknek az iparoknak a szakszervezetei ellenkezőleg naponként fokozódó mértékben tudatosan szembehelyezkednek a monopolisztikus szakszervezeti mozgalmal kizsákmányoló politikájával. Legalább Svédországban erre a tapasztalatra jutottunk és nyilvánvaló az is, hogy az országok egész sorában hasonlóképpen alakulnak a viszonyok. Vajjon ilyenképpen nem jogosult-e, sőt egyenesen nem szükséges-e azt kérdezni, vajjon ez a monopolisztikus szakszervezeti politika nem súlyos akadálya-e a munkanélküliség kiegyenlítésének? Természetesen az egyes országok dolga, hogy közelebbről megvizsgálják, miképpen áll a dolog saját munkásságuk körén belül. Hogyha a szakszervezeti monopolizmust megtámadtam, ez azért történt, hogy a világot e kérdés felett hathatós elmélkedésre bírjam.

A nyílt szakszervezet, amely a foglalkozásába való belépést nem gátolja és munkanélkülieit önjerejéből segélyezi avégből, hogy egy esetleges és a bérszínvonalra káros nyomással szemben őket megvédelmezze, rendes körülmények között nem fokozhatja bérkövetelését számbavehetőleg olyan szinten túl, amely huzamosabb időn át való figyelembevétel mellett az értékesítési viszonyokat gazdaságilag lehetetlenné teszi. Az ily szakszervezetek, amint én azt már egy negyed

százada hangoztatom, fontos helyet foglalnak el a közgazdaságban és nem vádolhatók avval, hogy munkanélküliséget idéznek elő. Figyelembe kell azonban venni, hogy a munkanélküliek segélyezésébe való állami beavatkozás eltávolítja a természetes ellenőrzését annak, hogy a szakszervezetek ne emeljék igényeiket a gazdaságilag lehetséges bérszínvonal fölé. Az állami segélyezés egyenesen hozzájárulhat ahhoz, hogy eltorzítsa a munkapiacot és ezzel súlyosbítsa a munkanélküliséget. Az ilyen összefüggéseket nemcsak nem szabad cáfolni és még kevésbé szabad azokat szociális érzék hiányával megvádolni, akik ezeket az összefüggéseket megmutatják, hanem egyszerűen venni kell magunknak azt a fáradságot, hogy a kérdést alaposan átgondoljuk és meggyőzzük magunkat arról, hogy az állami beavatkozás ilyen káros következményeinek elkerülését egyáltalán miképpen érhetjük el.

Egy másik rendkívül fontos kérdés, amelynek alapos átgondolására alkalmat kívánok adni, az, hogy mennyiben növelhető tényleg a munkára való alkalom azáltal, hogy az állam, akár adók, akár kölcsönök segítségével a magánosok vásárlóerejét igénybeveszi és ezt a vásárlóerőt a munkanélküliek foglalkoztatására fordítja. Megjegyzendő, hogy itt nem annak az adóztatásnak az igazságosságáról van szó, amely által az állam az eszközöket megszerzi, sem pedig arról a házonról, amelyet az állam által megindított munkák képviselnek. Annak a tisztázásáról van szó, mennyiben lehet az államnak a vásárlóerő ilyen igénybevételével a munkanélküliségnek útját állani. Mielőtt erre a kérdésre teljesen kielégítő választ nem kapunk, addig az egész modern munkanélküliségi politika teljesen a levegőben lóg. Ennek azok számára, akik naponta evvel a politikával foglalkoznak, mindenesetre eléggé kényelmetlen és nyugtalanító érzésnek kell lennie.

Ha munkanélkülieket foglalkoztatni akarunk, erre tőkére van szükségünk. Egészen gyerekes elképzelés, hogy teljesen büntetlenül vehetnénk el ilyen tőkét a társadalom által összetakarított tökekészletből. Ez általában teljességgel lehetetlen. És hogyha bizonyos esetekben tényleg sikerül is valamely termelési ágban alkalmazott tőkét szabaddá tenni, akkor az a valószínű, hogy ott ugyanakkora munkanélküliséget idézünk elő, mint amekkorát bármely más helyen ennek a tőkének igénybevételével megszüntethetünk. Természetesen ugyanígy áll a dolog a megtakarításokkal is, amelyek befektetés előtt állanak. Hogy tehát a valóságban ezek a dolgok hogy alakulnak, olyan további kérdés, melyre meg kell találni a választ mielőtt engedjük, hogy az állam a munkanélküliség leküzdésében további lépéseket tegyen. Néha azt mondják, — a velem szemben támasztott támadások esetében is, — hogy az állam azáltal tehet szert a munkanélküliség elleni harcához szükséges tőkére, hogy azt rendelkezésére álló alapokból veszi. Már a legegyszerűbb gazdasági értelemnek is természetszerűen rá kell arra jönnie, hogy ez tévedés. Nem szabad elfelejteni, hogy az illető anyagi erő mindig bizonyos módon be van már fektetve, tehát már is fel van használva. Jogi értelemben az állam tulajdona lehet és annak szabad rendelkezésére állhat. A közgazdaságban azonban máris megvan a meghatározott feladata, amelytől el nem vonható anélkül, hogy hézag ne keletkeznék a tőkeellátásban.

Egy ily vita többek között azt a hasznot is magával hozza, hogy eltávolítódnak azok a primitív gazdasági képzetek, amelyek a politikai gondolkodásra még mindig oly nagy kiterjedésben hatást gyakorolnak és azok kénytelenek kilépni a tudatalatti sötétségben való kényelmes elhelyezkedésükből. Ez most különösen az arra az esetre vonatkozó babonás felfogásra nézve történik meg, amely szerint van egy önálló, a társadalom össztermelésétől nem függő vásárló erő, amely a társadalom termelésének értékesítési lehetőségeit meghatározza. Világosan kiderült, hogy ez az eszme mily zavart okozott a munkanélküliségről való felfogásban. Mielőtt ez az eszme ki nem pusztul a világból, addig egészen bizonyosan nem lehet a munkanélküliséggel való foglalkozásban valóságos haladásra számítani.

A legrosszabb azonban az, ha arról kezdünk beszélni, hogy a munkanélküliséget a jelenlegi kapitalisztikus társadalmi rend konjunktúra-változásainak keretén belül nem lehet megszüntetni. Teljesen idejét múltá már, hogy ezt a régi marxista csontvázat előszedjük. Ha tanulunk valamit a legutóbbi 12 év viszontagságaiból, akkor nem szabadna annyira eltávolodni a valóságtól, mikor arról van szó, hogy az uralkodó munkanélküliséget kiterhel az igazi felelősség. Azok az államok ezek, amelyek a háborút megkezdték, az államok, amelyek pénzügyi rendszereiket az inflációval megrontották, az államok, amelyek állásfoglalásuk humbugjával a közönséget hamis feltevésekre bírták abban a tekintetben, ami tényleg pénzügyi és gazdasági téren történt, az államok, amelyek tudatlanságukkal és habozásukkal a valuták stabilizációját késleltették és azok az államok, amelyek esztelen protekcionizmussal a nemzetközi kapcsolatok felvételét megakadályozták és jövételi politikájukkal az egészséges és normális gazdasági viszonyok helyreállítása elé csaknem elviselhetetlen akadályokat gördítettek. Aki mindezek ellenére még arról beszél, hogy a munkanélküliség elől való menekülés a magánvállalkozási szellemnek az állam által való félretolásában található, az nyilván annyira elvesztette a valóság iránti érzékét, hogy alig érdemes vele közgazdasági kérdésekről vitatkozni.

Ha valóban észszerű választ lehetne adni arra a kérdésre, hogy miképpen lehet gazdaságilag a munkanélküliséget állami beavatkozással csökkenteni, akkor azoknak, akik a munkanélküliségi politikát főfeladatukká tették, elsősorban az lenne az érdekük, hogy erre választ találjanak és annak elmélyítésével gyakorlati cselekvésük számára megfelelő útmutatóra tegyenek szert. Azonban sajnos, még nem mutatkozik semmiféle jele annak, hogy a világosságra való ilyen törekvés jelentkeznék azokban a körökben, ahol ez leginkább szükséges volna. Azonban mégse képzeljék ezek a körök, hogy a vita lezártnak tekinthető. Még csak alig kezdődött meg és az ő részükről még úgyszólván semmi sem történt, ami ennek a kérdésnek a megoldásához komolyan hozzájárult volna.

Demokrácia és tőkeképzés.

A modern demokráciának az általános társadalmi tőkeképződés folyamatával szemben való álláspontja igen zavaros. Míg egyrésztől

erősen ellenséges álláspontot foglal el a tőkeképzéssel szemben, másrészt hallatlan tőkeigényeket támaszt és csak igen nehezen törődik bele abba a gondolatba, hogy a tőke korlátozott volta valamennyi kívánságainak kielégítési lehetőségét bármily mértékben is korlátozná. Ez a mélyreható ellentmondás természetesen oda vezet, hogy olyan terveknek egész sora alakul, amelyek egymást kölcsönösen lehetetlenné teszik és amelyek tényleg megvalósításuk esetében a társadalom egész gépezetét megállítanák, sőt a társadalmi élet felvirágozásának korlátolt mértékben való keresztülvitelük esetében is feltétlenül akadályaivá válnának.

Igazán nem lehet csodálkozni, hogy ezekben a körökben, amelyek sohasem szoktak a felszínnél mélyebbre tekinteni, ilyen értelmetlenség jelentkezik, vagy hogy sohasem tanulják meg, hogy a jelenségeknek egész más a tartalmuk, mint azt a külszín mutatja. Hiába, a tőkeképzés igen összetett jelenség. Különösen figyelembe veendő az, hogy külső vonásaiban és indokaiban jóformán különböző aszerint, hogy az egyes magángazdaságok, vagy pedig az egész közgazdaság szempontjából vizsgáljuk. Utóbbi szempontból a tőkeképzés feladata a társadalmi termelési folyamatnak új dologi tőke hozzáadásával való ellátása, ami a folyamat szüntelen növeléséhez szükséges. Ez a feladat állandó. A társadalom nem azért gyűjt tőkét, hogy abból majd valamikor húzzon hasznot. A társadalomnak a tőkére most van szüksége, mert ez elkerülhetetlen feltétele a szükségletek kiterjedtebb kielégítésének. Nem javíthatjuk lakhatási lehetőségeinket, ha új házakat nem termelünk. Nem láthatjuk el magunkat jobban iparcikkkel és élelmiszerekkel, ha nem létesítünk új gyárakat, telepeket és új szállítási eszközöket. Megtakarítások állandóan szükségesek ahhoz, hogy egyidejűleg legyen módunk mindezt az új dologi tőkét létesíteni.

A magángazdaság szempontjából a tőkeképzésnek egészen más a feladata. Az egyes ember azért takarékoskodik, mert vagyon megszerzésére törekszik, amely neki öregségére és más esetekben való kereseti lehetőségek hiánya esetében biztosítékot és családja részére támaszt nyújt akkorra, mikor ő már nem lesz közöttük. Lehet azután még távolabbi célja is a takarékos embernek. Törekedhetik arra, hogy magasabb gazdasági színvonalra emelkedjék, nagyobb tekintélyre és befolyásra tegyen szert stb. Céljai ily módon mindig a jövőre irányulnak és arra számít, hogy a tőke kamatai tevőleges segítségére lesznek a jövőről való gondoskodásban.

A takarékoskodás azonban, mely eképen magángazdasági érdekből történik, közvetlenül a közgazdaságot szolgálja azáltal, hogy a megtakarítások az újonnan létesített dologi tőkének a megvásárlására fordítatnak, amely, amint éppen láttuk a társadalom gazdasági haladásához szükséges. A gazdasági erőfeszítésekre irányuló erős indító okok nélkül, amelyek az egyes embernek abban a hasznában rejlenek, hogy ezzel helyzetét biztosítja és javítja, a jelenkori társadalomnak sohasem lenne módjában új dologi tőke iránti mérhetetlen szükségletét fedezni és különösen szerencsés berendezésnek látszik, hogy a társadalomnak ez a létszükséglete olyan rendkívüli erőt tudott szolgálatába állítani, mint amilyen az egyes ember vagyonszerzési érdeke. Ha a fizi-

kai világban az ilyen berendezésnek megfelelőt lehetne találni, nem haboznánk, hogy azt igen szellemes, sőt csodálatos mechanizmusnak nevezzük. Azonban a felületes demokrácia egyáltalán nem érdemesíti közelebbi figyelemre azt, hogy az emberek több évezredes gazdasági együttélése folytán ily rendszer kristályosodhatott ki. Ennek a demokráciának megvető ítélete kész az egyes ember kereseti erőfeszítésével szemben, mihelyt az a legszerényebb méreteket meghaladja és ha arról van szó, hogy a társadalmat dologi tőkével lássuk el, úgy véli, hogy ezt egyszerűen az állam feladatává lehet tenni. Az egyes ember kereseti erőfeszítésével szemben azt szokták felhozni, hogy a vagyonszerzés egyáltalán nem olyan ügy, amelyhez a nép széles rétegeinek köze lenne. Ilyenkor azt a frázist veszik a szájukra, hogy az emberek jóléte fontosabb, mint a vagyonhalmozás. Ellenben nem értik meg és nem akarják megérteni, hogy az emberek anyagi szükségleteinek fokozott kielégítése egyszerűen lehetetlen anélkül, hogy a szükséges tőke rendelkezésre ne álljon és hogy ennél fogva a tőkeképzés a társadalom minden tagjának javára szolgáló elkerülhetetlenül szükséges társadalmi funkció.

A primitív demokrácia azt hiszi, hogy kielégítheti a társadalomnak tényleges tőke iránti szükségletét oly módon, hogy a közületi szervek bocsátják erre a célra az eszközöket rendelkezésre. A munkáslakások, talajjavítások, forgalmi eszközök, távvezetékek stb. részére állami és helyhatósági támogatás követelése többnyire magán viselik ennek a primitív felfogásnak a világos nyomait. A legvilágosabban jelentkezik ez a munkanélküliség leküzdésére szánt közmunkák engedélyezésének eseteiben, ami ezidőszertint olyan népszerű. Továbbmenő következtetés esetében, illetve, hogyha a nyers valóság az elé a kérdés elé állít bennünket, hogy honnan származnak ezek az erők, akkor azzal szoktuk magunkat vigasztalni, hogy van egy erős tőkepiac, amelyet az állam és a helyhatóságok igénybevehetnek. De hogy ez a tőkepiac honnan veszi a maga eszközeit, arra már nem szoktak gondolni. Hiszen, ha az ellenséges magatartással a tőkeképződés forrásait a helyi tőkepiacra elapasztják, akkor még mindig rendelkezésre áll a külföldi tőkepiac és nem kell kétségbeesni e törekvések belső ellentmondásának megoldatlansága miatt.

Érdekes, hogy ugyanakkor miképpen igyekszik a demokrácia az állami tőkeképződést előmozdítani. A magasabb szociális belátását emlegető minden beszéd ellenére a primitív demokrácia gyakran mégis egészen magángazdasági álláspontra helyezkedik az állami tőkeképződés eseteiben és annak feladatát szívesen látja alapok létesítésében vagy egyáltalában az állami vagyon oly célból való szaporításában, amelynél a gyűjtött tőke arra van hivatva, hogy a jövőben nemzedékek ellátásának terhein könnyítsen. Azt akarják tehát, hogy az állam éppen úgy járjon el, mint az egyes ember, aki arra rendezkedik be, hogy róla és az övéiről gondoskodás történjék, ha munkaereje majd csökken. A valóságban ugyanis annyira hozzá vagyunk szokva a közgazdasági gondolkodáshoz, hogy egyáltalán nem tisztázzuk magunk előtt, hogy a társadalom életében nincs meg az a mulandóság, ami az egyesében. A valóságban a társadalomnak egészséges fejlődés mellett gazdasági erő-

ben mindig növekednie kell és így mindig nagyobb lehetőségekre kell szert tennie polgárainak ellátása tekintetében. A társadalomnak tehát nincs semmi oka arra, hogy a jövőről gondoskodják, minden erejét a maga kora feladatainak megoldására kell irányítani. Ha a közgazdaság egész hatékonyságát legmélyebb indító erőinek önkényes kezelésével lecsökkentjük, akkor ne képzelje senki, hogy ezt a kárt a jövő generációk szempontjából ki lehetne egyenlíteni, bármilyen alapok létesítésével, amelyek azokat egy elmúlt kapitalista aranykor nyugdíjasaivá akarnák tenni.

Amidőn a szocialista vezetők mindig újabb követelésekkel állnak elő a progresszív adóztatás felemelése, a nagyobb örökségek kisajátítása és más hasonló rendszabályok irányában, amelyek a tőkeképzésnek és a tőke produktív felhasználásának akadályozására alkalmasak, akkor előbb vagy utóbb szükségszerűen tudatára kell ébredniük annak, hogy ezáltal a társadalom legfontosabb érdekeinek ártanak. Ilyenkor készséggel igyekeznek az okozott kárt állami alapok képzésével jóvátenni és a legkülönösebb javaslatokkal lépnek elő, hogy állami tőkeképzés szolgáljon egyes emberek tőkeképzésének pótlására. Ekkor elsősorban arra kell figyelmeztetnünk őket, hogyha ez sikerülne is, schasem jelentene semmiféle előnyt arra a társadalomgazdasági feladatra nézve, hogy a társadalom tényleges tőkeszükségletét állandóan fedezze. Ennek a feladatnak a kielégítése ugyanis teljesen független attól, hogy az eszközöket ki gyűjti össze. Továbbá avval is tisztába kell jönnünk, hogy az állam tőkeképzése sohasem pótolja az egyes embereket. Hiszen az állam nem tud másképp tőkét teremteni, minthogy elveszi az egyesek jövedelmének egy részét. Ezt nagyobb mértékben nem tehetjük meg anélkül, hogy lényegesen ne gyengítene az egyesnek gazdasági erőfeszítésre és takarékosagra irányuló ösztöneit. De ha ez a következmény beáll, akkor megszűnt a lehetőség az államra nézve, hogy az egyes emberek tőkeképzésének terhére gyűjtsön tőkét. E magától értetődő következmény felett a szocialisták következetesen elsiklanak államgazdasági tervezéseikben, amelyek végeredményben azon a feltevésen alapulnak, hogy a jövedelem és a vagyon adott nagyságok, amelyekre azoknak közgazdasági kezelése semmi befolyással sem lehet.

Valamely ország produktív vállalkozói szelleme igaz lényegében s mértékében azon alapul, hogy a vállalkozók kezeiben tőke áll rendelkezésre. Ők ezt a tőkét minden esetre kiegészítetik más oldalról részvények vagy kölcsönök formájában. Amde azoknak akik a kezdeményezést megragadják, maguknak is kell lenni anyagi erejüknek. Ugyanez áll, a már meglévő vállalkozásokra nézve is. Annyit kell megkeresniük, hogy saját nyereségükből viselhessék a továbbfejlesztés költségeinek jelentékeny részét. Midőn az állam az ilyen meglévő tőkét elveszi, akkor olyan kárt okoz a közgazdaságnak, amelyet semmiféle állami alap létesítésével nem lehet jóvátenni. Ehhez járul, hogy az állami tőkebefektetések általában mindig kevésbé szoktak kifizetődni, mint az egyeseké. Ez már a dolog természetében rejlik, azonban ez a helyzet még élesebben jelentkezik a demokráciának ama ismert tulajdonsága folytán, hogy szentimentális érdeklődéssel viseltetik minden iránt, ami

gyenge és az átlagon alul áll. Úttörő tervezetek részére, amelyek az egész világgazdaság részére esetleg új lehetőségeket nyújtanának, az ilyen állami alapok egészen bizonyosan nem bocsátanak megfelelő eszközöket rendelkezésre. Az a mérhetetlen túlbecsülés, amely a demokrácia hibája, alapjában véve nem más, mint a demokratikus politikások képességeinek megfelelő túlbecsülése abban a tekintetben, hogy azok a gazdasági élet vezetőpozícióiban a gyakorlati üzletemberek helyét elfoglalhatják.

A nyugati országok szocialistái ugyan bizonyos mérsékletet akarnak tanúsítani és programjukat részletekben akarják megvalósítani. De ezt a mérsékletet nem lehet valami nagyra becsülni. A bolsevisták módszere, akik a magántulajdont egy csapásra radikálisan eltörlik, legalább avval az előnnyel jár, hogy a társadalom teljes elszegényedését azonnal napvilágra hozza, ami az ilyen eljárásnak szükségképpen való következménye. A legkisebb megfontolás alapján megállapítható, hogy milyen rettenetesen veszedelmes olyan programnak részletenkénti megvalósítása, amely teljes és tökéletes megvalósítása esetében ily következményekkel jár. Vagy elismerjük, hogy a magántulajdonnak az egész gazdasági és társadalmi rend szempontjából alapvető a jelentősége és ennek következtében az egész népesség jóléte szempontjából is, vagy pedig el kell törülnünk a magántulajdont, mint amely általános szempontból ártalmas. Az utóbbira a bolsevizmus mutatja a módot. Az előbbi esetben azonban minden társadalmi osztály érdekében a magántulajdonnak erélyes és megingathatatlanul következetes fenntartására kell határozunk magunkat és nem szabad belenyugodnunk annak fokozatos aláadásába és a jogrend részletenkénti szétdarabolásába, amint azt most az elméleti szocialisták sok kísérleti kedvvel de a közgazdasági mélyebb összefüggéseinek minden valódi belátása nélkül meg akarják kísérelni.

9. A magántulajdon és az adóztatás.

1927-ben Stockholmban a tíz legnagyobb adófizetőnek jövedelme együtt 6,630.000 K-t tett, az államnak és a községnek fizetett adóik pedig 2,500.000 koronát, vagyis nem kevesebbet, mint 37,7 százalékát jövedelmüknek. Az országgyűlés pénzügyi bizottságában résztvevő szocialisták ebből azt a következtetést vonták le, hogy ezeknek a személyeknek mégis csak maradt 4,130.000 korona „szabad jövedelmük”. Ebből tovább azt következtetik, hogy „gyakorlati kérdés” immár az, vajjon jogos és helyes-e ebből a 4,000.000 koronából még egy további részt elvenni azért, hogy ezáltal valamely népréteg adóterhén könnyítsünk? Miután rendkívül finom érzékük van a közeledő országgyűlési választások várható fejleményeivel szemben, a szocialisták e másik népréteg céljaira kiválasztanak hétezer mezőgazdát és arra gondolnak, hogy ezek adója fejenként 100 koronával csökkenthető volna s ehelyett kellene a tíz leggazdagabb stockholmi embernek az adóját további 700.000 koronával felemelni. A végeredmény az, hogy „a legtöbb svéd állampolgár megértene, hogy a 700.000 korona adóterh a hétezer mezőgazdát jóval keményebben sújtaná, mint ugyanez a 700.000 korona azt a tíz stockholmit.”

Ez a demagóg formában leegyszerűsített, a progresszív adók emelésére irányuló érvelés abban a hibában szenved, hogy alkalmazásának nincs határa. Mindig ugyanerre az érvelésre hivatkoztak, amikor arról volt szó, hogy a gazdagabbak adótételei emeltessenek. Minden alkalommal azt mondták, hogy a gazdagabbak könnyebben kibírják az erősebb megterhelést, de hogyha ez már keresztlövetett, akkor az érvelés éppen úgy tovább is alkalmazható. Ennélfogva meglehetősen értelmetlen minden alkalommal alkalmazni, midőn a kívánt irányban egy lépéssel akarnak tovább menni. Ha helyes az érvelés, akkor ebből az következik, hogy a tíz gazdag stockholmi megadóztatását annyira kell terjeszteni, hogy egynek se maradjon több jövedelme szerény 3.000 koronánál, amelyre a szociálisták a pénzügyi bizottságban összehasonlítással hivatkoztak.

Ha őszintén látni akarjuk, hogy ez az út hová vezet, akkor világosan ki kell deríteni, hogy végül hová jutunk, ha ezeket az alapelveket teljes mértékükben alkalmazzuk. A szociálisták célja a magán-gazdagságnak a világból való eltüntetése, mégis szilárdan kitarának amellet a felfogás mellett, hogy ennek a gazdagságnak állandóan rendelkezésre kell állnia arra a célra, hogy elvehessenek belőle. Ha most már egyszer sikerülne azt teljesen megszüntetni, honnan lehetne akkor azt venni, ami a kiadásokhoz szükséges? Az a kilátás, hogy a demokrácia szolgálatában rendkívül felhajtott adóterhet végeredményében teljes mértékben kizárólag a 3.000 koronánál kisebb évi jövedelemmel bíró lakosság fogja viselni, nem igen lehet kecscegetető azokra nézve, akik rettenetes igazságtalanságnak tekintik, hogy a szegényebb osztályoktól még oly rendkívül kis járulékokat is szedjenek az összesség számára, mint amilyen például a kávé vámja. Nem szólvá arról, hogy miből lehetne fedezni a magasabb nevelés kiadásait, a tudományos és a művészeti és általában magasabb kulturális kiadásokat, amelyek nélkül, amennyire mi látjuk, a jólét magasabb színvonala nem tartható fenn. Amde azt a kérdést, hogy miképpen tartható fenn a tőkeképzés lehetősége, amelyen minden anyagi haladás nyugszik, soha egyetlen párt sem tolhatja félre. A szociálisták azzal vizsgáltják magukat, hogy az állam gyűjtene tőkét addig, a meddig módjában állana a gazdagokat kirabolni. De azután? Hogyha egyszer a rablás bevégződött volna, honnan lehetne akkor tőkét szerezni?

A szociálista program tényleg figyelmen kívül hagyja úgy a nép jólétének, mint a jólét előmozdításának előfeltételeit. A fő a szociálistákra nézve a gazdagság elpusztítása. „A szegénységet megelőzéddel viseljük, hogyha abban mindenki osztozik” mondják a javaslattevő szociálisták. Hát ez az a társadalomgazdasági bölcsesség, amelyre Svédország jövőjét felakarják építeni. Ez a gondolatmenet épp oly erkölcsstelen, mint amilyen meddő. Ugyanis a nép egyik legrosszabb tulajdonságára támaszkodik, az irigységre, a rosszindulatra, melyet a jobb helyzetben lévőkkel szemben érzünk. Egy ilyen káros és meddő hangulatnak tápot adni nem szabad. Még sohasem sikerült valamely népnek jólétre és nagyságra szert tenni az irigység útján, mint irányítóerő útján. Egész más dolog, hogyha egy városban, vagy a nemzeti összességben mindenki a jólét általános emelésén fáradozik. Ez pozitív cél,

amely után törekedni lehet és amely a való élettel és egy szebb jövő képével természetes kapcsolatban áll. És akkor a társadalom egész berendezését és jogrendjét elsősorban ama jelentőség szempontjából ítéljük meg, amivel a gazdasági fejlődés minél erősebb progresszivitása szempontjából rendelkeznek.

Az a lassu, fokozatos előrehaladás, amely mögé a szociálisták adópolitikájuk valódi következményeit rejteni igyekeznek, nem becsületes. Ezzel szemben inkább felvetjük az egész kérdést, hogy a magántulajdonnak van-e egyáltalán jogosultsága, vagy sem. Az adóztatásnak a tulajdoni és vagyoneeloszlási viszonyokban fennálló helytelenségek kiegyenlítésére való felhasználása, amelyről a szociálisták idei javaslataikkal kapcsolatban beszéltek és amelyet képviselőjük a pénzügyi bizottságban a fent vázolt módon igyekezett megvédelmezni, a maga pöre elvi alapján nem jelent sem többet, sem kevesebbet a magántulajdon megszüntetésénél. Ha egyszer elhatározott, hogy az adóztatásnak erre kell szolgálnia, akkor egy időre ugyan még megmaradhat bizonyos jövedelem, azonban az annak tulajdonához való jog megszünt, ha egy esetleges országgyűlési többségre van rábízva, hogy meddig tartozik a társadalom túrni, hogy egy bizonyos jövedelem, vagy vagyon egy kézben lehessen. És ha megszünt a jog, akkor megszünt a bizonyosság arranéze is, hogy megtarthatjuk azt amit megszertünk, ezzel együtt pedig megsemmisült a tulajdonjognak, mint a modern közgazdaság hatóerejének tulajdonképpeni jelentősége.

Tényleg azonban egész jelenlegi gazdasági életünk lényegében a magántulajdon jogára van felépítve. Ez a végső indoka minden gazdasági erőfeszítésnek, minden munkának és takarékoságnak, amely arra fordítatik, hogy tőkét szerezzünk, minden előrelátásnak és állandó éberségnek, ami feltétele a tőkéről való megfelelő gondoskodásnak és feltétele mindannak a vállalkozási szellemnek és a haladásért folytatott intenzív küzdelemnek, amelytől az egész nép jóléte annyira kizárólag függ, de amelyik oly nagy mértékben függ a már felgyülemlett tőkének birtokától is, és annak bizonyosságától, hogy magunknak tudjuk megtartani, amit, mint reméljük, megkereshetünk. Nagyon könnyelműeknek kellene lennünk, hogy résztvegyünk oly politikában, amely végeredményében az egész közgazdaságra nézve oly rendkívül fontos magántulajdonjognak megsemmisítésében csucsoódik ki. Hiszen ennek a következménye nem lehetne más, mint az egész népnek általános elszegényedése. Eleinte és ameddig bizonyos munkáscsoportoknak sikerülne magas béreiket fenntartani a következmények egy rettenetes és állandóan emelkedő munkanélküliség formájában jelentkeznének. A szociálista javaslatok érveléseikben Angliára utalnak, mint amely az igen erős progresszív adóztatás példájával előljárt és nem általlják azt állítani, hogy ez az erős megadóztatás ott igen kitünő eredményekre vezetett. Nagyon elméletinek és az igazsággal szemben vaknak kell lenni, hogy ilyen dolgokkal előállhassunk. Hiszen az egész világ tudja, hogy Anglia belső gazdasági helyzete igen rossz, hogy az ország évről-évre egy-kettő millió munkanélkülit mutat fel és hogy a szegénység és a valódi nyomor kiterjedése akkora, amelyhez hasonló Svédországban szerencsére nincsen. Valóban igen kitünő ered-

mény! A szocialisták persze azt mondják, hogy ehhez az adóztatásnak semmi köze, de éppen ez az. A tőkeképzés egész Európában jelenté-
kenyen hanyatlott a háború után és az igen megfeszített progresszív
adóztatás ennek a hanyatlásnak igen lényeges oka. Egyes országokban,
amelyek tőkejavakat termelnek és amelyeknek legfontosabb iparai
ennek következtében különösen nehéz helyzetbe kerültek, nem éppen
egyedül ez a tőkehiány, hanem ezzel kapcsolatban más körülmények
idézték elő az általános munkanélküliséget. Angliát illetően képessé-
gének azirányu ccsökkenése, hogy gyarmatait tőkével ellássa, kivitelé-
nek nagymérvű apadását idézte elő.

Ha a szocialisták nem tudnak a munkásoknak jobb tanácsot adni,
minthogy megsemmisítsék azt a tőkeképzést, amely kereseti lehetősé-
geket nyújtana, akkor legalább mondanának le a maguknak adott sza-
badalomról amellyel a munkásosztály érdekeit ellátják. Az „egyenlő
szegénység” végeredményében mégis csak sovány eszménykép. Las-
sanként mégis csak felfedeznék a munkások, hogy mennyivel jobban
szolgálják valódi jólétüket azok, akik hangzatos szölamok helyett
képességeiket a gazdasági haladás szolgálatába állítják.

10. A tulajdonjog ellenségei.

Szocialistáink egy darab idő óta mind világosabban és határozot-
tabban felvették az aktív küzdelmet a magántulajdon joga ellen. El-
kerülhetetlen tehát, hogy az ezidei országgyűlési választásoknak lényeg-
ükben a magántulajdonjog körül való küzdelemnek kell lenniök. A
választóknak a közgazdaság eme alapvető kérdésében kell állást fog-
lalniok. Szavazatukat amellet, vagy az ellen kell leadniok, hogy fenn-
maradjon-e országunkban a magántulajdon. Nincs módjukban kétsé-
geskedve félreállni és valami tisztázatlan álláspontra helyezkedni.
Vagy a legteljesebb határozottsággal kitartunk a magántulajdon alap-
elve mellett, vagy pedig bele kell törödni, hogy az, miután elhasznál-
tatott, felredobassék. A bizonytalan lanyhaság, amelybe éppen a jó-
akaratu és jóhiszemű állampolgárok kapaszkodnak, tulajdonképpen
csak a folytonos áskálódásnak nyit teret, amely nem szünik meg míg
nem következett be a magántulajdon teljes megsemmisülése.

A szocialisták ezidőszert erősen dolgoznak azon, hogy ez az
ellentét ne jelentkezzék a maga teljes élességében. Tudják, hogy ez
által tulságos ellenállást váltanak ki. Mint ügyes szavazatszerzők, meg-
kísérlik tehát, hogy a tulajdonjog ellen irányuló támadásaikat, a már
is bekövetkezett jogkorlátozásokat viszonylag ártatlanul kiterjesztő
formában tüntessék fel. A közterhek viselése érdekében már eddig is
igénybevettük a progresszív adóztatást. Mért ne volna tehát kiterjeszt-
hető ez úgy, hogy közvetve elérje a nagy jövedelmek lecsökkentését
és a vagyoni egyenlőség általános előmozdítását? Feltehetjük a kér-
dést így, ha oly közvéleménnyel állunk szemben, amely nem tudja be-
látni, hogy a közgazdaságban általában hiányoznak az éles elhatárolá-
sok, de amely ennek dacára rendkívül érzékeny abban a tekintetben,
hogy valamely álláspont az elhatárolás egyik, vagy másik oldalára
esik-e. Lényegbevágó jelentőségű annak felismerése, hogy a vagyoni és

jövedelmi viszonyok kiegyenlítése a közösség érdekében áll-e és hogy
ennek előmozdítása feladata-e az adórendszernek. Hogyha a svéd nép
a szocialistákkal szemben ebben a tekintetben határozott ellenállást
nem mutat, akkor a csata elveszett és a magántulajdonjogra alapított
ősi gazdasági társadalmi rend és egész civilizáció rombolás erőinek
esik áldozatul. Tény az, hogy a valóságos magántulajdonjog fenntar-
tására nézve már a progresszív adóztatás is igen veszedelmes önkényt
jelent. Etekintetben azonban lehetséges, hogy olyan társadalom, amely
a magántulajdon értékének lényegével tisztában van, ragaszkodik
annak egészséges alkalmazásához. De ha annak meghatározását, hogy
mennyire engedhető meg valaki számára, hogy jövedelmét és vagyonát
az átlag színvonalán felülemelje, egy esetleges szocialista többségre
bizzuk, akkor egy csapásra megsemmisült a tulajdonjog lényege, mely
éppen a szerzett vagyon biztonságán alapszik. Ha elvesz ez a bizton-
ság, akkor a gazdasági igyekezetnek az az alapindoka pusztul el, amely
a napi szükségleten felül terjed és ezáltal a magántulajdonjog, mint
társadalmi intézmény, elveszti tulajdonképpen való értékét.

Legyünk tisztában azzal, hogy nem tudjuk megőrizni a magán-
tulajdon üdvös gyümölcsseit, amint azok a gazdasági erőfeszítésben az
előrelátásban, a takarékoságban és a társadalom egyetemének javára
eső, ebből következő előrehaladásban jelentkeznek, ha az önkénynek
engedjük át a magántulajdonnak változó politikai programok szerint
leendő korlátozását és ezzel megsemmisítjük a vagyon biztonságát. Az
irigyeknek jóleshetik, ha elvehetik maguk számára a gazdagok bőségét.
A szocialisták értettek ahhoz, hogy ezt az irigységet, amely országunk-
ban annyira el van terjedve, jó szövetségesükké tegyék. Azonban eltit-
kolják azt, hogy a gazdagok eme kellemes kirablásának határai is van-
nak, hogy a háttérben más irigyek rejtőzködnek, akik viszont a rabló-
kat akarják kirabolni és hogy nincs, aki megállást tudna parancsolni,
ha egyszer az irigység szenvedélyei szabadon bocsáttatnak. Főleg azt
hallgatják el, hogy azt a keveset, amit a gazdagok elosztásával nyer-
hetünk, sokkal kevesebbre lehet értékelni, mint azt a rettenetes áldo-
zatot, amelyet ezért a nyereségért fizetni kell: feláldozását a társa-
dalom egész gazdasági hatékonyságának, feláldozását a haladásra
irányuló egész ható erőnek, amelyből a svéd munkások jelenlegi nem-
zedéke oly rendkívüli előnyöket húzott.

Ebből az áldozatból egész bizonyosan mindnyájunknak ki kellene
a részünket venni, de nem a legkevésbé azoknak az osztályoknak is,
amelyek érdekében az osztoszkodás végrehajthatnék. Mert éppen az ő
jólétük alapszik leginkább az új tőkének és új vállalkozási szellemnek
állandó előteremtésén, tehát végeredményében a magántulajdon fenn-
állításán. Ezzel a kritikával szemben természetesen van egy érvük a
szocialistáknak és ha megszorítjuk őket, akkor azt rögtön elveszik.
Ez az a régi tan, amely arról szól, hogy a szocialista társadalom terme-
lési szervezete a tőkeletesebb. Azonban ennek az érvnek lassankint
sokkal avultabbnak kellene feltűnnie, hogy sem arra a közvéleményre
hathasson, amely legkevésbé van ahhoz szokva, hogy maga gondol-
kozzék és saját zemeivel nézze meg, mi is történt az idők folyamán.
A legutóbbi harminc esztendő példátlan haladása nyilvánvalóan a

magántulajdon eredménye és az azon alapuló tőkeképződés, valamint az egyesnek vállalkozó szelleme, aminek következtében a korábbi időknek az állami vállalkozásba betett hite elvesztette értékét, jóformán és pedig valamennyi társadalmi körben. Hiszen maguk a szociálisták is lemondtak ennek az álláspontjuknak a hirdetéséről és ehelyett azt kísérelték meg, hogy egy homályos jelszóval, szociálizálással pótolják. Nagy szociálista bizottságuknak azonban több évre terjedő buzgó munkával sem sikerült semmiféle tényleges eredménnyel szolgálni annak a tisztázására, hogy tulajdonképpen mit kellene hát szociálizálni, vagy pedig, hogy miféle tekintetben és milyen módon mozdítaná az elő a közgazdaság ható erejét. Ezen a ponton tehát igen nagy hézag tátong. Ha aláászták a magántulajdonjogot, akkor az egész közgazdaság arra van ítélve, hogy leirhatatlan zürzavarba süllyedjen.

Természetesen nagyon helyes és méltányos, hogy a munkások éppen úgy, mint a többi társadalmi osztályok, életviszonyaiknak állandó javítására törekedjenek. Helytelen viszont, hogy közvetlen pozitív céljukká tegyék a mások életviszonyainak rosszabbítására való törekvést. Pedig a szociálisták éppen ezt akarják. Ennek a törekvésnek egyedüli alapja a pusztá irigység. Az irigység azonban természetlen erő, amely sohasem nyújthat a társadalom további fejlesztéséhez, vagy gazdasági virágzásához valamilyen segítséget.

A szociálisták szívesen ringatják magukat abban az elképzelésben, hogy a svéd munkások életviszonyainak a 80-as évek óta való rendkívüli javulása főképpen ama szakszervezeti mozgalomnak a gyümölcse, amely hatalmat adott nekik arra, hogy a munkaadók nyereségét részletekben magukévá tegyék. Az ilyen felfogás könnyen arra a végkövetkeztetésre vezethet, hogy további haladást csak a gazdagok jövedelmeinek csökkentésével lehet elérni. Holott ez a felfogás teljesen hamis. A szakszervezeti mozgalom kétségtelenül javára volt a munkapiac ily irányú alakulásának. Azonban az a felfogás nem áll meg, hogy a szakszervezeti mozgalom a munkásosztálynak a maga egészében magasabb béreket juttatott volna, mint amilyeneket a gazdasági helyzet megengedett és amilyeneket a szakszervezetek közbejötté nélkül is fizettek volna a munkásoknak. Ezt a hatalmi tényezőt a szociálisták rendkívül túlbecsülik. A 80-as évek Svédországa teljhatalmu munkásdiktatura mellett sem tudta volna megközelítőleg sem megfizetni a jelenlegi munkabéreket. Az a hatalmas lépés, amelyet a munkásosztály ez alatt az idő alatt jólétében előretett, lényegében az utóbbi évtizedek technikai és szervezési fejlődésének eredménye. Ebből a fejlődésből kétségtelenül a munkásoké volt a legnagyobb haszon. Azonban a fejlődés maga a magántulajdonjog és a magánvállalkozási szellem közbejötté nélkül jóformán elképzelhetetlen lett volna. A fennálló jogrend tehát bizonyította, hogy erőteljes haladás feltételeit tudja megteremteni és hogy e haladás eredményeinek fő részét a munkásosztálynak juttatja. Vajjon lehet-e tehát értelemről szó, midőn ezt az egész jogrendet meg akarjuk semmisíteni, a további haladásra való kilátást fel akarjuk áldozni és minden elért eredménynek fennállását kockára akarjuk tenni lényegileg azért, hogy egyesek irigységének kielégítése céljából néhány embert a gazdagság halmozásában megakadályozzunk?

A statisztikára támaszkodó reformátor az emberboldogítók legkülönösebb és legkevesebb bizalmat keltő típusa. Mindaddig, amíg az emberek reális érdekeihez ragaszkodnak, van bennük bizonyos földhözköötöttség, amely őket, ha nem is szimpatikussá, de legalább természetessé és a maguk módja szerint megbízhatókká teszi. A statisztikai reformátor azonban magasan fent jár a számok világában, nincs biztos talaj a lába alatt és egész boldogítási törekvését az a kívánság vezeti, hogy statisztikai számait egy önkényes rajz szépsége szerint tárhassa elé, amit a feltétlen igazságnak tart. Alig van tisztában a számok tulajdonképpeni jelentőségével és mégkevésbé azokéval a rendszabályokéval, amelyekkel számait meg akarja javítani és amelyek szemében az összeadás osztás elemi számműveleteiben merülnek ki. Még az talán megbocsátható, ha egy ifjú, akinek minden tudománya könyvekből származik, íróasztalánál a társadalom átalakításának ily sovány ideáljaival egyideig megelégszik. De igazán nem bocsátható meg érett férfiaknak, akiknek bármely más nemzedéknél inkább volt alkalma arra, hogy a társadalmi élet növekedésének és termőerejének megnyilatkozását láthassák, ha megmaradnak a számok ily természetlen vizsgálatánál, amelyek annyira meg vannak szabva, hogy csupán egyeket kell közülük felelme, hogy mások viszont megfelelő csökkenést szenvedjenek. El kell magunkat szakítani ettől a száraz politikai aritmetikától és meg kell tanulnunk, hogy a közgazdaságot élő organizmusnak tekintsük, amely kedvező feltételek mellett minden számítását megcáfolalon fel tud virágozni, de el is tud halni, hogyha létfeltételei különösen szűkösön alakulnak.

Minden okunk meg van arra, hogy enek a kérdésnek a legközelebbi időben különösen beható figyelmet szenteljünk. A magántulajdonjog erőlyes védelme csak akkor lehetséges, ha a társadalom legszélesebb rétegei előtt teljesen tisztázni tudjuk a magántulajdon igazi tartalmát és a gazdasági haladás tekintetébeni jelentőségét.

Küzdelem a tőkéért.

A szociálisták arra irányuló törekvése, hogy kezüket a magántőkére rátegyék, végeredményében a tőkének a mai közgazdaságban betöltött szerepéről való hiányos felfogáson alapul. Ezek a szociálisták, akik velünk többiekkel szemben különösen a társadalomtudományokban olyan messze elől képzelik magukat, közgazdasági ítéleteikben voltaképpen rendkívül elmaradtak. Eppen úgy, mint ahogy az iparosodásról való felfogásukat egy olyan úrtól származtatják, akít Marxnak hívtak és aki ezekkel a kérdésekkel csaknem 100 esztendővel ezelőtt foglalkozott, a tőkéről való felfogásuk is régmúlt időknek a gazdagsággal szemben való gyűlöletén alapul, mint ahogy ez abban az időben mutatkozott. Midőn társadalmi forradalmárok Pláto ntól Rousseau-ig, hogy Jézust ne említsük, a gazdagságot bírálták, akkor aranynak és drágaköveknek, fényes palotáknak és hatalmas uradalmaknak a birtokára gondoltak, amelyek csak arra szolgáltak, hogy birtokosaik fényét emeljék és pazarló életmódjukat lehetővé tegyék. A tulajdonjog mai ellenségei többnyire ennél a felfogásnál tartanak

és alig vették észre és semmiesetre sem fontolták meg alaposan, hogy a modern társadalmi viszonyok között a gazdagság helyzete igen radikális változáson ment át.

Manapság, ha a jellegzetes viszonyokra gondolunk, minden vagyon dologi tőkébe van fektetve, amely résztvesz a társadalmi termelési folyamatban. Ez a vagyon épületekből, gépekből, vasutakból, járművekből és üzemtelepekből áll, valamint a különböző anyagok, többé és kevésbé kész gyártmányok tömegéből, amelyek a termelési folyamat közben úton vannak végleges hovatfordításuk felé. Ez a vagyon már bizonyos szolgáltatást teljesít a közgazdaságon belül és a világnak semmiféle szociálizálása nem érheti el, hogy ennél többre szolgáljon. A gazdag ember az ilyen vagyont eloszthatja és odaadhatja a szegényeknek, egy szociálista többség kisajátíthatja, azonban a tényleges tőkének azt az összességét, amely a közgazdaságnak rendelkezésére áll, ezek közül az esetek közül egyik sem gyarapíthatja egyetlen fityinggel sem. Tehát ezáltal ez a közgazdaság semmivel sem válik gazdagabbá, mint azelőtt volt. A termelési eredmény ezáltal nem növekedett és ha az egészet nézzük, a fogyasztónak sem áll rendelkezésére a használati javak nagyobb tömege.

Kétségtelen, hogy minden vagyonelosztás nagy népszerűségét annak elképzelése okozza, hogy a vagyon, amely helyét változtatja, elfogyasztható és ezáltal szegényeknek és egyáltalában minden társadalmi osztálynak magasabb életszínvonalat tesz lehetővé, mint amelyet jövedelmük korlátozott volta előbb megengedett. Ez a felfogás teljesen hamis. A vagyon már fizikai természeténél fogva sem fogyasztható el a maga egészében. Annál kevésbé nélkülözhető a közgazdaságban, amely nem pillanatnyi alakulat, hanem állandó létre van hivatva. Hogyha a szociálistáknak ezt a kényelmetlen, azonban elkerülhetetlen tényre szeme elé állítjuk, akkor ők, akik oly modernnek akarnak lenni, azt válaszolják, hogy hiszen ők már régóta rájöttek erre az elemi igazságra és távolról sem az a felfogásuk, hogy a vagyon a változás után elfogyasztandó volna. Ez szép és jó. Ámde, hogyha osztoszkodási programunk részére a tömegek támogatását keressük, akkor mindenestre a tömegek ama primitív képzeletéhez folyamodunk, hogy mennyivel jobban menne dolguk, ha azokból a milliőkből élhetnének, amelyeket most a gazdagok pénzszekevényeikben elzárva tartanak. Ha ehelyett megmondanók az embereknek, hogy a vagyonfelosztás után nem volna szabad nekik a rájuk eső kis vagyonrészeket felhasználni, akkor a változáshoz való kedvük nagymértékben lehülne. Az ilyen program természetesen keresztülvihetetlen. Egészen bizonyosan a fogyasztói igények óriási emelkedése volna a következő minden általános vagyonfelosztásnak. Sőt az egyes szerény körülmények között élő háztartások magángazdasági szempontból még helyesen is cselekednének, ha ellátásuk szükségén a vagyon felélésével javítanának. Társadalmi gazdasági szempontból azonban az ilyen fogyasztást keresztülvinni csak igen kis mértékben lehetne. Azonban ebben az irányban bizonyos hajlandóság is elég lenne ahhoz, hogy a társadalom tőkeellátását katasztrófális mértékben alássa és hogy elkerülhetetlenül ugyanilyen mértékben leszállítsa évi termelését és abbéli képességét, hogy tagjai-

nak folyamatos szükségletéről gondoskodjon. A nép nagy tömegei szempontjából az a fontos, hogy rendelkezésre álljon és folyamatosan szaporodjon az az ellátáshoz szükséges tőke, amelyet a népesség szaporodása és a jobb ellátás megkíván. Hogy ki ennek a tőkének a birtokosa, az emellett teljesen másodrendű kérdés. Az olyan szociális reform, amely a vagyonmegosztás egyenletesebbé tétele érdekében a társadalom tőkeellátását teszi kockára, legjobban oly kétségbeesett vállalkozással hasonlítható össze, mint egy nagy értékes épületnek lebontása lényegileg azért, hogy a napi tüzelőanyaghoz hozzájuthassunk.

Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy nem volna kívánatos, hogy a munkásosztály saját vagyonra tegyen szert. Ellenkezően ez a legnagyobb mértékben kívánatos, ha ez a vagyon munka és takarékoság által keletkezik. Az ilyen vagyon, amelyet ápolnak és makacs kitartással megőriznek, nagy értéket jelent a közgazdaságra nézve. Ellenben a már meglévő vagyonok elrablása a tulajdonjognak és ezáltal a biztonság érzetének is, többé kevésbé való megsemmisítésével nyilvánvalóan teljesen ellenkező hatást váltana ki és nem jelentene egyebet annak a gazdasági rendnek teljes elpusztulásánál, amely mellett a polgárok nagy tömege, ha nem is jólétre, de mégis viszonylagosan jó ellátásra tudott szert tenni.

A szociálisták azt válaszolhatják erre, hogy ők nem a tőke megváltoztatását, hanem csak oly szociálizálását követelik, amely abból áll, hogy az állam a megadóztatás eszközével a tőkét kisajátítja. Ámde ezáltal a tőke felhasználása tekintetében semmitsem nyerünk, mert hiszen annak, miként kimutattuk, máris meg van a rendelkezése a közösség szempontjából. Evvel szemben attól kell tartanunk, hogy új tőke alkalmazását rendkívül megnehezíti. Mindenki tudja, hogy milyen pazarlóan szoktak a tőkével bánni, mihelyt középitkezésről, vagy közüzemekről van szó. A svéd politikában különösen kiütözik ez a sajátos törekvés, hogy elsősorban gyenge és ki nem fizetődő vállalkozásokra fordítsák a tőke, vasutakra, vagy lakatlan vidékeken fekvő rendkívül drága országutakra, erőművekre, melyek nem hajtának kellő hasznot stb. Ehhez járul a drága épületek létesítésének gyönyörűsége és azé a nagylábon élése, amely különböző nyilvános intézmények létesítésében jelentkezik, ezeknek ugyanis a közegészségügy és technikai tőkeletesség legmodernebb igényeinek is meg kell felelniük azért, hogy a külföldieket bámulatba ejtsék. A közbefolyásnak tőkefelhasználásunkra való minden szaporítása alkalmas arra, hogy ezt a pazarlást fokozza, a nemzet tőkefelhasználását kevésbé hatékonyá tegye, ezáltal a nemzeti gazdaságot gyengítse és a nemzeti vagyont csökkentse.

Természetesen a tőke egyéni felhasználása sem mindig olyan gazdaságos, mint amilyen lehetne. Az elővigyázatosság és helyes számítás icrén felmerülő hiányok, amelyek e téren közben-közben jelentkeznek, a szociálisták számára jó támadási alapul szolgálnak a magántulajdon ellen folyó harcban. Pedig egészen bizonyos, hogy csak a csöbörből a vödörbe jutnánk, ha aszociálisták receptje elfogadásra találna. Éppen ezért rendkívül fontos, hogy mindazok, akik jelenleg a tőke felhasználásáért a felelősséget viselik, mindent megtegyenek, hogy a lehető leg-

jobb eredményt érjék el és ily módon a fennálló társadalmi rendet veszedelmes társadalomboldogító tervek piaci kikiáltóival szemben megvédelmezhessek.

Egészen bizonyos, hogy az olyan tőkét terhelő megadóztatás, amely a magántőkének az állam tulajdonába való fokozatos bevonására irányul, az állam folyó kiadásainak fokozatos emelkedésére vezet. Ami annyit jelentene, hogy az állam felgyűjtött tőkéjének egy részét közcéljaira elfogyasztaná és ezáltal mind szegényebbé válna. Miután az adózó polgárok házaikkal és gyáraikkal nem fizethetnek, el kell azokat adni azoknak, akik új megtakarításaikból mindezt a dologi tőkét meg tudják szerezni. Ez tehát megbénítaná a tőkeképződést és így elapadna minden gazdasági haladásnak igazi forrása. Ha még tovább mennénk, akkor ez sem volna elegendő. Hogy megfizethessék az adójukat a tőke tulajdonosai, kénytelenek lennének a külföldet hívni segítségül. Ekkor a külföld vagy kölcsönt nyújtana a svéd dologi tőkére, vagy azt el kellene adni a külföldnek. A végeredmény az lenne, hogy az elméleti szocializmus örömeire valamennyi svéd tőkés elszegényednék ugyan, de ehelyett egész Svédország el volna zálogosítva a külföldi tőkéseknek, akiket a svéd adórendszer nem foghatna meg. Ilyen nemzeti szegényházléthez juttatna el minket a valóságban a szocialisták kisajátítási politikája.

Erre azt felelhetné valaki, hogy ez nem egyéb, mint az ördögnek a falra való festése. Amire megint azt kell válaszolni, hogy minden mozgalmat azok szerint a végeredményei szerint kell megítélni, amelyekhez elvezetne, ha céljainak megvalósításában teljesen szabad lenne. Ha azoknak az embereknek határozott és makacs ellenállása következtében, akiknek még megvan a józan értelmük, nem hat olyan veszedelmesen, mint ahogy programja szerint ítélve hathatna, akkor valóban nem hivatkozhatik erre a maga javára.

Egyébként az eredmények fenti vázolója nagyon enyhe. A valóságban alighanem még sokkal súlyosabbak lennének a következmények. A szocialisták receptje szerint vezetett ország minden hitélet elvesztene a külföldön. Ennek következtében a tőkeellátás kérdése teljesen megoldhatatlanná válna. A munkanélküliség és éhezés elé állított népnek végső szükségében annak a nyomorult kapitalizmusnak a segítségét kellene igénybevennie, amely nagy szerencsére, a józanabb országokban még fennmaradna. Vajjon szocialistáink nem takaríthatnák-e meg maguknak ezt a lealázó és megszegyenítő Canossa-járást, akkor, midőn éppen most keleten közvetlenül előttünk áll a példa arra, hogy ez az út hová vezet és hová kell annak elvezetnie.

A magánvállalkozás védelme.

Amikor a szocialisták a magántulajdonjogot támadják, akkor különösen a magánvállalkozás ellen fordulnak, mert hiszen a magántulajdon szilárdsága nélkül nemcsak a magánosok vállalkozási hajlama bűnül meg, megfelelő indító ok hiányában, hanem az ezidőszertí rendkívül sok tőkét megkívánó termelés számára is megoldhatatlan problémává válik a tőkeellátás. Ennek folytán a magántulajdon minden gyen-

gitése egyúttal a magánvállalkozási kedv gyengítése is, aminek következtében csökkennie kell a termelésnek, ami egyértelmű a nemzeti jövedelem csökkentésével és az általános megélhetési színvonal sülykedésével. Ez a következmény elkerülhetetlen és teljesen be is következik, függetlenül a szocialista proféták ama görcsös kísérleteitől, amelyekkel a tulajdonjog különböző nevei között megkülönböztetéseket akarnak tenni.

Az elméleti szocializmus azonban nem fárad azzal, hogy az egyes vállalkozásokat elpusztítsa. Megvan a kész receptje, amely szerint a vállalatot szocializálni kellene, ami annyit jelentene, hogy azt többé már nem magánhaszon céljából, hanem a társadalom javára kellene folytatni. Különösen szoros és formalisztikus felfogása a közgazdaságnak, amely ennek a gondolatnak alapul szolgál. Avagy a kapitalista vállalkozás nem hasznos az egész közösségre nézve? Nem hoz-e létre állandóan növekvő termény-mennyiségeket, vagy szolgáltatásokat, amelyeket mindenki fogyaszt, tehát az egész társadalomnak javára vannak? Avagy nem gondoskodik-e technikai és szervezési fejlődésével a fogyasztásnak állandó javulásáról és a fogyasztó szükségleteinek mindig több oldalúvá váló kielégítéséről? Es nem nyújt-e egyidejűen növekvő munkástömegeknek állandó foglalkoztatást? Mindez vajon nem a legteljesebb mértékben közérdekű tevékenység? A szocialisták a magánvállalkozás eme lényeges tulajdonságai iránt teljesen vakok, meredt pillantásukat makacsul, kizárólag arrairányítják, hogy a magánvállalkozás nyereség elérésére törekszik. Ezt nem tudják elviselni, s hogy a nekik kellemetlen vállalkozási nyereséget eltüntessék, mindenre képesek, még arra is, hogy az egész vállalkozási tevékenységet a közgazdaságra nézve mérhetetlenül nagy jelentőségével együtt megsemmisítsék.

Ez a rendkívül terméketlen nézőpont, mint a legtöbb szocialista szempont, oly képzeteken alakul, amelyek ma enyhén szólva alaposan elavultaknak tekinthetők. A régmúlt idők valamely kisebb vállalatában a vállalkozói nyereség talán a forgalom jelentékeny részét tehetné, aminek folytán lehetett vitatkozni arról, hogy az a csekély haszon, amelyet a vállalkozás megteremtett, kellő oka volt-e ilyen nagy nyereségnek. De hogyha a jövő társadalma részére akarunk irányelveket felállítani, akkor nem szabad szemünket oly viszonyokon felejtetni, amelyek jóformán már elavultak, hanem abból kell kiindulni, ami a keletkezőben lévő gazdasági rendre nézve tipikus. A tipikus modern vállalkozás azonban kétségbe vonhatatlanul a nagyüzem, amelyben az a szolgálat, amely a fogyasztó számára eszközöltetik és az a foglalkozás, amelyet az alkalmazottaknak nyújt, oly túlnyomóan közérdekű jelentőségű, hogy az abszolút nem, de relative kicsiny nyereség, és az a kérdés, hogy az kit illet, teljesen háttérbe szorul.

De ez még semmi. Az a szocialista állítás, hogy a nyereséget a munkabérekéből veszik el, vagy hogy a fogyasztót terheli, a tipikus modern nagy vállalkozásnál teljes nonsens. Ha Ford minden autómobilon, amelyet elad, néhány dollárt keres, akkor ezt a nyereséget valóban nem a vevőtől, vagy az autózó közönségtől veszi el, akik a Ford rendkívüli tetteje nélkül sohasem jutottak volna ehhez az olcsó ki-

szolgáláshoz, sem nem a munkásoktól, akiknek béreit ő, ellenkezőleg, sokkal magasabbra emelte, mint amennyire bármely szakszervezet képes lett volna. Ennélfogva egyáltalán nincs a kívülállóknak semmi okuk arra, hogy Ford nyereségére igényt támasszanak. Az a társadalmi rend, amely kezdettől fogva lefoglalta volna ezt a nyereséget és ezáltal a Ford-féle monstre vállalkozás létrejöttét megakadályozta volna, a gazdasági fejlődésnek mérhetetlen kárt okozott volna, anélkül, hogy a társadalomnak bármilyen számbavehető nyereséghez való jutását el tudta volna érni.

A szociálista nézőpont tipikus hibája tűnik itt fel. Mindig úgy beszélnek, mintha az a vállalkozói nyereség valami adott nagyság lenne, amely minden körülmények között megvan és amelyből ennél fogva tetszés szerint el lehet venni. Az egész közgazdaságot automatának tekintik, amellyel csinálhatunk, amit akarunk, mindig változatlanul ugyanazt a jövedelmet szolgáltatja. Semmi érzékük az élet végtelen mozgékonyasága iránt, amely a valóságban minden gazdasági problémát dinamikussá tesz és beavatkozásaink következményének komoly megdölgöndülésére kényszerít. Nem akarják látni, hogy sem a vállalkozás, sem a vállalkozói nyereség, soha elő nem állott volna, hogy ha hiányzott volna a magántulajdon érzékelhető biztossága és hogy a magántulajdon megrendszabályozása igen könnyen kockára teszi a tulajdonképpen társadalmi hasznot is, amelyet a vállalkozás létrehozott.

Amerikában a „public utilities” kifejezés honosodott meg az oly vállalkozások részére, amelyek közvetlenül olyan helyi közérdekű szolgáltatásokat teljesítenek, mint a vízvezetékek, a világítás és a személyszállítás. Nincs semmi ok arra, hogy ennek a kifejezésnek sokkal messzebbmenő jelentőséget ne tulajdonítsunk. Minden vállalat, amely közreműködik abban, hogy a fogyasztókat javakkal lássa el, vagy egyáltalán valamilyen hasznos szolgálatot teljesítsen a közgazdaságnak, megérdemli, hogy a „public utilities” közé számítassék. Chicágó egy vágóhidja, mely a maga nemében a technikát és az organizációt valami egészen csodálatos mértékig fejlesztette és ezáltal abban a helyzetben van, hogy a fogyasztók millióit és millióit jó és olcsó élelmiszerekkel lássa el, a legnagyobb mértékben közérdekű vállalat. Tud-e egy bármennyire is jóakaratu állami szociális hatóság bármit is létesíteni, ami a közönség részére az élelmiszer-ellátás terén olyan hasznos lenne, mint egy magánvállalat, amely 100 millió dollár áru élelmiszert árusít el egy esztendőben?

A modern nagyüzem nem állhat fenn nagy vevőkör nélkül. Nagy vevőkörre azonban általában csak úgy lehet szert tenni, ha a legszélesebb néprétegekhez fordulunk és azoknak kínálunk jó árut, olcsó áron. A modern vállalkozás tehát legsajátosabb természeténél fogva arra kényszerül, hogy a nagyban fogyasztás szolgálatába álljon. A kerékpárgyártás terén nem állhattak fenn addig nagyüzemek, míg a kerékpár egy új szórakozás után vágódó felsőbb réteg fényűzése volt. A magánvállalkozás egyszerűen kénytelen volt az alacsonyabb áron való tömegtermelésre áttérni és ezáltal úgyszólván az egész munkásosztályt vevőkörébe vonni. Ezzel a munkásoknak kétségtelenül igen nagy szolgálatot tett. Itt valóban különös jelentőségű közérdekű tevő-

kenység gyakoroltatott. Minek beszélünk tehát akkor arról, hogy a kerékpár gyártást szocializálni kellene? Lehet-e még rajta egyáltalán valamit szocializálni? Nem igazolja-e kellő módon a magánvállalkozás a létjogosultságát azzal, amit már nyújtott és naponta nyújt? Nem igen valószínű-e, hogy a nyereség elvonása az egész fejlődést feltartóztatta volna avval a következménnyel, hogy a munkásosztály elesett volna attól a nagyszerű segítségtől, amit rája nézve a kerékpár ma jelent? Vagy azt képzeljük, hogy valamely állami forgalmi hatóság, amely a közhaszon szolgálatában áll, valaha is feltalálta volna a kerékpárt, vagy annak gyártását jelenlegi hatékonyságáig tudta volna fejleszteni? Még e pusztá gondolatnak is neveléségesen kellene hatnia arra, akinek az emberi balgaság felett való nevetési képességét a szociálista elmélkedés teljesen el nem vette.

A munkásosztály anyagi életszínvonalának tartós és általános emelése csupán a magánvállalkozás vezetése alatt álló nagyüzemek folytonos kifejlesztésével érhető el. Amit látszólag a profitnak valamilyen elosztásával nyerni lehetne, az jelentéktelen és legfeljebb néhány év haladásának felelne meg. Semmi értelme sincs tehát annak, hogy ezt a haladást feláldozzuk, vagy csak bármilyen mértékben is mérsékeljük, csak azért, hogy a profitot eloszthassuk. Nagyon kívánatos, hogy a néptömegek arassák le a termelés művészetében elért haladás túlnyomó részét. Evégből azonban sem a nyereség elosztására, sem semmiféle számszerű béremelésre nincs szükség, hanem csak a javak tömegének állandó emelésére, amelyeket a nagyközönség pénzjövödelméből megvásárolhat. Ahogy a magánvállalkozási tevékenység lényegében be van rendezve, sorsszerű bizonyossággal és lankadatlanul ezen dolgozik. A ruházati iparban például a piac kiterjedése rendkívüli lehetőségeket hozott létre, amelyek egészben és teljesen a vevők javára érvényesültek. Ennek következménye az, hogy a svéd nép legszélesebb rétegei is igen jól öltözködnek, ellenben a gyárosok nyeresége abban az árban, amelyért a nagyközönség a ruháit vásárolja, teljesen eltűnő csekélység.

A gazdasági fejlődésnek ez a határozott iránya. Természetesen vannak ennél jóval kevésbé előnyös fejlődési irányok is. A monopolizmusnak az a fajtája, amely a kínálat korlátozására törekszik, azért, hogy a fogyasztást szükségtelenül magas árakkal kiszípolozza, oly irányzat, amelynek leküzdésére a társadalomnak minden oka meg van. De ezért a magánvállalkozási szellemet minden különbség nélkül támadni mégis csak elég oktalanság. A monopolizmusnak legveszedelmesebb formája egyébként nem a magánvállalkozó, hanem a szakszervezet. De azért egyetlen egy értelmes ember sem fogja a szakszervezeteket általában támadni.

A jövedelem és megoszlása.

Mikor a szociálisták a jövedelemeloszlás mai társadalmunkban való egyenlőtlenségére mutatnak rá és ez okból a nagy jövedelmeket támadják, nem nehéz széles köröket találniuk, amelyek ezt a tanítást mohón felkapják. Azonban e téren is bűnösök abban, hogy a tényleges

helyzetet felületesen és lényeges részeiben hamisan ítélik meg. Oly következtetéseket vonnak le, amelyeknek valóságos érvényesüléséről semmiféle fogalmuk nincsen.

A szociálista kritika annak a gazdag embernek népszerű képzetéből indul ki, akinek asztala a bőség alatt leszakad és aki egész mérhetetlen jövedelmét arra fordítja, hogy saját személyét mindenféle drágaság és büszke paloták útján az előtérbe állítsa. Természetes, hogy az ilyen jelenség beleütközik a kor demokratikus szellemébe és rossz vért szül. Az is természetes, hogy az olyan jövedelmet, amelyet ilyen módon pazarolnak el, jobban fel lehetne használni úgy, hogyha az a szegényebb családok nagyon is szükös ellátásának bővítésére szolgálna. A kérdés csak az, hogy nem festenek-e a szociálisták itt olyan képet, amely lényegében a multba tartozik. Holott az oly reformok kiindulási pontjául, amelyek arra irányulnak, hogy egy új társadalmi rend alappillérei legyenek, a jelenlegi helyzetnek lényegét jelentő tulajdonságokat kellene venni.

A mai idők gazdag embere tényleg egészen új jelenség, amellyel érdemes közelebbről megismerkedni. Lucullus a maga dicsőítésére a Monte Pinciót mesés pompájú épületekkel borította be. A hatalmas rómaiak a keleten osszerabolt gazdagságukat arra pazarolták, hogy a népnek keleti fényvel imponáljanak és mosolygó szenátorok ajkairól ilyesféle hízogó szavakat halljanak: Te vagy Róma legelső és Latium legkiválóbb férfija! Svédország nagy férfiai hajdanában megverették a dobót és sippal és trombitával hirdették megérkezésüket és hogyha távoli országból dús zsákmánnyal jöttek haza, akkor a legfőbb vágyuk az volt, hogy olyasmit építsenek ami előttük még sohasem volt és ami alkalmas arra, hogy őket rendkívüli embereknek tüntessenek fel. Ha az ilyen összehasonlításokból indulunk ki, talán könnyebb a változás radikális voltát meglátnunk. Fordnak alighanem több a jövedelme, mint a multban bárkinek. Megjelenése ellenben igen szerény. Egy beszélgetés alkalmával, melyet egy idővel ezelőtt Hooverrel folytattam, ő Fordot az amerikai milliomosok jellegzetes típusaként jelölte meg és elmondta, hogy Ford megszámlálhatatlan milliókból álló jövedelméből évi 20.000 dollárt fordít saját szükségletére. Szerényen megkérdeztem, vajjon ez nem túl alacsony becslés-e, amire azt a határozott választ kaptam: That's all! Ez az egész. Egy ilyen mérsékelt személyes fogyasztás a Ford-féle üzletben nyilvánvalóan egyáltalán nem játszik szerepet és a nagy jövedelmek elleni szokásos támadások az ilyen tényekkel szemben teljesen elenyésznek. Már most azt mondhatnók, hogy Ford kivétel és hogy talán személyes kiadásait másként is el lehetne számolni. Azonban egymagában az a tény, hogy egy a mai amerikai felfogásra nézve oly kiválóan jellegzetes ember, mint Hoover, a társadalmi fejlődés újabb fázisában ilyen értékes vonást lát a gazdag embernek csekély személyes fogyasztásában, igen sokat jelent számunkra a jövő szempontjából. Vajjon nem lenne-e a mi meglehetősen elmaradott társadalmi reformátoraink részére ajánlatos, hogy szempontjaikat lassanként jobban hozzák összhangzásba a társadalmi gazdálkodással, amelyet a mi idők kialakítani készül? A mai gazdag emberre nézve jellemző, hogy nem szereti magát mutogatni. Sőt a legnagyobb erő-

tesztéseket teszi, hogy ismeretlen maradjon. Személyes kiadásai tehát nem tüntetőek, hanem elsősorban arra irányulnak, hogy személyes ható erejét fenn tudja tartani. A nép széles rétegei szempontjából az erre irányuló kiadás mennyisége természetesen mégis igen magas színvonalon állhat. Azonban egy mai pénzember tevékenységének intenzitása is rendkívüli és sokba kerül, ha úgy akarunk élni, hogy minél jobban kihasználjuk az élet minden pillanatát. Ennek ellenére egy ilyen költségvetésében a személyi kiadás igen kis tétel. Tegyük föl, hogy egy egymillió korona jövedelemmel bíró országunkbeli lakos, egy-, esetleg kétszáz ezer koronát fordít a maga és hozzátartozói kiadására. Akkor egészen bizonyosan legalább 100 ezer koronát kell adnia különböző szociális és kulturális célokra. Mintegy 300.000 közvetlenül az összesség javára megy, adók formájában, a jövedelem többi része pedig tökékezésre szolgál és arranézve teljesen nélkülözhetetlen. El kell tehát ismerni, hogy az ilyen költségvetés a köznapi szociálista támadások számára nem megfelelő céltábla. Vajjon mit lehetne ennek a jövedelemnek a felhasználásával elérni? A kiterjedtebb adóztatás nyilván nemérhetne el más eredményt, minthogy a tökékezés terhére további összegek állanak az állam és a helyhatóságok felhasználására rendelkezésre, amit nagyjában áttekintést nézve és hosszabb időre számítva egyáltalán nem lehetne az észszerű közgazdasággal összeegyeztetni.

Mindezzel természetesen azt lehetne szembevetni, hogy ez eszményi kép és hogy a valóság a nagy jövedelmek társadalmi szempontból való felhasználására ennél sokkal kedvezőtlenebb példákkal is szolgál. Sajnos, ez mindenképpen igaz. Még van elég ember, aki kiadásával tüntet csak azért, hogy ezt a többiek lássák és azt hiszik, hogy palotáik és hölgyeik ruhái nekik olyan kivételes jelentőséget adnak, amelyek az ő végeredményben nagyon is jelentéktelen társadalmi állásukkal egyáltalán nem férnek össze, környezetükkel pedig még sokkal kevésbé. Az ilyesmi természetesen rossz vért szül és az ilyen emberek jól tennék, ha eszükbe jutna, hogy fellépésükkel mennyire megnehezítik a magántulajdonjog helyes védelmét és valóban milyen erős támaszt nyújtanak cselekedeteikkel a bolsevista tanok hirdetésének.

Mégis kétségbe kell vonni, hogy helyes a jövedelem pazarló felhasználására való hajlam ellen a szociálistáknak az a programja, amely a jövedelemelosztást a kiterjedt progresszív adózás útján való kisajátítás által végezné el. Ellenkezőleg, ilyen politika minden valószínűség szerint arra vezetne, hogy az emberek kereseteiket a legnagyobb mértékben elmulatnák, hogy legalább így tegyenek szert pénzükről élvezetekre. Még nagyon ritka a szociálisták eszményi embere, aki csak gyűjt és gyűjt, hogy amit megtakarított, egy szociálista kormány által lefoglaltassa és aki azután ismét azonnal kész ezt a szifuszi munkát előlről megkezdeni.

Már jelenlegi adórendszerünk is igen nyomasztólag hat a munkára és takarékoskásra. Az, aki takarékoskodik és takarékoskossága eredményét be akarja fektetni, nyomban egész csomó illetékekkel találkozik és miután egész életében külön vagyonadót kellett fizetnie, kénytelen

arra számítani, hogy vagyonának egy nagy részét, — hogy mekkorát, azt, sohasem tudhatja, — attól, aki hozzá legközelebb áll és akinek azt hátra kívánja hagyni, az állam majd elveszi. Ettől a gondtól teljesen megszabadul, ha pénzt elkölti. A sokat dicsőített közvetlen adózás tehát jutalmazza a pazarló fogyasztást és természetesen még inkább megtenné ezt, ha a szocialisták keresztül vihetnék akaratukat és eltörölhetnék az egész közvetett adóztatást. Ugyanilyen ellenséges a közvetlen adóztatás a munkával szemben. Ha valaki ahelyett, hogy az egész évben keményen dolgozna, két hónapi szünidőt szakít magának és Olaszországba utazik, hogy ott szórakozzék, úgy, ha munkáját jól díjazták, adóját annyira leszállíthatja, hogy abból egész utazását kifizetheti. Az állam erre egyenesen alkalmat nyújt. Mi értelme van annak, hogy még tovább kiélestsük azt az adózási módot, amelynek ilyen lehetetlenek a kihatásai?

Minden adót vagy a fogyasztás, vagy a tőkeképzés terhére kell kiegyenlíteni. Más lehetőség nincs. Ha a szocialisták a polgári elemek ama részével szövetkezve, amely különösen ki akarja mutatni népszerűségét, a fogyasztási adó eltörlésére törnek, akkor a valóságban az a céljuk, hogy az egész adóztatás, vagy legalább is annak főterhe a tőkeképzésre nehezedjen. Az ilyen politika szükségszerűen az ország gazdasági életének megsemmisítésére vezet. Ha egy ország tőkeellátása megszükül, elkerülhetetlen, hogy a nemzeti vagyon helyes fejlődése meg ne akadjon és hogy végeredményében a fogyasztást jobban ne kelljen korlátozni, mint ahogy az az adóteher helyes megosztása mellett szükséges lett volna.

Es vajjon mi történne, ha a szocialisták egyszer elérnék céljukat? Elhasználódnék minden vagyon és minden nagy jövedelem megszűnne. Akkor az adóztatás egész terhét a kis jövedelmekre kellene hárítani. Ennek a megadóztatásnak annál keményebbnek kellene lennie, mert akkor feladata volna még az is, hogy a tőkeképzés tekintetében is tegyen valamit az összesség javára, amit akkor a magános hiányában az államnak kellene megtenni. Es ez az egész adóztatás teljes egészében a fogyasztást terhelné.

A szocialista adóztatási program tehát mindent egybevetve távolrólsem olyan munkás-barát, amilyennek látszik. Nem művészet munkásbarátnak lenni addig, amíg csak szövegekkel dobálózunk, amelyek a kritikára képtelen közönségnek tetszenek. Sokkal jobban lehetne igazolni a munkásosztály javára irányuló mély érzékünket azáltal, hogy tisztába hoznók azokat a gazdasági feltételeket, amelyek igazi és tényleges felemelésére alkalmasak.

14. Szocializmus és haladás.

A szocializmus lényege a harc a magánvállalkozás és a magántulajdonjog ellen. A szocializmus ennek következtében az ezekre a tényezőkre alapított társadalmi rend megsemmisítésére törekszik. A szocializmus képviselői esetleg célszerűnek találhatják, hogy gyakorlati programjukban törekvéseiknek bizonyos határokat szabjanak. Azonban a szocializmus kritikájának a mozgalom tulajdonképpen

eszméi tartalma ellen kell irányulnia és arra kell törekednie, hogy eredeti és leglényegesebb programja megvalósításának következményeit világlátja meg.

A szocializmus a minden oldalról vele szemben fellépő kritika folytán lassanként arra kényszerül, hogy egyik pozitív álláspontját a másik után feladja. Ez annyira ment, hogy a mai szocializmus gyakran csak a szervezett társadalom lényegének és céljainak sajátosan szocialis felfogásaként kíván megjelenni. Ezt a felfogást aztán az jellemző, hogy a társadalom az összesség javáért van és nem valamely kedvezményezett kisebbségért és hogy tehát a társadalom egész szervezetének és minden berendezkedésének egyformán ennek az új szempontnak kellene megfelelnie.

A valóságban azonban minden modern közgazdaságban ez az uralkodó felfogás. A szocializmusnak különlegessége csupán abban a dogmatikus hitében van, hogy az összesség javát csak az összesség közös szervei szolgálhatják. Ez a hit az állami tulajdonnak, az állami vezetésnek és az állami ellenőrzésnek a közgazdaság összes terein való értelmellen, sokszor egyenesen babonás túlértékelésében jut kifejezésre. A szocializmus sohasem tudta a közgazdaság alapvető liberális álláspontját megérteni, amely szerint az egyéni vállalkozási tevékenység és a magántulajdonjog a szabad verseny rendszere mellett oly gazdasági társadalmi rend eszköze, amely nagyfokú eredményessége folytán a legalkalmasabb az összesség közös érdekeinek és mindenki javának szolgálatára. Teljesen belemélyedve a kérdésbe, egyáltalában nincs ok arra, miért ne lehetne az ilyen felfogás éppen olyan szocialis célzatu, mint a szocializmus.

Amennyiben tehát a szocializmusnak, mint szocialis programnak már eleve nincsen semmiféle előnye, akkor nem marad számára egyéb hátra, mint vállalni a felelősséget azért, hogy miképpen felelhet meg annak az igénynek, amely az egyetemesség gazdasági javának eredményes gazdasági szolgálatában áll. E tekintetben pedig a szocializmus kétségtelenül felmondja a szolgálatot. Mert ha a szocializmus állásfoglalását vizsgáljuk, a legfontosabb társadalom gazdasági kérdésekkel szemben a legutóbbi évtizedekben, akkor fokozatosan, de elmaradhatatlanul arra a belátásra jutunk, hogy a szocializmus nemhogy a gazdasági haladást mozdította volna elő, hanem inkább annak lényeges akadálya volt. Ennél a vizsgálatnál természetesen nem szabad azokból az eredményekből kiindulni, amelyeket tényleg elértünk, hanem azokat az eredményeket kell tekintetbe venni, amelyeket a szocializmus elért volna, hogy ha akaratát korlátlanul keresztül vihette volna.

A mai Oroszország viszonyai képet nyújtanak arról, hogy végeredményben hova vezet a szocializmus. Nem kell e tekintetben egyes olyan jelenségekbe kapaszkodni, amelyek esetleges nehézségeken alapulhatnak. Szovjet-Oroszország önmaga fölött már egymagában ama tény által kimondta az ítéletet, hogy képtelen saját ellátásáról gondoskodni, akár tőke, akár üzemi vezetők tekintetében. Ha egy olyan társadalom, amelynek legelőkelőbb programja a magántőke-képzés megsemmisítése volt, egyetlen mentségét abban látja, hogy kölcsönöket

szerezzen olyan országoktól, amelyek még elég maradiak ahhoz, hogy gazdaságukat az egyesek vagyoni érdekeire építik, akkor ez a társadalom bebizonyította ezzel tarthatatlanságát. Avagy kilátna el Oroszországot tőkével akkor, hogyha az egész világ Oroszország példáját követte volna? Ugyanez áll természetesen a technikai a szervezési és kereskedelmi vezetést illetően is. Oly gazdasági rendszer, mely saját természetéből kifolyólag nincs abban a helyzetben, hogy az ilyen vezetésről kielégítő módon önmaga gondoskodjék, nyilvánvalóan használhatatlan. A gazdasági haladás szempontjából a világnak a szocialista Oroszországtól bizonyosan nincs mit várnia. Hogyha az egész világ úgy lenne berendezve mint ez az ország, akkor nemcsak a tőkeképződés, hanem minden műszaki és organizatorius haladás megszűnne és a világra egy reménytelen jövő és elkerülhetetlen szegénység következne. Saját nemzeti közéletünkben gyakrabban van alkalmunk kipróbálni a szocializmus tendenciáit és minden esetben bebizonyosodik, hogy ez a tendencia a gazdasági haladással éles ellentétben áll. Csak néhány példát hozunk fel. A nagy inflációs időkben, amidőn a pénzrendszerek mindenütt gyorsan rosszabbodtak és az árucikkek árai ugyanabban a mértékben emelkedtek, a szocialisták és az ő nézeteik által vezetett társadalmi rétegek, kizárólag csak a spekulánsok vad és könyörtelen üzelmeit vették észre, amelyeknek maximális árákkal, rekvirálásokkal és szigorú büntetésekkel akartak gátat vetni. Az állami beavatkozásnak tömértelen receptjét gondolták ki a társadalmi érdekek védelmére és ez ellen az irány ellen minden kritikát szocialis érzéketlenségnek bélyegeztek. Mialatt mindez történt, a szocializmus vak hitet tanusított az állam iránt és egyetlen pillantással sem vette észre azt a tényt, hogy az egész infláció büne végeredményben magát az államhatalmat terhelte, amely a papírpénz kibocsátás teljesen felelőtlen kezelésével az egész nyomorúságot előidézte. A szocialisták csak gunnyal és csufolodással illették mindazokat, akik ennek az igazi hibának kiemeléseivel a betegséget gyökerében akarták megtámadni. A hatalmas, sejtelem nélküli tömeggel szemben a szakértőknek egy kis csoportja volt ezuttal az — Abernon Lord azt szokta mondani, hogy az ember az ujján is megszámlálhatja őket — akik a világ pénzrendszereinek rendbehozatalára az alapokat letették. Nem lehet kétséges, hogy az a munka, mely e tekintetben egy évtized alatt végbement, a közgazdaságra nézve és különösen az európai munkásságra nézve, végtelenül nagyobb értékkel bírt, mint valamennyi szocialista véleménynyilvánítás, melyek a világot ugyanazon idő alatt boldogították. Ez valóban rendkívül világító példa arra, mennyivel gyümölcsözőbb dolog szakértő munkát végezni a pozitív gazdasági haladás számára, mint a szocialista dogmatika szolgálatába állani. Egy néhány svéd szocialistának becsületére legyen mondva, hogy ők ezt a jelen esetben aránylag korai stádiumban felismerték. Ezek számára bizonyos nagy előny ez, de nem a szocializmus számára.

A lakberek kényszer-szabályozása egyike volt ama szocialista kísérleteknek, amelyekkel a pénzérték rosszabbodásának természetes érvényesülését megakadályozni igyekeztek. A lakberek emelkedésére irányuló tendencia a szocialista felfogás szerint csak a lakóház-speku-

lások mohóságának műve volt, amelynek a közületek rendeleteivel kellett a lakberek megállapítása útján gátat vetni. Midőn ez a politika természetesen az építkezés megszüntetésére vezetett, akkor a szocialista részről azonnal készek voltak a lakásszükség kielégítésére középítkezést követelni. Nem tudtak elég erős szavakat találni az ezzel a rendszerrel szemben felhangzó kritika elítélésére. Ebben az esetben is kénytelen volt a gazdasági szakértelem a legdurvább szemrehányásokat elviselni, mégpedig, hogy a rövidlátó és önző kapitalizmust szolgálja és az igazi szocialis és népbarát politikának útjában áll. Szerencsére győzött a gazdasági belátás. Svédországban korábban, mint a legtöbb országban: az eredmény az volt, hogy mi viszonylag rövid idő alatt megoldottuk a lakáskérdést és a lakásellátást megint megközelítően normális helyzetbe hoztuk, míg más országok egymásután a milliók százait fordították a lakáskérdés szocialista szempontok szerint való megoldására anélkül, hogy bármilyen eredményhez jutottak volna. Való igaz, hogy a lakberek hatósági megállapítását a szocialistákon kívül is széles körök követelték. Ez azonban csak azt bizonyítja, hogy a polgári osztályok is mily kevésbé vannak tisztában a polgári közgazdaság legmélyebb alapelveivel és mily sok hiányzik nekik az elveknek abból a szilárdságából, amelyen esetleg egyéni előnyök kedvéért sem szabad soha bármit is megmozdítani engednünk. A lakásviszonyok szabad áralakulására való visszatérés az egész társadalomnak, de különösen a munkásosztálynak, amelynek lakásokra van szüksége, kétségbevonhatatlanul rendkívül előnyére vált. Ebben újabb bizonyítékunk van arra, hogy miképp lehet valódi hasznot előidézni anélkül, hogy szocialisták lennénk, sőt épen az által, hogy olyan politikát követünk, amely a legélesebb ellentétben áll a szocialista kinyilatkoztatásokkal és a tömegeknek arra vonatkozó primitív felfogásával, hogy a gazdasági jólét mit kíván. Ezek után a tapasztalatok után a szocialistáknak maguknak is be kellene látniok, hogy nem emelhetnek többé igényt arra a különleges jogra, amit az összesség érdekeinek és munkások javának képviselője jelent.

Amikor a szocializmus, mint munkásmozgalom lép fel, mindig egybe van kötve azzal a tendenciával, hogy minden hatalmi eszközt könyörtelenül kihasználjon a munkafeltételek megjavítása és természetesen a munkabérek emelése érdekében. Ez a tendencia, mely a való életben elválaszthatatlanul össze van nőve a szocializmussal, nagy fokban kielezi azt az ellentétes álláspontot, amelyet a szocializmus a gazdasági haladással szemben elfoglal. A munkafeltételeknek az esetleges hatalmi helyzetben alapuló önkényes kialakítása teljesen elpusztítóan kell, hogy hasson az egész közgazdaságra. Hogyha ez minden ellenállás nélkül érvényesülhetne, az eredmény hamarosan az lenne, hogy az egész gazdasági gépezet minden társadalmi osztály mérhetetlen kárára rendtelenné váljék.

Ez az eredmény egyáltalán nem jelenti a szakszervezetek elítélését. Ellenkezőleg a szakszervezeteket a munkafeltételek racionális kialakulása tekintetében igen hatékony tényezőnek kell tekinteni. Megbízható piacra és gazdasági áralakulásra a munkaerő és a többi javak tekintetében is csak úgy lehet szert tenni, ha minden megfelelő

érdek gondosan figyelembe vétetik. Való igaz, hogy a munkabérek nagy általánosságban a piaci helyzet határozza meg. A szakszervezetek feladata már most éppen az, hogy a piaci helyzetet állandóan használják ki a munkások javára. Azonban afelől nagyon különbözők a nézetek, hogy mit enged meg a piaci helyzet. Ezért tehát a feleknek mindkét oldalon állandóan fel kell készülvén lenniök a saját érdekük megvédésére. A munkapiac örök békéje a szociális utopiák természetlen fantazmagóriái közé tartozik. Ami nem akadályozza annak, hogy a tényleges küzdelmek a minimumra legyenek korlátozhatók a piaci gazdasági lehetőségnek nagyobb megismerése folytán és annak a szükségnek belátása következtében, hogy az igényeket ezekhez kell szabni.

Ha a szakszervezetek a munkapiacra való érvényesülésüknél természetesen erejükre támaszkodnak, akkor a gazdaságilag helyes béralakulást segítik elő. Ha ellenben helyzetüket arra használják fel, hogy idegen hatalmi eszközök is igénybe vesznek, akkor ennek eredménye helytelen béralakulás és a munkaerőknek olyan helytelen elosztódása, amelynek következménye szükségképpen a munkaerő nem gazdaságos és tökéletlen felhasználása és az egész társadalmi termelési folyamatnak csökkenő hatékonysága lesz.

Ilyen idegen hatalmi eszköz elsősorban a szakszervezet monopolisztikus elzárkózása, amely által elveszti demokratikus jellegét és egy körülhatárolt csoportnak magángazdasági érdeke védelmére való egyszerű szövetkezéssé válik a kívül állók hátrányára. Hogy a zárt szakszervezetek monopolisztikus hatalmi politikája a közgazdaság hátrányára milyen messzemenő hatásokat idézhet elő, az a megelőző cikkekből kitűnik és különösen az egész világ gazdaság szempontjából közelebbről ki van fejtve abban a memorandumban, amelyet a népszövetségnek Genfben 1927-ben tartott világ gazdasági konferenciája elé terjesztettem.

A szakszervezetek bérköveteléseinek természetes határát a szóbanforgó hivatásokban a munkaszolgáltatás csökkenő kereslete szabja meg, amely a magas bérkövetelések következménye lehet. Ez az ellenállás elsősorban természetesen a munkaadók részéről jelentkezik, végül eredményben azonban a fogyasztók tömegénél, akik a munka termékeinek vevői. Ha a szakszervezet kénytelen maga vállalni a felelősséget azokért, akik a magas követelés következtében munkanélkül maradnak, akkor láthatja, hogy meddig mehet el és akkor pontosan addig a határig is megy el, amelyet a gazdasági helyzet megenged. Éppen ezáltal működik közre a helyes béralakulás létrejöttében. Ha azonban más valaki veszi át ezt a felelősséget, akkor ennek a féknek a hatálya megszűnik és egyáltalán nincs többé ellenőrzés a gazdaságilag tartóhatatlan igényekkel szemben. Ennek folytán a szakszervezetek szempontjából a munkanélküli segély könnyen válik oly idegen hatalmi eszközzé, mely politikájuk félrecsavarodását idézi elő. A svéd szakszervezetek, szociálista befolyás következtében nagy eréllyel küzdöttek az állami munkanélküli segélyezés oly megszervezéseért, amely a szakszervezetek hatalmának a vázolt módon való természetellenes növekedését hozta volna magával. Hová vezetett volna ez a rendszer, hogyha ellenállással nem találkozik? Nyilván oda, hogy az egyes szakszerveze-

tek bérköveteléseiket a piaci helyzettől függetlenül hajtották volna a magasba, mert hiszen a munkanélküliek ellátását az államra háríthaták volna. Nyilvánvaló, hogy ilyen viszonyok között a munkanélküliek száma rendkívüli mértékben emelkedett volna. A nemzet ennek az elvnek alkalmazása folytán két részre oszlott volna, amelyiknek egyike magas bérekért dolgoznék, míg a másik munkanélküli lett volna és az állam költségére, vagyis a dolgozók költségére élne. Mert más lehetősége annak, hogy a munkanélküliek eltartassanak, mint a nemzet termelő munkájának költségére, nyilvánvalóan nincs. Az így megcsökkent munkateljesítménnyel rendelkező társadalom azonban egész bizonyosan arra van ítélve, hogy szegénységbe süllyedjen, oly szegénységbe, amelynek idővel mindnyájan szenvedő alanyaivá válunk. A munkanélküliekre nézve azonban, akik hiszen szintén ahhoz a munkásosztályhoz tartoznak, amelynek javát a szociálisták szolgálni volnának hivatva, ezek a kihatások igen nagy mértékben károsak lennének. A szociálisták tehát ezen a téren is igen rosszul szolgálják az általános társadalmi érdeket és a munkásosztály érdekeit még rosszabbul. Azok, akik a munkáspolitikát ilyen alakulása ellen a legerélyesebben küzdenek, nyilvánvalóan igen világos szemmel látják, hogy a felelősségteljes szociálpolitika mit követel. Ezek a gazdasági haladásért küzdöttek, míg ellenben a szociálisták politikája a társadalom gazdasági összeomlására vezető irányba fordult.

A szociálistáknak folytonos törekvése, hogy a munkástömeget a fennálló társadalmi rend elleni harcra és jobb gazdasági feltételek elérésére szolgáló hatalmi eszközök egyoldalú felhasználására indítsák, oda vezetett, hogy ez a munkásosztály egész gazdasági helyzetének megjavítására irányuló messzemenő lehetőségek kihasználását rendkívül meggondolandó módon hátráltassa. A népnek gazdaságilag helyes nevelése elhanyagoltott, ellenben minden érdeket az iskolarendszerben való rendkívül természetlen egyenlőség megvalósítására áldoztak fel. Éppen így nem részesültek semmiféle támogatásban a szociálisták részéről a munka tudományos racionalizálására irányuló modern törekvések. A szociálizmus ellenkezően e tekintetben inkább gátlólag állott annak a fejlődésnek az útjában, amelynek be kell következnie és amely kétségtelenül fontos tényezőnek fog bizonyulni a gazdasági haladás nagy munkájában. Valóban sajátságos a megfigyelés, miképpen terelte el a szociálizmus a munka érdeklődését saját háztartásának megjavításáról. Hiszen nem lehet kétségbe vonni, hogy a legnagyobb gazdasági haladást, amelyet ezidő szerint a svéd munkásosztály elérhet, a fogyasztás okszerű berendezésénél kell keresnie. Már magával az élelmiszerek helyesebb kiválasztásával sokkal többet nyerhetne a svéd munkás, mint amennyit évek során sztrájkokkal elérhet. Alig lehet valami groteszkebb dolgot elképzelni az ezidei norrandi sztrájknál, hogyha a háttérben látjuk azokat a borzasztó helyzeteket, amelyek a norrandi lakosság táplálkozási módjában jelentkeznek. A sztrájkban feláldozott milliókkal végtelenül sokat lehetett volna elérni a háziasszonyok jobb felvilágosításának és a munkásosztály táplálkozásának okszerű megváltoztatásában.

Az ilyen túlnyomóan gyakorlati érdekű kérdéseket azonban a szo-

ciálista tanok a háttérbe szorítják és ezek a tanok ily módon is ellentétbe jutnak a gazdasági haladás programjával.

Nyilvánvaló tehát, hogy a gazdasági haladásért való küzdelem sok tekintetben a szocializmus ellen folytatandó. Ez a küzdelem az egyetemesség javáért és nem utolsó fokban a munkásosztály sajátos érdekeiért is folyik. Tehát teljesen téves evvel kapcsolatban osztályharcról beszélni. A valóságban ez az alapvetően eltérő felfogások közötti harc a fölött, hogy mi szolgálja az összesség gazdasági javát. Senki sem tagadja, hogy sokan vannak a szocialisták között, akik a munkás lakosság érdekeit melegen felkarolják és életfeladatukat becsületesen abban találják, hogy tegyenek valamit a munkások sok tekintetben rossz létfeltételeinek emeléseért. Eppen úgy nem lehet tagadni, hogy viszont vannak gondolatszegény emberek, akiknek nincs a szívük a helyén és akik ösztönszerűen szembehelyezkednek minden követelés-sel, amely a munkások részéről jelentkezik. Azonban a táradalom-gazdasági elhatározásoknak nem szabad érzelmi momentumoktól függni, legyenek azok bárminő eredetűek, hanem azokat a hatékony gazdasági haladás előfeltételeinek igazi belátásától kell függővé tenni. Ezt a belátást csak a valóság állandó megfigyelése és az abból levont tanulságok útján lehet megszerezni. Ennek azonban a legnagyobb mértékben akadálya az előre meghatározott elméleti állásfoglalás és ama primitív gazdasági képzetekhez való kötöttség, amelyek a szocializmust jellemzik.

Arról van szó, hogy választanunk kell a szocializmus és a haladás között fennálló éles ellentét között. Tisztába kell jönnünk azzal, hogy valóban szövetkezzünk-e a szocializmussal a magántulajdonon és a magánvállalkozáson alapuló társadalmi rend elleni harcában és abban a törekvésben, hogy a munkafeltételeket mindenféle hatalmi eszközzel önkényesen állapítsa meg. Ha ezt nem akarjuk, hanem e helyett a gazdasági haladásért akarunk küzdeni és tudatában vagyunk annak, hogy ezen az úton a legjobban mozdítjuk elő az egész nép jólétét, akkor határozottan szembe kell helyezkednünk a szocializmussal is és rá kell magunkat határoznunk, hogy leromboljuk egész elavult gondolatépítményét. Sok jólelkű ember hajlamos arra, hogy az ilyen éles szembehelyezkedést elkerülje és oly közvetítő álláspontot foglaljon el, amely sehol sem talál tulságos ellenállásra. Ily módon keletkeznek ezek a különféle se hideg se meleg álláspontok valahol a középben a szocializmus és a racionális közgazdaság közt. Az ilyen álláspont elfoglalói természetesen azt hiszik, hogy korunk küzdelmeiben fontos közvetítő szerepet játszanak. Tényleg azonban csak ahhoz járulnak hozzá, hogy a fogalmak összekeveredjenek és fontos vitapontok megvilágítása elmaradjon. A fölöttük való ítélet ennek fog megfelelni. Ezek teljesen kívül maradnak az igazi haladáson, amelyre végeredményben mégis csak az által kerül sor, hogy a munkásosztály és szószólói lassanként mind több gazdasági megértéshez jutnak el.

Mi sem lehet kívánatosabb, mint az a kísérlet, hogy minden társadalmi osztályt egyesítsünk és arra bírjuk rá, hogy felismerjék a nagy közösséget, amely őket egybeköti. Ehhez kell eljutnunk. De nem szabad azt képzelnünk, hogy ehhez a célhoz zavaró kompromisszumok

hamis útján közelebb juthatunk. Ki kell harcolni a harcot a közös jó előmozdítására szolgáló helyes módokról való különböző felfogások között, amíg az összes hamis képzetek kipusztulnak és teljes megértés következik be. A nagy szocialis összetartás gondolata akkor fog igazi értékehez jutni, ha az a határozott akarat fogja vezetni, hogy keresi az igazságot és lemond minden előzetesen elfoglalt oly nézetről, amely a gazdasági haladás ellen van.

Az idő, amelyben élünk különös érveket szolgáltat amellet, hogy határozottan a haladás útját válasszuk. Ezelőtt sohasem következtek be a termelés technikai és szervezeti fejlődésében oly rendkívül gyors tempóban a változások, mint jelenleg. Ebbe a tempóba bele kell illeszkedni, egész figyelmünket és minden érdeklődésünket osztatlanul arra kell irányítani, hogy magunkévá tegyük lehetőleg az összes elérhető nagy előnyöket. Svédországra nézve ez különösen nagy jelentőséggel bír. A svéd munkásosztályra nézve ezen az úton bizonyára végtelenül sokkal többet lehet elérni, minit bármilyen szocialista színezetű hatalmi küzdelmekkel, vagy azáltal, hogy pillantásunkat makacsul a szocialista dogmatika elszáradt tantételeire irányítjuk. A svéd nép számára leirhatatlanul jótékony hatással lenne, ha egy ideig oly légkörben élne, amilyen az Amerikai Egyesült Államok területén uralkodik, ahol optimista hit uralkodik a haladás határtalan lehetőségeivel szemben és ahol senkisé megengedi, hogy a jelentkező nehézségek elnyomják, vagy a mindennapi érdekellentétek elkeserítsék. Egetően szükséges, hogy egyszer már ne kössék le ellentéteink minden érdeklődésünket és ehelyett teljesen és tökéletesen összefogjunk egy napsugarasabb jövő munkájában.

15. A pénzérték állandósítása mint világszociális probléma.

Bochumban 1927. december 9-én tartott előadás.

A pénzvviszonyokban a világháború alatt és a háborút követő első években bekövetkezett nagy átalakulások után a világ minden országának közös problémájává vált a stabil pénzvviszonyokhoz való visszatérés. Valamennyi ország alapvető gazdasági érdeke volt egy lehetőleg változatlan belső vásárlóképesseggel bíró pénz és minden országnak ugyanilyen igen fontos közös érdeke volt a nemzetközi váltoárfolyamok állandósága.

A pénzvviszonyok szilárdságának helyreállítása azonban minden országban kapcsolatos volt annak a rendkívül magas árszínvonalnak lebontásával, amely az inflációs időszaknak volt következménye. Hogy az áraknak ez a leszállítása mily mértékű legyen, erre a kérdésre nézve elejétől fogva a legnagyobb bizonytalanság uralkodott. Hiszen az árak árának leszállítása egyenlő volt a pénzértéknek, vagyis a pénz vásárlóerejének az emelésével és evvel a vásárlóerővel kapcsolatban a különböző érdekek élesen szemben állottak egymással. A háború előtti követelések birtokosai a pénzvviszonyok újrendezésének természetes célját a pénz régi vásárlóerejének helyreállításában látták. Az adósok viszont, akik az erősen értékét veszített pénzben csinált tartozásokkal

voltak megterhelve, szerettek arra az álláspontra helyezkedni, hogy a pénzürték minden növelése helytelen. E két szélsőség között minden más elképzelhető felfogással lehetett találkozni. Nyilván lehetetlen volt tehát az új pénzürtéket bármilyen igazságossági szempont alapján kiválasztani. Az irányt a közgazdaságnak lehető leggyorsabb felvirágzásához fűződő közös érdeknek kellett megadnia. Ez az érdek feltétlenül a pénzürték minél gyorsabb stabilizációját és egyúttal oly stabilizációt követelt, mellyel a termelő tevékenység új felvirágzásával kapcsolatban minden veszélyes zavar elkerülhető volt. Ez a döntő érdek tehát útját vágta minden messzemenő deflációnak és csupán a legutolsó és legerősebb áremelkedéstől való visszatérést engedte meg. Az állandósítás színvonalának megválasztásánál nemcsak a nagykereskedelmi árait kellett figyelembe venni, hanem a kiskereskedelmi árat, a megélhetés költségeit és a munkabérekét is. A feladat az volt, hogy az árak eme különböző fajtái gazdaságilag megfelelő egyensúlyba hozassanak. De az is, hogy a pénz belföldi és külföldi értéke között egy bizonyos egyensúly, más szavakkal a valuta belső vásárlóképeségének és e valuta külföldön jegyzett váltó-árfolyamának összhangja hozassék létre. Csak oly pénzürték vezethetett a gazdasági élet gyors állandósításához, amely mindezekre a szempontokra teljes mértékben tekintettel volt.

A probléma azonban, mely ily módon a legkülönbözőbb országokban felmerült, oly új volt, hogy a különböző országok valuta politikájában elkerülhetetlenül többé-kevésbé durva hibák következtek be. A leggyakoribb ezek közül az volt, hogy túl magas pénzürtékre törekedtek. Általában abban a reményben ringatóztak, hogy a pénzürték felhajtása nem jár nagy nehézségekkel, hogyha az hosszabb időszakra eloszolván az árcsökkenés csak igen lassan és gyakorlatilag észrevétlenül érvényesülne. Ez az utópia hamar kemény tanulságokkal szolgált. Mihelyt a valuta bizonyos magasabb értéke célul ki volt tűzve, a spekuláció rögtön magához ragadta a valuta további fejlődését, és az ország illetékes tényezői gyakran minden uralmat elvesztettek a deflációs folyamat felett. Dánia és Norvégia talán a legjobb példái ama országoknak, amelyek a lassú deflációt megkísérelték, amelyek valutája azonban a nemzetközi spekuláció játékszerévé lett, heves és közgazdaságilag veszélyes deflációs válság előidézésével. Más országok az ellenkező hibát követték el, midőn a kelletténél valamivel alacsonyabbra szabott pénzürtékek hajtották végre a stabilizációt, hogy a sikerben egészen biztosak legyenek. Ez azután előidézte annak szükségét, hogy a pénznek tényleg érvényben levő belső erejét még tovább csökkenték s így az országnak egy újabb kis infláción és a vele kapcsolatos egészségtelen spekulációs időszakon kellett átesnie. Ilyen alakulás példája az osztrák stabilizálás és kérdéses, Belgiumban is nem körülbelül ugyanezt a hibát követték-e el.

Azt vélhetnők, hogy immár elég sok tapasztalat gyűlt össze ahhoz, hogy a stabilizációs kérdést sehol sem kellene már többé a jövő sötét problémájának tekinteni. Mégis vannak még országok, melyek e kérdésben nem jutottak el a végleges elhatározáshoz és amelyekben a valuta jövő sorsa még mindig ki van szolgáltatva politikai herce-hurcá-

nak és hiú reménykedéseknek, amelyek valamilyen, az ország „presztizse” által megkövetelt nagyobb pénzürték helyreállítására irányulnak. Franciaországra, de még nagyobb mértékben Olaszországra nézve nagy veszedelem ez a határozatlanság és nyilvánvaló akadály a különben kétségtelenül lehetséges gazdasági felvirágzásnak. Ez nemcsak az említett országok szempontjából aggályos, hanem a világgazdaságnak is súlyos sérelme.*)

A valuták stabilizása mindenütt kapcsolatos volt az aranyvalutára való áttéréssel. Ez egyáltalában nem volt magától értetődő. A papírsvaluták stabilizációja úgy is lehetséges, ha a fizetőeszközzel való ellátást úgy szabályozzák, hogy az általános árszínvonal állandó marad. Ennek a lehetőségét ugyan erősen kétségbevonták, de nem lehetett többé tagadni, miután mindenkor az épen ily módon szabályozott papírsvaluta az első lépés a valutának meghatározott aranyarthritis mellett való végleges megrögzítéséhez. A racionálisan szabályozott papírsvaluta jó néhány országban talált pártfogóra, főleg tudományos körökben. A legnagyobb befolyásra ez az irány Angliában tett szert és épen ebben az országban, az arany standard bölcsőjében tört ki a leghevesebb vita a régi aranyvaluta védelmezői és egy önálló brit papírsvaluta pártfogói között. Ez utóbbi párt élére nem kisebb ember állott, mint Keynes, aki természetesen igen nagy ügyességgel kelt álláspontjának védelmére. Elméleti szempontból nem tagadható az észszerűen kezelt papírsvaluta felsőbbbsége, mert mindjárt látni fogjuk, hogy az aranyvaluta épen nem biztosítja azt az állandóságot, amelyet egy jól irányított papírsvalutával elérhetünk. Az elméleti szemponttól ebben az esetben semmi esetre sem volt helytelen, de oly nehézségeknek figyelmen kívül hagyásával járt, melyek épen abban az időben döntő jelentőségűek voltak. Abban a szörnyű zűrzavarban, melyben a világ pénzürtékviszonyai épen akkor voltak, sürgősen szükség volt valami olyan megoldásra, mely a pénzürtékviszonyok azonnali megszilárdítását lehetővé tette. Nem lehetett időt veszteni. Amde kétségtelenül sok időbe került volna, ha a legkülönbözőbb országokban az észszerűen kezelt papírsvaluta új eszméjének igyekeznek megnyerni a közvéleményt. Ily propaganda számára ez az időpont rosszabb már nem is lehetett volna. A világ mélyeséges bizalmatlansággal volt eltelve a papírsvalutával szemben, mellyel oly mérhetetlenül rossz tapasztalatokat szerzett és a nagyközönség mindenütt az aranyhoz való visszatérésben látta az egyetlen menekülési lehetőséget.

Ez okból álltam az aranyvaluta mellé és harcoltam főleg Angliában a Keynes-féle törekvések ellen. Az aranyvaluta győzött. Az ellenfél által megjelölt súlyos következmények azonban kétségtelenül nem maradtak el, habár enyhébb formában is jelentkeztek, mint sokan előre képelték.

De ha most a fejlődést teljességében áttekintjük, nem vonható kétségbe, hogy akkor az aranyvalutára való visszatérés volt a leghatásosabb megoldás és hogy valóban fel nem becsülhetően áldásos volt.

*) Azóta úgy Franciaország, mint Olaszország megoldották a problémát és különösen Franciaországban, hosszas és kínos rágódás után a megoldás eléggé szerencsésen sikerült. (Fodító.)

Másrészt azonban tisztában kell lenni azzal, hogy az arany értéke magában véve nem állandó. Különböző sem oly dolog az érték, mely a javak magában rejlő tulajdonsága, hanem csak csereviszonylat. Az arany értéke nem egyéb, mint az arany vásárló ereje minden más áruval való viszonylatban. Ez a vásárló erő pedig az idők folyamán egyáltalában nem maradt mindig ugyanaz. Változásai általános árindex-
adatokkal mérhetők és így megállapítható, hogy az arany értéke az újabb időkben is igen jelentékeny változásoknak volt kitéve.

Hogy e változásoknak okait közelebbről megismerjük, elsősorban szemelőtt kell tartani, hogy az arany értéke úgy a fém keresletétől, mint annak kínálatától is függ. Tegyük fel, hogy a kereslet egyenletesen fejlődik oly átlagtempóban, mely a világgazdaság általános fejlődési tempójának megfelel, akkor az arany értéke csak a tényleges ellátásnak egy bizonyos „normális ellátástól” való eltérésétől függhet, ami lépést tart a kereslettel. Csakhogy a világ régtől fogva nagy arany készletet gyűjtött egybe, melyet ma is szüntelenül használ. Ez a folyton növekvőben lévő készlet jelenti tehát a világnak arannyal való ellátását, ennél fogva ennek kell az itt feltételezett egyenletesen emelkedő keresletnek megfelelő mértékben emelkednie, hogy az arany értéke változatlanul maradjon.

Egyenletes gazdasági fejlődés mellett a cél elérése végett szükséges, hogy az egész aranykészlet évente meghatározott százalékkal növekedjen. Az évi szaporulat abszolút mennyiségének azután ugyancsak avval a százalékkal kell növekednie. Így ahhoz a következtetéshez jutunk, hogy a pénzrendszer szilárdsága a jelzett feltételek mellett oly évi aranytermelést kíván meg, amely mindig az egész gazdasági fejlődésre nézve jellemző százalék arányában emelkedik. Ha egy időn át bővebb az aranytermelés, akkor az általános árszínvonal megfelelő súlyedéséhez kell vezetnie. Ez az állapot azonban hovatovább teljesen elviselhetetlenné válik és állandó gazdasági fejlődés mellett ily körülmények között előbb-utóbb lehetetlen lesz az aranyvalutának megmaradni.

Ez a következmény oly nagy fontosságú, hogy az összefüggéseket számszerűleg is közelebbről meg kell világítani. E célból az aranykészletnek az 1850 és 1910 évek közötti alakulását elemeztem. Ez az időkülönös képen alkalmas az aranyellátás ingadozásainak és az ingadozások hatásainak tanulmányozására. Ugyanis az általános árszínvonal az aranyvalután alapuló angol indexszámok szerint ennek a korszaknak elején és végén ugyanaz volt. A világ arany ellátása tehát e korban egészben véve elegendő volt ahhoz, hogy az arany értéke változatlan maradjon. Ha tehát ez az aranyellátás ez alatt az időszak alatt egyenletesen alakult volna, akkor legalább az aranytermelés részéről nem lett volna semmiféle ok az általános árszínvonal megváltoztatására. A valóságban azonban az aranyellátás nem volt egyenletes fejlődésű. A korszak első felében bővebb volt, a második felében pedig szűkebb a normálisnál, vagyis annál, amilyennek az aranyellátás egyenletes fejlődése esetében kellett volna lennie. Ennek megfelelően a korszak első felében az általános árszínvonal a normál magassága fölé emelkedett, a második felében e ellenben ez alá súlyedt. Az általános

árszínvonalnak nagy, korszakos változásai ebben a korszakban legfőképpen a tényleges aranyellátásnak a normálistól való eltéréseivel magyarázhatók.

Melyik lett volna azonban az aranyellátásnak az a normális emelkedése, amely az árszínvonalat változatlanul hagyta volna? Az egész világ aranykészletét 1850-ben mintegy 10 milliárd aranymárkára lehetett becsülni, 1910-ig azonban 52 milliárd aranymárkára szaporodott fel. Ez 2.8%-os évi átlagos növekedésnek felel meg. Ez a szaporulat tekinthető tehát normálisnak a szóbanforgó korszak szempontjából. Miután az évi elhasználódás két ezrelékre tehető, ez a szaporulat a mindenkori teljes aranykészlet 3%-ának megfelelő évi aranytermelést kíván meg. Ha az aranytermelés az egész időn keresztül 3%-át tette volna a mindenkori aranykészletnek, akkor a kínálat oldaláról nem lett volna ok az általános árszínvonal megváltoztatására. Mindig ugyanaz maradt volna, amilyen 1850-ben és 1910-ben tényleg volt is.

A mindenkori aranykészletnek itt meghatározott 2.8%-os emelkedési aránya igen jól megfelel ebben a korszakban az általános gazdasági fejlődés gyorsaságának. A nyugoteurópai államok más statisztikai adatai erre az időszakra vonatkozóan évi 3%-os jellegzetes fejlődést tüntetnek fel.

Ha tehát a jövőben is körülbelül 3%-os általános gazdasági fejlődésre számíthatnánk, akkor egyenletesen emelkedő aranykereslet mellett is mindig az aranykészlet 3%-ának megfelelő évi aranytermelésre lenne szükség, hogy az általános árszínvonalat változatlanul tudjuk tartani. Számításaim szerint a világ egész arany mennyisége 1925. év végén mintegy 75.5 milliárd aranymárkát tett, tehát máris majdnem másfélszerese volt az 1910-iki készletnek. Tehát most már a szükséges aranytermelésnek is másfélszer annyinak kellene lennie, mint akkor volt. Míg 1910-ben elég lett volna évi 1.506 millió aranymárkányi aranytermelés, 1925-ben már 2.219 millió aranymárkányi évi termelésre lett volna szükség, és ami igen lényeges, a szükséges mennyiségnek évente 3%-kal emelkednie kell. Azonban az évi termelés 1925-ben csak 1655 millió aranymárkányi volt és így igen jelentékenyen elmaradt a normális, szükséges mennyiség mögött. Az utóbbi év alatt több mint félmilliárd aranymárka hiányzott a normális évi aranytermelésből. Amennyire megítélhető, nincs kilátás arra, hogy ezt a nagy hiányt ki lehetne egyenlíteni. Ha az aranytermelés változatlan, a világ elkerülhetetlenül az aranytermelés növekedő deficitjének tényével kerül szembe.

Még rosszabbul alakulna a helyzet, ha az évi aranytermelésben csökkenés állana be. Pedig éppen ettől kell tartanunk. Ama hírek szerint, melyek Délafrikából jönnek és amelyek a legnagyobb tekintélyektől származnak, avval kell számolni, hogy a Witwatersrand, mint elsőrendű aranyforrás, már 15 év múlva eljátszotta szerepét. Egy aranybánya átlagos időtartama 20 év és miután már régebbi idő óta nem történtek új feltárások, az aranytermelés lassanként nyilván apad. Természetesen nem tudhatjuk, nem-e találnak új aranyelő helyeket. Gazdasági számításainknál azonban csak az adott pillanatban ismert körülményekkel kell számolnunk. Amennyire ezidő szerint láthat-

juk, egyáltalában nincs kilátás arra, hogy a Witwatersrandéhoz hasonló jelentőségű aranylelőhelyeket fedezzenek fel. Pedig ha ez nem következik be a világ évi aranytermelésének abszolút mennyiségében elkerülhetetlen az erős hanyatlás és aranyellátásunk erősen emelkedő deficitje előtt állunk.

Ennek az egész következtetésnek természetesen az a feltétele, hogy a világgazdaság a jövőben is avval a gyorsasággal fejlődik, amely megfelel annak, amiről fentebb azt tanulhattuk, hogy az tekinthető normálisnak. A háború és az azt követő idők szomorú tapasztalatai után sokan kétségbevonták a jövőre nézve ezt a lehetőséget. De éppen a nagy pusztítás tette szükségessé a gyorsabb fejlődést és már most is oly időszakban találjuk magunkat, amely alatt a gazdasági fejlődés gyorsasága az országok egész sorában igen erős. Ez vonatkozik elsősorban főleg a nem európai országokra. Legutóbb azonban Németország is belépett a gyorsfejlődésű országok sorába. A technikai és organizációs fejlődés éppen az utolsó években erősebb mint valaha is ily rövid idő alatt volt. Ha békés viszonyokra számíthatunk, egyáltalán nem tekinthető tulhajtott optimizmusnak, ha a jövő generáció számára ismét egy mintegy 3%-os évi fejlődési sebességre számíthatunk.

A jövőben tehát, miként látjuk, növekvő aranyszükséglettel kell számolnunk. Ez az aranyszükséglet a termelési adatokban már néhány éve nagyon világosan jelentkezik. És mégsem mondhatjuk, mintha a világ pillanatnyilag aranyszükségben szenvedne. A központi bankok aranykészletei többnyire igen bőségesek, az Egyesült Államokban pedig egyenest aranybőség uralkodik. Mi ennek az oka? A háború következtében Európából nagy mennyiségű aranyat exportáltak és főleg azt, amely azelőtt forgalomban volt, ezt pedig nagyobb részben az Egyesült Államokba vitték. Ez az aranykivitel az éremformájú aranykereslet hirtelen csökkenését jelentette. Az Egyesült Államokban egyelőre az aranyat voltaképpen nem is használták. Egyszerűen elraktározták a Federal Reserve System pincéiben, vagy aranyelismervények formájában került forgalomba. Amerikában egészen helyesen véletlennek tekintették ezt az aranybőséget és úgy vélték az a leghelyesebb, ha az aranyat felhalmozzák akkorra, amikor majd Európa azt vissza fogja követelni.

Eleinte azonban ez a véletlen aranybőség jelentékenyen leszállította az arany értékét. 1920 tavaszán az amerikai árszínvonal szerint ez az érték a háború előttinek mintegy 40%-ára esett le. Az ezt követő amerikai defláció a dollárt és vele az aranyat is a háború előtti értékének 2/3-nyi szintjére vitte fel. 1921. óta ebben a magasságban stabilizálódott az arany értéke. Ez azt jelenti, hogy az általános árszínvonal közepes magasságát véve (az 1910. évi 100-hoz viszonyítva) mintegy 150 körül ingadozott, meglehetősen csekély eltérésekkel.

Ez az első eset, amidőn az aranyérmék keresletében beállott változások az arany értékében mélyreható eltolódásokat okoztak. A tapasztalat két szempontból is tanulságos. Először is bebizonyította, hogy az aranyérmék keresletében magába véve egyáltalán nem nyújt biztosítékot a pénz vásárlóerejének szilárdságára. Másodszor megmutatta, hogy az aranyérmék keresletében bekövetkezett változás igen nagy

befolyással lehet az arany értékére. Az érme-kereslet azonban tisztán csak az államok törvényhozásától és a jegybankok vezetőségétől függ. Tehát tudatosan irányítható, mihelyt a különböző államok e célból egymással megegyeznek. Ime tehát az eszköz, mellyel a növekvő aranyhiánnyal szembe lehet szállani. Az arannyal való ellátás növekvő szorultsága mellett az aranyértéket csak akkor tarthatjuk meg mai színvonalán és az általános árszínvonal nagyobb átalakulását csak akkor akadályozhatjuk meg, ha a világ aranyérme keresletét elégséges módon korlátozzuk.

Ez a megállapítás tényleg mutatja a jövő racionális aranypolitikájának az útját. Az 1922. évi genuai nemzetközi pénzügyi értekezlet erre az útra mutatott rá, midőn a jegybankok együttműködését ajánlotta az aranyigénylések megszorítása céljából, főleg az aranykészletnek néhány pénzügyi központba való összpontosítása útján. Akkor én olyan határozat kimondatására is törekedtem, mely a vert aranyérmék forgalombahozatalának újrafelvétele ellen nyilatkozott volna. De e javaslatra nézve akkor nem sikerült megegyezni, tehát nem vették fel az értekezlet határozatai közé. A későbbi tapasztalat azonban megmutatta, hogy az aranykereslet korlátozásának racionális politikájában ez is szükséges alkatrész. Az aranyforgalom nélküli új angol arany pénzrendszer a legtüzetesebb igazolása ennek a nézetnek és egyúttal a legnagyobb eredmény, melyet az arannyal való takarékoskodás politikája terén eddig elértek. Ennek az eredménynek a jelentősége csak akkor tűnik ki a maga valójában, ha meggondoljuk, hogy Anglia példája mily nagy befolyást gyakorolt mindig a többi országok pénzügyi politikájára.

Az új német pénzrendszer is aranyrendszer, aranyforgalom nélkül. Ugyanez a helyzet Svédországban és Franciaországban. Az európai államok között tulajdonképpen csak Svájcban és Hollandiában van forgalomban aranyérmék, de az a mennyiség, amit ez a forgalom igényel, magától értetődően meglehetősen jelentéktelen. Valójában jelentékeny vert aranyérmeforgalmat, illetve aranyelismervény forgalmat csak az Egyesült Államokban találunk. De ez a cirkuláció is nyilván csak egy segítség, mellyel az esetleges aranybőséget igyekeznek enyhíteni. Ha valóságos aranyszükség fog jelentkezni, aligha okoz majd nehézséget ezeknek az aranyigazolványoknak és a forgalomban lévő aranyérmék túlnyomó részének is a bevonása.

Nyilvánvalóan igen fontos, hogy a világ erről a tényleges aranyforgalomról véglegesen lemondjon. Mindaddig, amíg az a hit uralkodik, hogy az aranyérmék keresletének az aranyérmék forgalmával kapcsolatos rendszere a legtökéletesebb, tehát végcélként elérendő formája, addig mindig fenyeget az a veszély, hogy egyik vagy másik ország forgalmi célokra igényel aranyat, ami a világ aranyhiányának felesleges kiélesedését idézi elő. Ezért fontos, hogy a közvéleményt az aranyérmék keresletének helyesebb felfogására neveljük. Az aranyérmék keresletében, miként már kifejtettem, nem más, mint oly papírpénzrendszer, mely akként van szabályozva, hogy a pénzegység az aranyhoz viszonyítva mindig bizonyos meghatározott paritáson van. Az új angol aranyérmék keresletében bekövetkezett változás igen nagy

nek legtisztább kifejezője és az aranypénzrendszer történelmi alakulásának e végső eredménye szerint az aranyforgalom csak a kezdetlegesebb pénzrendszerek csökkenvényének tekinthető.

Az arannyal való takarékoság politikáját, melynek alapelveit itt kifejtettem, állandóan olyan veszedelem fenyegeti, melyre az európai-amerikai valutapolitikának igen kis befolyása van. Ez India aranykereslete. India az aranypiacon évezredek óta elsőrendű szerepet játszik és mesébe illők azok az arany mennyiségek, melyek a világtörténelem kezdete óta Indiába özönlöttek. Még napjainkban is India veszi át az arany évi világtermelésének igen jelentékeny részét. Természetesen kívánatos lenne ennek az aranykeresletnek korlátozása, esetleg az európai mintájú bankszervezetnek Indiában való elterjesztésével s a hindu lakosság bizonyos gazdasági és vallási szokásainak megváltoztatásával stb. Azonban minden ilyen kísérlet az indiai konzervativizmusnak makacs, sőt majdnem leküzdhetetlen ellenállásába ütközik. Annál fontosabb, hogy az indiai aranykereslet minden felesleges emelkedését megakadályozzuk: Ennek az emelkedésnek a veszedelme az utóbbi évek folyamán tényleg fenyegető volt. Indiában a háború és a háború után bekövetkezett első évek monetáris átalakulásai után át akartak térni az arany pénzrendszerre. Ennél abból a helytelen felfogásból indultak ki, hogy az indiai valuta ingadozásai kizárólag onnan eredtek, hogy ez a valuta nem volt az aranyhoz kötve és nem vették figyelembe azokat a nagy értékváltozásokat, amelyeknek maga az arany is áldozata volt. Azt képzelték, hogy jóformán az egész ország vesztit tekintélyéből, hogyha a világ vezető országaihoz hasonlóan valódi aranyvalutája nincs, valódi aranyvalutának pedig csak a régi, tényleges aranycirkulációs aranypénzrendszert tekintették. Tehát meglehetősen általánosan követelték egy ilyen nemű indiai aranyvaluta bevezetését és ezt a követelést nemzeti presztiziskérdéssé tették.

Egy ilyen indiai aranyvaluta megvalósítása a világ aranypiacát egészen rendkívüli mértékben igénybe vette volna és így az aranytakarékosági politika szószólóira nézve igen fontos feladat volt az indiai valutapolitikának ésszerű irányokba való terelése. A „Royal Commission on Indian Currency and Finance” meghívására egy szakvéleményben kifejtettem az indiai valutakérdésnek ezt az oldalát. Kimutattam, hogy az aranyszükségletnek, melyet az indiai aranyforgalom előidézne, előreláthatólag az lenne a következménye, hogy az aranypénzrendszerű országok és elsősorban az Egyesült Államok nyomban rendszabályokhoz nyulnának avégből, hogy aranykészleteiket megvédjék, sőt talán, hogy növeljék is. Előrelátható, hogy az arany birtoka után való ilyen versenyfutásnak elkerülhetetlen következménye lenne az arany értékének olyan emelkedése, mely minden szabályozhatóságot meghaladna. Ez okból India számára az aranypénzrendszert aranyforgalom nélkül, és szükségtelenül nagy aranyfedezet nélkül ajánlottam. Ebben az irányban haladt annak a bizottságnak a határozata is, amelyet az indiai kormány elfogadott. A most bevezetés alatt álló indiai aranypénzrendszer tényleg főképpen az új angol aranypénzrendszer mintájára van bevezetve. Evvel az indiai aranykereslet túlságosan nagy emelkedésének fenyegető veszélyét elhárították. Mindazonáltal India

még mindig igen nagy mennyiségben von magához aranyat és mindig kérdéses, miképpen lehetne ezt az aranykeresletet korlátozni. Emellett folyton avval kell számolni, hogy Délafrika aranytermelői mindent meg fognak tenni az indiai aranykereslet felkeltésére, ami tőlük telik. Ezt magától értetődően saját gazdasági érdekekben cselekszik, de ezt az érdeket kétségtelenül alá kell rendelni a világ ama sokkalta fontosabb érdekének, amely az aranyvaluta szilárdságával kapcsolatos.

Lehetséges, hogy az aranytakarékosági politika a jövőben oly nagy nehézségekbe fog ütközni, hogy nem lesz tovább folytatható. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az oly világgazdaság, mely az aranypénzrendszeren alapul, egyszerűen beletörődne egy pénzszüke által előidézett folytonos árcsökkenésbe és a vele járó végnélküli gazdasági depresszióba. Erről egyáltalában szó sem lehet. Minden művelődés a természet által adott viszonyok alá való rendeléséből jut el az azok fölött való uralomhoz, tudományos technikai és racionális szervezés útján. Itt is így van ez. Az arany egy ideig hű szolgája volt a világgazdaságnak. Ha már többé nem lehet az, azért a világgazdaságnak nem kell az arany rabjává lenni. A világ már eddig is megtanulta, hogy fenntartható egy okszerűen kezelt papírvaluta is, sőt, hogy az aranyvaluta a valóságban nem egyéb, mint papírvaluta, melyet a fizetési eszközökkel való megfelelő ellátás szabályozása által az arannyal tartunk paritásban. Tudjuk már, hogy az aranyparitás fenntartásának nincs más célja, mint az, hogy a világ összes államainak közös támpontot szolgáltatasson a valutapolitikájuk részére. Azt is tudjuk azonban, hogy a pénzrendszerünknek az arannyal való kapcsolata az arany értékének ingadozása miatt nagy hátrányokkal is bir; olyan hátrányokkal, melyek teljesen elviselhetetlenné válnak, ha az arany értékének mérhetetlen emelkedése várható. Az aranypénzrendszer megszüntetése és egy ésszerűen szabályozott papírvalutára való áttérés tehát nemcsak teljesen lehetséges, hanem bizonyos feltevések bekövetkezése esetében feltétlenül szükséges is.

Azért ne mondja senki, hogy az aranyfedezethez való visszatérés a háború után szükségtelen volt. Már rámutattam, hogy ez a visszatérés az egyetlen lehetősége volt annak, hogy a pénzviszonyok sürgősen szükséges szilárdságát elviselhetetlen haladék nélkül elérjük. Ehhez járul, hogy az aranytakarékosági politika az ésszerűen szabályozott papírvaluta rendszerére való áttérésnek a legjobb elgondolható előkészítése, mert az aranytakarékosági politika a különböző országok állandó együttműködését jelenti az arany értékének rendszeres szabályozása céljából. Ha a világ hosszas gyakorlat útján hozzászokott az ily együttműködéshez, akkor már nem jár nagyobb jelentőségű újabb nehézségekkel a papírvaluta rendszerének közös kezelése.

Az a tudat, hogy a világgazdaság számára meg van a lehetősége annak, hogy az arany alól felszabaduljon, pénzpolitikáinknak a szabadság oly érzését fogja adni, amely a céltudatos cselekvés legjobb alapja. Nem tartozunk megalkudni olyan igényekkel, melyeket az arannál érdekeltek kényük-kedvük szerint szabnak meg. Megértethetjük velük, hogy a valóságban ők jobban függenek az aranypénzrendszertől, mint tőlük az aranyvalutás országok.

Az Egyesült Államok, bármilyen bőviben vannak az aranyuk, még mindig újabb arany mennyiséget vonnak magukhoz és az aranyuk ez az Amerika felé való áramlása még mindig nagy terjedelmű. Aki ennek az áramlásnak a magyarázatát kutatja, elsősorban az Egyesült Államok fizetési mérlegére szokott rámutatni. Látható és láthatatlan forgalmának egyenlege oly többletet mutat, melyet aranybehozattal kell fedezni. Már most az Egyesült Államoknak tudvalevőleg igen nagy tökéexportja van és azt hihetnők, hogy a világ minden országának rendelkezésére bocsátott dollárkölcsonök és dollárelőlegek elegendők ennek a kivitelitöbbletnek a kiegyenlítésére. De miután ez nem így van, ennek csak az lehet az oka, hogy a töké kivitel a tényleges kereskedelmi mérleget tekintve, mégsem elég nagy. Az Egyesült Államokra nézve kétségtelenül lényegesen előnyösebb lenne a nagy töké kivitel, mint az arany folytonos bevitel, amely végeredményben semmiféle értelmes célra nem használható. Ha mégis folytatódik az aranybevétel, akkor közelekvő a feltevés, hogy az Egyesült Államokban a kamatot túl magasán szabják meg, s ez tartja vissza túlnagy mértékben az országban a tőkét. Ez a következtetés természetesen elsősorban a legmozgékonyabb pénztökére vonatkozik.

A tapasztalat azt mutatja, hogy New-Yorkban a leszámítolási kamatlábnak alig egy fél százalékos leszállítása gyakran elég ahhoz, hogy a napi pénzt jelentékeny mennyiségben kergesse New-Yorkból Londonba. Ebből nyilván arra következtethetünk, hogy az amerikai diskont-kamatlábnak valamivel alacsonyabb átlagszínvonalával annyira meg lehetne duzzasztani a kifelé törekvő tökefolyamot, hogy az aranybevétel elmaradhatna. A világ többi része számára természetesen nagy előnyt jelentene, ha könnyebb feltételekkel jutna folyékony amerikai tökéhez és ezáltal megmenekülne a többnyire igen kényelmetlen aranykivitel szükségétől. Ezt a kérdést gyakran kizárólag ebből a szempontból itélik meg. De ha el is kell ismerni, hogy a világ többi részeinek gazdasági jóléte az Egyesült Államoknak is érdekében áll, mégsem lehet elvárni, hogy ilyen szempontok döntő befolyással legyenek az amerikai leszámítolási politikára. Fontosabb tehát annak kiemelése, hogy a folytonos aranyhalmozás magának az Egyesült Államok érdekeinek sem felel meg és már ezért arra kell irányulnia ennek a diskont-politikának, hogy az amerikai kereskedelmi mérleg feleslegének több hasznót hajtó gyümölcsötetéséhez vezessen.

Az amerikai diskontpolitika helyességének döntő problémája azonban nem lehet a kereskedelmi mérleg feletti elmélkedés, hanem azt az amerikai gazdasági életre gyakorolt hatásában kell keresni. Egy ország diskontpolitikáját elsősorban a szilárd valuta fenntartására irányuló eszköznek kell tekinteni, ennek a politikának helyességét pedig azzal a mértékkel kell mérni, hogy mily mértékben biztosítja az az árszínvonal stabilitását. Hogy ezt tökéletesen megérthessük, meg kell állapítanunk, miképpen gyakorol hatást az általános árszínvonal magasságára a diskontpolitika.

A probléma elméletileg akkor a legegyszerűbb, ha egyetlen egy országot veszünk és ha ennek az országnak papírvalútája van, melyet a jegybank bankjegykibocsátása szabályoz. Ha a bank tetszés szerinti

mennyiségű bankjegyet bocsátana ki, akkor nyilván az árszínvonal is tetszés szerinti magasságra emelkedhetnék. Fordítva a bank az árszínvonalat tetszés szerinti fokra le tudja szorítani azáltal, hogy az országnak bankjegyekkel való ellátását megfelelően megszorítja. Miután a folyószámlára történő jóváírások a jegybanknál ugyanazt a szerepet töltik be, mint a bankjegy, ebben a vonatkozásban nemcsak a bankjegyllátást, hanem az országnak bankjegyekkel és csekk hitelekkel, röviden „bankfizetési eszközökkel” való egész ellátását kell figyelembe vennünk. Tehát az ország általános árszínvonalát a bankfizetési eszközökkel való ellátásának mértéke szabja meg.

A jegybank pedig fizetési eszközeit kölcsönök formájában, mégpedig váltóleszámitolás formájában bocsátja a közönség rendelkezésére és egy ország bankfizetési eszközökkel való ellátása terjedelmének e kölcsönnyújtások feltételeitől kell függnie. Ilyen körülmények között a leszámítolási kamatlábnak a lehető legnagyobb fontossága van. A diskont-kamatláb tehát döntő tényezője a fizetési eszközökkel való ellátásnak és ennek következtében az általános árszínvonal szabályozásának is.

A diskont-politika legelsőrendű feladata természetesen a jegybank kibocsátásainak olyan szabályozása, hogy azok az általános töképiacra semmiféle hatást ne gyakoroljanak. A töképiacra ugyanis bizonyos kamatszínvonal alakul ki, melyet a tökediszpozíciók kereslete egyensúlyba hoz a hovaforrásra rendelkezésre álló megtakarítások kínálatával. A jegybank beavatkozásával ezt a kamatszínvonalat nem szabad meghamisítani. Azt mondhatnók, hogy a jegybank leszámítolási kamatlábnak a szabad töképiacra kialakult természetes kamatszínvonalhoz kell igazodni. Ennek a kritériumnak azonban a gyakorlatban semmiféle értéke nincs, mert a töképiac nem olyasmi, ami a bank hitelnyújtásán teljesen kívül állana. A bank egész működése egybeolvad a töképiacal. Oly független kamatlábat, mely a bank számára útmutatóul szolgálna, a töképiacra ennél fogva nem is lehet felismerni.

A bank hitelnyújtásának nem célja a töképiac pénzkészleteinek szaporítása. Akiknek tükére szükségük van, meg kell elégedniök azokkal a megtakarításokkal, melyek a töképiacnak rendelkezésére állanak. De ha a bank tartósan megmarad a túlalacsony kamatláb mellett, akkor ez a körülmény kölcsönkérőket fog a bankhoz csalogatni és akölcsönkéréslet túl nagy terjedelemben elégitődik ki, ami csak azáltal válik lehetővé, hogy a kölcsönkéréslet egy részét már nem valóságos megtakarítások, hanem újonnan teremtett fizetési eszközök fedezik. De ha ez megtörténik, akkor az országnak fizetési eszközökkel való ellátását helytelen módon szaporították. A közönség kezébe mesterségesen teremtett vásárló erőt adtak és az általános árszínvonalnak emelkednie kell. Ellenkező lesz az eredmény, ha a bank túl magas diskont-kamatláb tart fenn. Akkor a közönség bizonyos terjedelemben elkezd adósságait a banknak visszafizetni, a bankfizetési eszközöknek a bankba való határozott mértékű visszaáramlása és az ország fizetési eszközökkel való ellátásában való megszorulás beálltával ennek következtében az árszínvonal süllyedése jelentkezik.

Az árszínvonal egyensúlyba tartása feltételezi tehát, hogy a jegy-

bank hitelnyújtásával semmiképpen se zavarja meg annak a tőkepiacnak egyensúlyát amely tőkekinálatát illetően nagyjában az ország valóságos megtakarítására kell utalva lennie. A jegybanknak, amely hitelnyújtása útján az ország fizetési eszközökkel való ellátásának igazi forrását jelenti, ezt a hitelnyújtását éppen úgy kell megszabni, hogy az árszínvonalban eltérés ne álljon be és ezt azáltal érheti el, ha az általa nyújtott hitelekért megfelelő árat határoz meg. És ez az ár nem lehet változatlan. A tőkepiac viszonyai szerint kell változnia. Az ezekkel a viszonyokkal való szüntelen kapcsolat természetesen bizonyos támaszt nyújthat a diskontpolitikának. A jegybanknak az a törekvése, hogy a konjunkturának a spekuláción alapuló mindennemű változását megakadályozza, a valóságban tulajdonképpen oly diskontpolitikára vezet, mely nagyjában arra kényszeríti a tőkepiacot, hogy az saját eszközeivel elégedjék meg. Azonban a diskontpolitika helyességének megítéléséhez támpontunk csak akkor van, ha annak az általános árszínvonalra gyakorolt hatását tekinthetjük. Ha ez az árszínvonal folyamatosan emelkedőben van, akkor bizonyosak lehetünk a felől, hogy a jegybank diskontkamatlába túl alacsony volt. Megfordítva, az árszínvonal tartós esése jelzi, hogy a jegybank túl magas leszámítolási kamatlábat tart fenn.

Ezek a gondolatmenetek természetesen elsősorban arra az esetre vonatkoznak, ha egy önállóan szabályozott papírvalutával bíró országgal van dolgunk. A valóságban azonban ez teljesen elégtendő a világpiacon árszínvonal ezidőszerinti alakulásának megítélésére. Mert ezt az árszínvonalat lényegileg az Egyesült Államok határozzák meg. Ennek az országnak papírvalutája van, melyet ugyan az aranyparitáson tart, amelynek vásárlóképeségét azonban kétségtelenül mégis egész tág határok között önállóan tudja szabályozni. Ez a különös helyzet két tényen alapszik. Először is oly nagy aranykészletük van az Egyesült Államoknak, hogy igen nagy arany mennyiségeket tudnak a külföldnek rendelkezésére bocsátani, anélkül, hogy valutájuk aranyfedezetének csökkenése belföldi fizetési eszközökkel való ellátásukra bármilyen befolyást gyakorolna. Másodszor elég gazdagok az Egyesült Államok ahhoz, hogy még további aranybehozatalt is kibírjanak és felhalmozzanak és így elérjék, hogy ez a belső fizetési eszközökkel való ellátásukra semmi befolyást se gyakoroljon. Az amerikai pénzügyrendszer urai tehát — természetesen bizonyos határokon belül — a dollár értékét önállóan állapíthatják meg, tekintet nélkül az arany nemzetközi áramlásaira úgy, hogy mindezek mellett fenntartható a dollár aranyparitása. A valóságban azonban ez azt jelenti, hogy az arany értéke a dollár után igazodik, másszóval, hogy az aranyvalutás országok általános árszínvonalát ezidőszerinti az amerikai pénzügyrendszer vezetői határozzák meg. A fejlődés tehát az aranypénzügyrendszer szilárdságát, ezt az első-rangu világp problémát az amerikai bankvezetőség kezébe tette le.

Vajjon az amerikai bankvezetőség eme rendkívüli feladatának magaslatán áll-e? Ha az amerikai árszínvonalat a nagy defláció befejezése, tehát mondjuk 1922 kezdete óta vizsgáljuk, el kell ismernünk hogy a dollárvaluta e hat éves periódus alatt egészen jelentékeny stabilitást tanúsított. Az amerikai munkahivatal nagykereskedelmi indexe

csekély hullámzástól eltekintve megtartotta 150-es átlagszínvonalát, a háború előtti 100-hoz viszonyítva. Ez igen elismerésre méltó teljesítmény, aminek valamennyi többi aranyvalutás országra és a világgazdaság egész fejlődésére nézve megbecsülhetetlen volt a jelentősége.

Ez az általános elismerés azonban nem lehet akadály annak, hogy az amerikai árszínvonal bizonyos ingadozásai ne szolgáljanak kritika tárgyául. Ez főleg arra a tartós ársüllyedésre vonatkozik, mely 1925. februárjától 1927. áprilisáig az árszínvonalat 161-ről 144-re apasztotta. Aligha lehet kétségbevonni, hogy ez az áresés szükségtelen volt és némileg szabadulvább diskontpolitikával el lett volna kerülhető. Feltűnő, hogy az 1927. év augusztusában a Federal Reserve Bankok leszámítolási tételének 4-ről $3\frac{1}{2}$ -re történt leszállítását nyomban jelentékeny áremelkedés követte, ami az árszínvonalat ismét körülbelül a jelzett átlagmagasságra emelte. Az is kétségtelen, hogy a két évig tartó áresés az aranyvalutás országok gazdasági érdekeit érzékenyen bántotta és bizonyos felelősséget állapít meg azért a tartós depresszióért. Természetesen a külföld eme depressziójának az Egyesült Államokra is káros volt a visszahatása. De még ha a dolgot lényegileg belső amerikai szempontokból nézzük, bizonyára akkor sem maradt kellemetlen következmények nélkül egy ilyen áresés. Igaz, hogy ez az ország gazdaságilag oly erős és fejlődésének gyorsasága oly nagy, hogy a diskontpolitika eme hátrányos kihatásai egészben véve le voltak győzhetők. Ez azonban nem mond ellent annak, hogy egy jelentékeny és oly soká tartó áresésnek feltétlenül nagyon érzékenyen kellett sértenie sok fontos érdeket, talán legjobban mezőgazdasági természetűeket. Magára az amerikai gazdasági élet számára kétségtelenül jelentékenyen előnyösebb lett volna, ha a leszámítolási kamattörvény az árszínvonal tökéletesebb szilárdságát tudta volna biztosítani.

Tekintettel arra a rendkívüli felelősségre, melyet az amerikai bankrendszer vezetősége, a Federal Reserve Board az egész világgazdaság boldogulása tekintetében visel, természetesen a legnagyobb jelentőséggel bírna, ha ez a vezetőség lényegileg független helyzetben lenne. Ebben az irányban azonban még sok kívánni való van hátra.

Az amerikai partikularizmusnak egyáltalában meglehetősen ellen-szenves a bankvezetés centralizációja és szereti bizonyos bizalmatlansággal nézni a Federal Reserve Board rendszabályait, miután ügyképzeli, hogy a központi vezetőség a pénzügyviszonyok fejlődését illetőleg diktatorikus hatalmi politikát üz és emellett egyes országgrészek, illetve egyes gazdasági ágak érdekei háttérbe szorulnak. Ehhez járul az a gyanu, hogy az amerikai érdekeket a világ többi részének, főleg Európának javára áldozzák fel, mihelyt az amerikai bankvezetőségnek Európával való együttműködése kerül szóba. Ez a bizalmatlanság igen sajnálatos és mindent el kellene követni ezeknek az így felmerülő félreértéseknek eloszlására. Mindenekelőtt meg kell az amerikai publikumnak értenie, hogy az Uniónak, habár úgyszólván független államokból áll, valutája közös és hogy egy egységes pénzügyrendszernek egységes pénzügypolitikai irányítás a feltétele. Másodszor tisztázni kell, hogy az idegen jegybankokkal való együttműködés Amerikára nézve éppen olyan előnyös, mint a világ többi részére nézve, amíg az együtt-

működés az aranypénzrendszer szilárdságára irányul. Mi itt Európában egyáltalán nem számítunk arra, hogy az amerikaiak az európai termelő kedvéért árszínvonalukat inflátorikusan felfelé hajtsák. De arra számí-
tunk s ez a várakozásunk teljesen jogosult, hogy az Egyesült Államok, melyek mégis csak kezükbe kaparították az aranypénzrendszer irányít-
ását, hatalmukat az aranyvaluta minél teljesebb szilárdságának biz-
tosítására használják fel.

Ez a feladat mindig növekvő igényeket fog támasztani az amerikai bankvezetőséggel és a többi vezető jegybankokkal való együttműködés-
sükkel szemben. A helyes, az árszínvonal szilárdságán dolgozó leszá-
mitolási politikának ugyanis oly mértékben kell karöltve járnia az arannyal szemben emelhető monetáris igények rendszeres korlátozá-
sával, amilyen mértékben az aranyinség érezhetővé válik. Az amerikai bankvezetőség aranypolitikájának elsősorban arra kell irányulnia, hogy az ország fizetési eszközökkel és hitellel való ellátását az aranybe-
hozattól és hiteltől való minden függőségétől megszabadítsa. Az Egyesült Államoknak hozzá kell szoknia, hogy az arany erőteljes ki-
özönlését is teljes nyugalommal szemlélje és annak ne engedjen semmi-
féle befolyást pénzpolitikájára, amelynek kizárólag egy célra, az ár-
színvonal változatlanul tartására kell irányulnia. Szükséges azután az amerikai bankvezetőség bizalomteljes együttműködése a többi jelentő-
sebb országok bankvezetőségeivel, az aranytakarékosági politika álta-
lános keresztülvitele érdekében. Ebben a világ alkalmat fog találni arra, hogy a közös nagy jólét érdekében való nemzetközi együttműködés
hasznos művészetében gyakorolja önmagát.

Végül néhány megjegyzés a német valuta helyzetéről. Ez a valuta is csupán a fizetési eszközökkel való ellátás megfelelő korlátozása út-
ján lesz meghatározott aranyparitáson fenntartható. Erről a korlátozás-
ról a Reichsbank fog gondoskodni. Teljes lehetetlenség, hogy a Reichs-
bank a német valuta bármely rosszabbodását megengedné. Ezért ezt a
valutát is teljesen biztosítottak lehet tekinteni. Ez azonban annyit
jelent, hogy semmiféle körülmények között sem lehet a német pénz-
forgalom szaporodására számítani annak a tökeszükségletnek kielégíté-
se céljából, amely nem látható el rendes módon az új megtakarítások
útján. Ebből következik, hogy a tökekeresletet erősen meg kell szorít-
tani. Igaz, megvan az idegen töke igénybevételének lehetősége. Ezt a
lehetőséget azonban csak akkor szabad igénybe venni, hogyha oly
szükségletek kielégítéséről van szó, melyek produktivitása és rentabili-
tása minden kétségen felül áll. Ilyenkor is nagyon mérsékelni kell a
külföldi töke igénybevételét, hogy a külföldi piac a német kölcsönökre
nézve el ne romoljék. Egyébként a német tökekeresletnek meg kellene
elégedni azokkal az eszközökkel, amelyeket a hazai német takarékos-
ság folyamatosan rendelkezésre bocsát. Ezeket az eszközöket csak két
úton lehet szaporítani: munkával és takarékoszággal. Annak a nép-
szerű felfogásnak, hogy bármilyen célokra lehet eszközöket szerezni a
ma meglévő tőkéből, vagy pláne a levegőből, el kell tűnnie.

Amit itt kifejtettem, természetesen a legnagyobb jelentőséggel bír a köztestületek gazdaságára nézve. Az állam és a községek igényét a
külföldi tőkepiaccal szemben szigorúan korlátozni kell oly módon,

hogy a külföldi tőkét csak szükséges és közvetlenül haszonhajtó vállal-
kozások számára vegyék igénybe. Egyáltalán nem szabad előfordulnia
annak, hogy a német adófizetők jövő generációinak fizetőképességét
zálogosítsák el a külföldnek. A belföldi piaccal szemben is meg kell
gondolnia a hivatalos gazdaságnak, hogy minden egyes márkát, melyet
tőkebefektetésre igénybevesz, a német termelés tökeszükségletétől von
el. Pénzek megszavazása által bizony nem teremtünk újabb tőkét. Még
a magukban véve fontos és kívánatos közérdekű befektetéseket is el
kell halasztani néhány évvel, míg a német takarékoság tényleg kielé-
gítő tőkét bocsáthat e célból rendelkezésre. Ennek szükségességét a
szociális törvényhozásnál egyáltalán a munkásság szociális követeléseivel szemben is tekintetbe kell venni. Szociális haladást jelentő
lépések sokszor csak nagy tökeösszegnek egyszeri felhasználásával
tehetők. Tisztába kell ilyen esetben jönni avval, hogy esetleg az ilyen
lépéseket el kell halasztani, míg a szükséges töke rendelkezésre áll.
Minden oly kísérlet, mely ezt a gazdasági szükségletet meghaladó vonal
átlépésére irányul, vagy a német valutát vagy a német tőkepiacot
veszélyeztetné. Miután biztosra vehetjük, hogy a Reichsbank minden,
még a legkézenfekvőbb eszközökkel is megvédelmezné a német valutát,
arra kell következtetnünk, hogy a túlzott töke-igénylés elkerülhetet-
lenül a német tőkepiac egyensúlyát ingatná meg, ami az egész német
közgazdaságra nézve nagyon aggályos következményekkel járna.

Ezt az összefüggést minden németnek meg kellene értenie. A gaz-
dasági életnek az itt megjelölt határok között való vezetése elválaszt-
hatatlan összefüggésben áll a német nép legsajátosabb létérdekeivel.
Valóban ezért is kellene azt megvalósítani és nem azért talán, hogy a
külföldi jóvátételi megbizottaknak elég tétessék. Németországnak
magának kell munkával és takarékoszággal gazdasági jövőjét felépít-
tenie. Ha ez megtörténik, Németország meg is tett mindent, ami erejé-
ből telik, valutája pozíciójának az új nemzetközi pénrendszerben való
megvédelmezésére. A világgazdaság érdeke akkor nyilvánvaló szük-
ségességgel meg fogja követelni, hogy ne tőrjék a német valutának
akár csak reperációs fizetések útján való nemzetközi megtámadását
sem. Ezek azok az irányvonalak, amelyeknek megfelelően e téren min-
den különböző érdek együtt működhetik egy jobb jövő érdekében.